

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

**Vybrané trestněprávní aspekty
kriminality mládeže**

Selected criminal law aspects of youth criminality

Rigorózní práce

Mgr. Michaela Baranová

Konzultant rigorózní práce:

Prof. JUDr. Jan Musil, Csc.

Praha, únor 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Podpis.....

Obsah

Úvod	1
1. Úvodní terminologická poznámka	4
2. Historický exkurz do české trestněprávní úpravy týkající se soudnictví ve věcech mládeže	6
2.1 Zákon o trestním soudnictví nad mládeží	8
2.1.1 Trestní řízení dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží.....	9
2.1.2 Systematika sankcí dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží	10
2.2 Trestněprávní úprava soudnictví ve věcech mládeže v letech 1950 – 2003	13
3. Současná trestněprávní úprava týkající se soudnictví ve věcech mládeže	18
3.1 Řízení v trestních věcech mladistvých.....	19
3.1.1 Věcná a místní příslušnost soudu.....	20
3.1.2 Obhajoba mladistvého	22
3.1.3 Zákonný zástupce mladistvého	25
3.1.4 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	26
3.1.5 Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení.....	28
3.1.6 Vazba mladistvého.....	29
3.2 Sankcionování mladistvých	37
3.2.1 Výchovná opatření	37
3.2.2 Ochranná opatření.....	47
3.2.3 Trestní opatření	61
3.2.4 Použití odklonů v trestním řízení proti mladistvým	76
3.2.5 Možnost upuštění od uložení trestního opatření	90
3.3 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let	96
3.3.1 Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let.....	102
4. Polemika nad věkovou hranicí trestní odpovědnosti v ČR a srovnání se zahraniční úpravou.....	109
4.1 Slovensko.....	110
4.2 Německo a Rakousko	111
4.3 Francie	112
4.4 Španělsko	113
4.5 Itálie	113
4.6 Spojené království Velké Británie a Severního Irska	114
Závěr	117
Použité zdroje.....	121
Knižní publikace	121
Články.....	122
Internetové zdroje	124
Seznam použitých zkratk	126
Shrnutí	127
Abstrakt	128

Klíčová slova.....	128
Summary.....	129
Abstract.....	130
Keywords:.....	130

Úvod

Tato práce by měla obsahově navazovat na mou diplomovou práci¹, která se zabývala metodikou vyšetřování trestných činů spáchaných mládeží. V diplomové práci jsem zohlednila především kriminalistické a částečně i kriminologické aspekty kriminality mládeže; trestněprávní aspekty byly zmíněny jen okrajově, aby práce komplexněji postihla danou tematiku. Nyní bych ráda soustředila pozornost zejména na trestněprávní aspekty kriminality mládeže, přičemž kriminologická, případně kriminalistická tematika bude v této práci hrát roli pouze marginální.

Má diplomová práce byla zaměřena na širší věkovou kategorii, tedy nejen na mládež, ale i na osoby blízké věku mladistvých a mladé dospělé. Celkově tedy práce byla orientována zejména na věkovou kategorii pachatelů do dvaceti čtyř let. To bylo dáno především tím, že z hlediska kriminalistiky se toto širší pojetí jevílo pro účely diplomové práce nejvhodněji, neboť způsob páchaní trestné činnosti u věkové kategorie osob blízkých věku mladistvých a mladých dospělých je obdobný, jako způsob páchaní u pachatelů z řad mládeže. Při sledování počtu spáchaných trestných činů jsem pak mohla na základě statistik názorně ukázat, jak prudce trestná činnost s přibývajícím věkem stoupá.

Z hlediska trestněprávního je však vhodné tuto práci zaměřit pouze na užší věkovou kategorii, tedy na mládež ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen „ZSVM“). Dle dikce § 2 ZSVM se kategorie mládeže vnitřně člení na dvě skupiny. První touto skupinou jsou děti mladší patnácti let, tedy ty, které v době spáchání trestného činu (resp. činu jinak trestného) ještě nedovršily patnáctý rok věku. Druhou skupinu pak tvoří mladiství, tedy ti, kdo v době spáchání trestného činu (resp. provinění) dovršili patnáctý rok a zároveň nepřekročili osmnáctý rok svého věku. Záběr na užší věkovou skupinu je vhodný právě proto, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže se věnuje pouze této užší věkové skupině a pro osoby starší věku osmnácti let (resp. v určitých případech po dovršení

¹ Doleželová, M.: Metodika vyšetřování trestných činů spáchaných mládeží. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Praha, 2011.

věku devatenácti let) se již v trestním řízení neuplatňuje odlišný postup. Výjimku dle obecných trestněprávních předpisů pak tvoří pouze polehčující okolnost zmíněná v § 41 písm. f) zákona č. 40/2009, trestní zákoník (dále jen „TZ“), kdy soud přihlíží k věku v případě, že trestný čin spáchala osoba blízká věku mladistvých. Jiné výjimky zákon nezná, proto zaměření na užší věkovou skupinu bude pro účely této práce vhodnější.

V první části této práce bych se ráda věnovala historickému exkurzu do české trestněprávní úpravy týkající se soudnictví ve věcech mládeže. Největší prostor v této kapitole bude dán zákonu č. 48/1931 Sb.z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, neboť jde o první zákon na území českého státu, který samostatně upravuje tuto problematiku. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží platil až do roku 1950. Poté byl zrušen a úprava trestního řízení nad mládeží byla obsažena opět v obecných trestněprávních předpisech. Nad obnovením samostatné trestněprávní úpravy týkající se soudnictví ve věcech mládeže se začalo uvažovat až v 2. polovině 90. let 20. století a výsledkem těchto úvah se stal zákon o soudnictví ve věcech mládeže², který v mnohém navazuje na koncepci zákona o trestním soudnictví nad mládeží.

Ve druhé části práce bude rozebrána současná trestněprávní úprava soudnictví ve věcech mládeže, tedy zejména specifická úprava obsažená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. V této kapitole bude věnována pozornost jednak specifické úpravě trestního řízení nad mladistvými a dětmi mladšími patnácti let, a jednak sankcím, které mohou být pachatelům z řad mládeže ukládány. Pozornost bude soustředěna zejména na fázi trestního řízení před soudem, neboť přípravné řízení trestní (zvláště pak vyšetřování trestných činů spáchaných mládeží) bylo rámcově rozebráno již v mé diplomové práci.

Poslední část práce bude věnována polemice nad podmínkami trestní odpovědnosti, zejména pak věkové hranici trestní odpovědnosti. Toto téma bylo hodně diskutováno zejména v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku (40/2009 Sb.). V této části se pokusím zaměřit nejen na úpravu českou, ale i na srovnání s úpravou zahraniční.

V závěru práce se pak pokusím upozornit na kritiku úpravy zákona o soudnictví ve věcech mládeže ze strany odborné veřejnosti.

² Věcný záměr zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví nad mládeží byl vládou projednán v září 2000.

Tato práce si neklade za cíl komplexně popsat celý průběh trestního řízení vedeného vůči mládeži a sankcionování pachatelů z řad mládeže, avšak bude zaměřena zejména na vybrané trestněprávní aspekty, přičemž snahou je především upozornit na zvláštnosti trestního řízení, které se ve vztahu k dospělým pachatelům neuplatňují. Text bude vhodně doplněn o judikaturu týkající se rozebírané problematiky, a dále o poznatky, které jsem získala na základě konzultací s odborníky na trestněprávním úseku Obvodního soudu pro Prahu 9.

1. Úvodní terminologická poznámka

Než se začnu zabývat samotnou problematikou této práce, ráda bych objasnila některé pojmy, jež budou v textu užívány.

Pojem **mládež** není pojmem zákona č. 40/2009 Sb., tedy trestního zákoníku - zde se vyskytuje pouze pojem *mladiství*. Nepoužíval se ani ve starém trestním zákoně č. 140/1961 Sb. Jeho požívání v zákonné úpravě však zavádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který je speciální normou k trestnímu zákoníku a k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, tedy k trestnímu řádu (dále také jen „TR“). Jak již bylo naznačeno v úvodu, dle § 2 odst. 1 písm. a) ZSVM se mládeží rozumí děti a mladiství. V rámci zákona o soudnictví ve věcech mládeže tedy nacházíme vnitřní členění na dvě věkové kategorie, kterými jsou jednak **děti** mladší patnácti let (ti, kdo v době spáchání trestného činu nedovršili patnácti let věku) a jednak **mladiství** (ti, kdo v době spáchání trestného činu dovršili patnáctý rok věku, ale nepřekročili osmnáctý rok věku). Zákon o soudnictví ve věcech mládeže tak zahrnuje pouze věkovou skupinu do osmnácti let. Z tohoto věkového vymezení jsou však dány určité výjimky, které budou podrobněji rozebrány v příslušných částech práce (např. ukládání ochranné výchovy a ochranného léčení).

Dále bych zde měla zmínit odlišnosti v **pojmu protiprávní čin** u osob mladších osmnácti let a u osob starších osmnácti let. V trestním zákoníku je užíván pojem **trestný čin**, jehož definice podle § 13 TZ zní: „*trestným činem je protiprávní čin, který zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“. Podle toho, jakou hranici trestu odnětí svobody zákon stanoví, se podle § 14 TZ dělí trestné činy na tři kategorie: **přečiny** (horní hranice trestní sazby do pěti let), **zločiny** (zde je použita negativní definice – jsou to ty trestné činy, které nejsou přečiny) a **zvlášť závažné zločiny** (úmyslné trestné činy, za něž je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby alespoň deset let). Na věkovou skupinu do osmnácti let se vztahuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže, v němž se podle jeho § 6 „*trestný čin spáchaný mladistvým nazývá provinění*“. Mladistvým se, jak již bylo řečeno, v dikci tohoto zákona rozumí věková skupina od patnácti do osmnácti let věku. Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné, hovoříme u něj o tom, že spáchalo **čin jinak trestný**. Pokud

budu v této práci užívat pojem trestná činnost mládeže, rozumí se tím všechny zmíněné alternativy pojmu protiprávní čin.

2. Historický exkurz do české trestněprávní úpravy týkající se soudnictví ve věcech mládeže

Pro účely této kapitoly bude krom příslušných zákonných předpisů využita zejména publikace Jany Zezulové³, jež se zabývá pojetím zákonodárství nad mládeží na území českého státu od dob středověku do roku 1997. Ačkoli tato publikace není zcela aktuální a obsahuje jen úpravu do roku 1997, je možné ji v podstatě vztáhnout i na úpravu užívanou až do konce roku 2003. Poté nabyl účinnosti zákon o soudnictví ve věcech mládeže, jímž se budu zabývat v další kapitole této práce.

Tato kapitola bude zpracována především se zaměřením na účel trestního řízení, hranici trestní odpovědnosti a ukládané sankce v jednotlivých trestněprávních zákonných úpravách, jež byly užívány na území dnešní České republiky. Vzhledem k rozsahu své práce se nebudu zabývat celkovým vývojem, ale až obdobím od počátku 20. století.

Již dřívější zákonné úpravy obsahovaly diferenciaci trestní odpovědnosti pachatele dle jeho věku.⁴ Až na počátku 20. století se však poprvé začaly objevovat tendence směřující k vypracování samostatného zákona, který by se zabýval speciálně trestněprávní úpravou týkající se věcí mládeže. Ze strany rakouského zákonodárce tak započaly několikaleté práce na osnově zákona o trestání a trestní ochraně mladistvých, přičemž tento zákon měl rozlišovat věkovou kategorii mladistvých, tedy osob od dosažení čtrnáctého roku věku do dosažení osmnáctého roku věku. Věk mladistvých byl označován jako tzv. „věk pochybné přičetnosti“ a bylo třeba vždy ad hoc zkoumat, zda duševní vývoj mladistvého již dosáhl dostatečný stupeň přičetnosti, tedy zda byl

³ Zezulová, J.: Trestní zákonodárství nad mládeží. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 1997.

⁴ Členění trestní odpovědnosti dle věku se objevilo již v Hrdelním řádu Marie Terezie z roku 1768 (Constitutio criminalis Theresiana). Pachatelé zde byli kategorizováni do tří věkových období: 1.) dětství – období do sedmého roku věku, přičemž trestní odpovědnost je v tomto období vyloučena, 2.) nedospělost – období do čtrnáctého roku věku, přičemž trestní odpovědnost je snížena, 3.) věk mladistvý – období do šestnáctého roku věku, zde již nastupuje plná trestní odpovědnost, avšak tento věk může být brán jako polehčující okolnost. I následující trestněprávní předpisy (Všeobecný zákoník o zločinech a jejich potrestání, 1787; Západohaličský trestní zákon, 1796; trestní zákon, 1803) obsahovaly věkovou kategorizaci trestní odpovědnosti. Obdobné členění jako Theresiana používal i rakouský trestní zákon z roku 1852. V něm se objevila taktéž diferenciacie třech věkových období: 1.) období úplného vyloučení trestní odpovědnosti (dětský věk, do dovršení desátého roku věku, naprostá nepřičetnost), 2.) období zmenšené trestní odpovědnosti (nedospělost, od desátého roku věku do dovršení čtrnáctého roku věku, období zmenšené přičetnosti), 3.) období mírnějšího trestání (věk mladistvý – od čtrnáctého roku věku do dovršení dvacátého roku věku).

mladistvý schopen rozpoznat nebezpečnost a protiprávnost svého jednání a zda byl schopen své jednání ovlivnit. Mladistvý, který nebyl uznán přičetným, neměl být trestně odpovědný a jeho potrestání se ponechávalo rodině, popřípadě mohla být nařízena ochranná výchova. Osnova tohoto zákona byla v letech 1907 a 1909 předložena panské sněmovně, ale nebyla schválena. Několikaleté práce na osnově tohoto zákona nebyly dovedeny do konce ani do rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918 a zákon tak nikdy přijat nebyl.

Trestněprávní úprava týkající se soudnictví ve věcech mládeže tedy zůstala jen zvláštní kategorií v rámci trestního zákona. V roce 1918 byl pro území Čech, Moravy a Slezska recipován rakouský trestní zákon z roku 1852 a trestní řád z roku 1873.⁵

Po roce 1918 se na našem území začala intenzivněji rozvíjet sociální péče o mládež, tzv. veřejná péče o mládež. Tato péče byla původně zaměřena na ochranu opuštěných a osiřelých dětí, později se její působnost rozšířila na dohled nad rodinami, které nedokázaly zajistit dětem řádnou péči, popřípadě nad rodinami, kde děti byly týrány či mravně ohroženy. Byly také zřízeny tzv. vychovatelny, kam byly umístovány děti a mladiství do osmnácti let věku za účelem mravní nápravy. Systém polepšovací ústavní výchovy se však jevil jako nedostačující pro naplnění účelu mravní nápravy mládeže. Proto v roce 1918 vznikla při okresním soudě trestním v Praze tzv. Úřadovna pro péči o mládež. Účelem této instituce bylo zjišťovat poměry mladistvého, účastnit se hlavního líčení ve věcech trestné činnosti mladistvých a zabezpečit výkon sankcí (výchovných a ochranných opatření). Vedle Úřadovny pro péči o mládež byla zřízena i další instituce – útulna pro mladistvé chlapce Dobrý Pastýř. Obě instituce byly v roce 1928 sjednoceny a vznikla tak tzv. Jednota pro podporu soudů Velké Prahy v péči o mládež. Později vznikaly obdobné úřadovny při trestních soudech i v jiných městech na našem území. Vedle státních institucí byly zakládány v oblasti sociální péče o mládež i dobrovolné soukromé organizace a spolky, jakožto pomocná zařízení pro soudní péči o mládež.

⁵ Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo právo uherské, tedy zákony č. XXXVI/1908 a VII/1913.

2.1 Zákon o trestním soudnictví nad mládeží

Zásadní zlom přinesl zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží (dále jen „ZTSM“), jenž byl vůbec první úpravou, která se samostatně zabývala trestním právem ve věcech mládeže. Tímto zákonem, jehož účinnost trvala od 1.10.1931 až do 31.7.1950,⁶ došlo ke sjednocení právních předpisů o trestání mládeže (hmotné, procesní i správně právní úpravy) a vydělení trestněprávní úpravy týkající se mládeže z obecné trestněprávní úpravy. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl *lex specialis* k obecným trestněprávním předpisům, obecné právní předpisy se uplatnily subsidiárně. Československo se tímto zákonem zařadilo mezi evropské země, které již speciální úpravu trestního soudnictví nad mládeží kodifikovaly (Nizozemí, Dánsko, Německo, Švédsko, Španělsko, Itálie, Francie, Rakousko).

Cílem tohoto zákona byla zejména převýchova pachatele z řad mládeže. Z důvodové zprávy vyplývá, že vůdčí zásada trestního práva mládeže je „*co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat, a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat a polepšovati*“. Trestná činnost mládeže tak musí být posuzována odlišně od trestné činnosti dospělých pachatelů a samotné trestní řízení musí být tomuto přizpůsobeno. Rovněž je důležitá spolupráce orgánů činných v trestním řízení s orgány veřejné i dobrovolné sociální péče o mládež.

I tento zákon obsahoval kategorizaci trestní odpovědnosti dle věku pachatele z řad mládeže a rozčleňoval tak mládež na dvě skupiny, osoby tzv. nedospělé a mladistvé.

Dle § 1 ZTSM nebyly osoby, které v době spáchání trestného činu nedovršily čtrnáctý rok věku trestně odpovědné, byla pro ně stanovena nevyvratitelná domněnka nepřičetnosti. Pachatelé spadající do této věkové kategorie byli označováni jako „nedospělí“. Trestná činnost nedospělých pachatelů spadala do agendy poručenských soudů, které mohly jako sankci uložit výchovná nebo léčebná opatření. Speciální kategorií byli ve věkové skupině nedospělých ti pachatelé, kteří v době spáchání

⁶ Výjimku tvořilo období tzv. Protektorátu Čechy a Morava (16.3.1939 – 4.5.1945), kdy se úprava zákona o trestním soudnictví nad mládeží uplatnila pouze na tu část obyvatelstva Protektorátu, která nebyla německé nebo židovské národnosti. Zatímco na německé mladistvé se v tomto období vztahoval německý zákon o soudnictví nad mládeží, na židovskou mládež se aplikovaly norimberské rasové zákony. Po skončení tohoto období se zákon o trestním soudnictví nad mládeží uplatňoval vůči všem mladistvým, kteří žili na území Československa. K tomuto srov. Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. XII.

trestného činu dosáhli věku dvanácti let, a zároveň spáchaný trestný čin byl natolik závažný, že v případě dospělého pachatele by za něj mohl být uložen trest doživotního odnětí svobody, případně i trest smrti. V těchto případech poručenský soud obligatorně stanovil ochrannou výchovu ve výchovně nebo umístění v léčebném ústavě (§ 1 odst. 3 ZTSM).

Druhou věkovou kategorií byli tzv. mladiství (§ 2 ZTSM), tedy osoby, které v době spáchání trestného činu již dovršily čtrnáctý rok věku, ale nedosáhly osmnáctého roku věku. Příčetnost pachatele z této věkové kategorie se posuzovala ad hoc podle jeho rozumové a mravní vyspělosti. Pokud mladistvý dosáhl dostatečné úrovně rozumové a mravní vyspělosti, byl trestně odpovědný stejně, jako by již dosáhl věku osmnácti let a byl tedy posuzován jako dospělý pachatel. Mladistvý, který nemohl „*pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání*“, však trestně odpovědný nebyl. Stejně jako případy nedospělých pachatelů, i případy trestně neodpovědných mladistvých pachatelů řešil poručenský soud. Pokud se tito pachatelé dopustili trestného činu, ukládal soud jako sankci výchovná či léčebná opatření, popřípadě mohl udělit napomenutí osobě, která měla povinnost o nedospělého, popř. mladistvého pečovat (§ 1 odst. 2 a 4, § 4 odst. 1 ZTSM).

2.1.1 Trestní řízení dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží

Podle § 28 odst. 1 ZTSM se trestní řízení ve věcech mládeže řídí ustanoveními trestního řádu, nestanoví-li zákon o trestním soudnictví nad mládeží něco jiného. Odlišně byla stanovena například věcná a místní příslušnost soudu. Co se týče věcné příslušnosti soudu, řízení ve věcech mládeže vedli speciální soudci mládeže (při okresních soudech) nebo senáty pro mládež (při krajských soudech). Hlavním cílem trestního řízení bylo zohlednit zvláštní povahu řízení vůči mladistvému pachateli a naplnit jeho výchovný účel, proto i soudci rozhodující ve věcech mládeže měli být pro tuto činnost speciálně proškoleni a měli disponovat příslušnou kvalifikací (vhodné bylo pedagogické vzdělání). Místně příslušný byl na základě ustanovení § 29 odst. 2 ZTSM přednostně soud dle pobytu mladistvého v době spáchání trestného činu (na rozdíl od obecné úpravy trestního řádu, podle níž bylo pro příslušnost soudu rozhodující místo spáchání trestného činu).

Trestní řízení vůči mladistvému pachateli bylo oproti obecnému trestnímu řízení zjednodušeno a zrychleno. Neobsahovalo fázi vyšetřování, na místo toho konal soudce mládeže přípravné vyhledávací řízení, jehož cílem bylo zejména zjistit osobní vlastnosti a rodinné a majetkové poměry obviněného (§ 38 ZTSM). Poměry obviněného mladistvého byly zjišťovány na základě výslechu osob seznámených se situací obviněného, a případně i na základě lékařských zpráv, které měly zhodnotit duševní a mravní vývoj mladistvého a zkoumat jeho přičetnost. Velmi důležitá byla rovněž spolupráce s institucemi veřejné péče o mládež, s tzv. pomocnými zařízeními pro soudní péči o mládež, kterými byly zejména úřadovny pro péči o mládež. Soud si také vždy vyžádal zprávu poručenského soudu. Na základě informací zjištěných v přípravném řízení mělo být navrženo vhodné opatření či trest.

Pomocná zařízení pro soudní péči o mládež (§ 58 ZTSM) nejen že pomáhala soudu zajistit informace o poměrech mladistvého obviněného, ale rovněž hrála velkou úlohu jako instituce, která měla být vždy informována o zahájení a výsledku trestního řízení proti mladistvému a o nařízeném jednání ve věci mladistvého, mohla být vždy přítomna během hlavního přelíčení a mohla navrhnout vhodná opatření k nápravě a záchraně obviněného (§45, § 46 odst. 2, § 47 odst. 4, § 48 odst. 2, § 49 odst. 1 ZTSM), popřípadě i podávat opravné prostředky ve prospěch mladistvého (§ 50 ZTSM). Bylo jim také svěřeno vykonávat ochranný dozor nad mládeží.

Poté, co soud shromáždil potřebné informace, mohl přistoupit ke konání hlavního líčení. Při hlavním přelíčení byla obligatorní přítomnost obviněného a jeho obhájce. Bylo-li to v zájmu mladistvého obviněného, mohl soud vyloučit veřejnost, zákon pak obsahoval taxativní výčet osob, které mohly být přítomny na neveřejném jednání. Informovat o trestním řízení vůči mladistvému bylo možno jen bez uvedení jména mladistvého a podrobností trestního řízení, které by mohly vést k poznání, že jde o trestní řízení s osobou mladistvou.

2.1.2 Systematika sankcí dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží

Podle zákona o trestním soudnictví nad mládeží existoval dualismus sankcí, bylo možno uložit buď trest, nebo ochranné opatření, popřípadě obě tyto sankce vedle sebe.

Nejprve stručně rozeberu **sankce trestněprávního charakteru**. V případě, že se mladistvý pachatel dopustil trestného činu, byly v § 5 odst. 1 zakotveny tři možnosti rozhodnutí soudu. První možností bylo upuštění od potrestání (§ 6 ZTSM). K upuštění od potrestání soud přistupoval zejména v případech, pokud šlo o méně závažné trestné činy, kterých se mladistvý dopustil buď z nerozvážnosti, nebo z omluvitelné neznalosti právních předpisů, popřípadě pokud by uložený trest měl být natolik nepatrný, že se od něj nedal očekávat výchovný účinek. Upuštění od potrestání mělo v podstatě stejný účinek, jako kdyby byl trest prominut.

Dále mohl soud přistoupit k podmíněnému odsouzení nebo nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Zásady podmíněného odsouzení byly obdobné, jako zásady užívané při trestání dospělých pachatelů. Platila tedy s jistými odchylkami úprava obsažená v zákoně č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Zmíněné odchylky byly vypočteny v § 7 ZTSM⁷.

V rámci trestních sankcí zákon o trestním soudnictví nad mládeží zmiňoval pouze dva druhy trestů – trest zavření (§ 8 ZTSM) a peněžitý trest (§9 ZTSM). Horní a dolní hranice trestu odnětí svobody se u mladistvých pachatelů snižovaly na polovinu, přičemž horní hranice nesměla překročit 5 let a dolní 1 rok (s výjimkou trestů, za které bylo možno uložit doživotí nebo trest smrti, zde byly hranice vyšší). Stejně tak horní hranice peněžitého trestu ukládaného mladistvým pachatelům byla snižována na polovinu, dolní hranice naproti tomu nebyla stanovena vůbec.

Trest zavření byl vykonáván čtyřmi způsoby (§ 13 ZTSM), a to především podle závažnosti spáchaného trestného činu, a tudíž podle délky uloženého trestu. Pokud trest zavření nepřesahoval šest týdnů, byl vykonáván ve věznicí soudu nebo ve výchovně. Tresty zavření delší než šest týdnů, nepřesahující však šest měsíců, byly vykonávány ve věznicích při krajských soudech, avšak na speciálních odděleních pro mladistvé.

⁷ Dle § 7 ZTSM: „1. Podmíněné odsouzení lze vyslovit, i když byl uložen trest delší než jeden rok, ne však delší než tři roky.

2. Podmíněné odsouzení lze vyslovit usnesením dodatečně, a to i když výkon trestu se již započal, zjistí-li se okolnosti je odůvodňující, které tu nebyly nebo nebyly soudu známy v době, kdy rozhodoval.

3. Předcházející, i opětovné potrestání není na překážku.

4. Nebyla-li zároveň nařízena ochranná výchova, musí být dán mladistvý pod ochranný dozor; od tohoto opatření lze upustit, jde-li o čin nepatrného významu a je-li o náležitý dozor jinak postaráno.

5. Je-li přes to, že se mladistvý neosvědčil (...), důvodná naděje na jeho polepšení hledíc na výjimečné okolnosti, zejména na to, že o jeho řádnou výchovu je postaráno, může soud vyslovit, že podmíněný odklad výkonu trestu zůstává v platnosti; při tom může prodloužit lhůtu zkušební, ne však více než o dvě léta, a může také nařídit ochranný dozor neb ochrannou výchovu, ačli se tak již nestalo.“

V určitých případech mohly být tyto tresty rovněž vykonávány ve výchovných. Pokud byl udělen trest delší než šest měsíců, byl vykonáván v polepšovných, což byly speciální ústavy, popřípadě samostatná oddělení některých věznic. Čtvrtým způsobem výkonu trestu zavření byl speciální způsob výkonu trestu pro tzv. úchylné vězně (§ 21 ZTSM), tedy vězně trpící tělesnou nebo duševní vadou. Tito vězni byli odděleni od ostatních vězňů a vzhledem k jejich psychickému či fyzickému stavu pro ně platil zvláštní režim.

Při trestu zavření se dbalo na to, aby se mladiství odsouzení připravovali na své budoucí povolání. Z § 59 ZTSM vyplývala možnost se ve výchovně či polepšovně vyučit řemeslu.

Kromě trestu zavření a peněžitého trestu však existovaly ještě tresty vedlejší (§ 10 ZTSM), které byly ustanoveny v obecných trestněprávních předpisech. Z těchto trestů se však vůči mladistvým pachatelům mohl uplatnit jen trest uveřejnění rozsudku, a to jen za předpokladu, že tím má být poskytnuto zadostiučinění soukromé osobě, a dále trest vyhoštění, a to jen v případě, že pachatel je cizinec a s přihlédnutím k rodinným poměrům odsouzeného je tento trest vhodný a mladistvý nebude vydán nebezpečí zpustnutí. K udělování vedlejších trestů tedy téměř nedocházelo.

Novinkou v systematice sankcí dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží byla tzv. **ochranná opatření**. Tato opatření se dělila na tři typy, kterými byly:

- ochranný dozor
- ochranná výchova rodinná
- ochranná výchova ústavní.

Nejednalo se zde o trestněprávní opatření, ale o opatření správní. Nařizování ochranných opatření náleželo primárně do působnosti poručenských soudů. Trestní soud mohl ochranná opatření nařídit buď prozatímně do rozhodnutí poručenského soudu, nebo rozhodl-li se upustit od potrestání dle § 6 ZTSM ve spojení s § 5 odst. 2 ZTSM, popřípadě uložit ochranné opatření vedle jiného uloženého trestu. Tato opatření mohla být vykonávána až do dosažení jedenadvaceti let věku.

Ochranný dozor vykonával ochranný dozorce ustanovený poručenským soudem. Ochranní dozorcí byli buď poručníci z povolání, nebo dobrovolníci v péči o mládež, kteří často pocházeli z již zmíněné instituce Jednota pro podporu soudů Velké Prahy v péči o mládež. Cílem ochranného dozoru bylo vhodným způsobem doplňovat dozor

rodičovský, podporovat správnost výchovy rodičů a kontrolovat způsob života mladistvého.

Ochranná výchova rodinného typu byla nařízena, pokud výchovné nedostatky byly natolik závažné, že je již nešlo odstranit pouhým dozorem v rodině. Mladistvý byl proto umístěn do rodiny náhradní, která dokázala řádnou výchovu zajistit. Umisťování mladistvých do náhradních rodin na základě ochranné výchovy však bylo problematické, a tak se častěji přistupovalo ke třetí možnosti ochranného opatření, tedy k ochranné výchově ústavního typu.

Ochranná výchova ústavního typu se vykonávala buď ve státních ústavech (výchovných), nebo v ústavech soukromých.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží, který na našem území platil až do roku 1950, lze dle mého názoru hodnotit jako velmi moderní a pokrokový. Tento zákon byl základní inspirací pro úpravu, která platí na území České republiky v současné době.

2.2 Trestněprávní úprava soudnictví ve věcech mládeže v letech 1950 – 2003

V roce 1950 byl zákon o trestním soudnictví nad mládeží bez náhrady zrušen. V účinnost vstoupily trestní zákon č. 86/1950 Sb. a trestní řád č. 87/1950 Sb. Problematika soudnictví ve věcech mládeže tak přestala být upravena speciálním zákonem a stala se opět součástí obecných trestněprávních předpisů. Soudy pro mládež a speciální úřadovny pro péči o mládež byly rovněž zrušeny. Došlo však alespoň ke sjednocení obecné trestněprávní úpravy na území Československa, platila tedy stejná úprava pro Čechy, Moravu a Slezsko jako pro Slovensko.

Podle úpravy trestního zákona z roku 1950 byl za osobu mladistvou pachatel považován, jestliže v době spáchání trestného činu již dovršil patnáctý rok věku, avšak nepřekročil-li osmnáctý rok věku. Významná je tedy okolnost, že došlo k posunu hranice trestní odpovědnosti ze čtrnácti let na patnáct let. Mladistvým pachatelům měla být věnována zvláštní péče a účelem trestu mělo být především vychovat mladistvého „v řádného pracujícího člověka, a to se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází“.

Trestní zákon z roku 1950 v § 59 obsahoval výčet trestů, které nemohou být mladistvému uděleny. Při srovnání tohoto negativního výčtu s § 18 trestního zákona z roku 1950 lze dovodit, že mladistvému pachateli mohl být uložen pouze trest odnětí svobody, nápravné opatření, ztráta vojenské hodnosti, propadnutí jmění, peněžitý trest, trest vyhoštění a trest propadnutí věci. Oproti úpravě dřívějšího zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, dle které bylo možno mladistvému pachateli uložit pouze trest zavření a trest peněžitý (a jen za určitých okolností i trest uveřejnění rozsudku a trest vyhoštění), došlo k výraznému rozšíření používaných trestních sankcí. Pokud byl mladistvému uložen trest odnětí svobody, byl tento vykonáván v samostatných ústavech pro mladistvé nebo ve speciálních odděleních soudních věznic. Při výkonu trestu bylo třeba zohlednit vlastnosti a schopnosti mladistvého a dbát na jeho odbornou přípravu na budoucí povolání.

Dle ustanovení trestního řádu z roku 1950, která se vztahovala na trestní řízení proti mladistvým, bylo možno odchýlit se od obecně stanovené místní příslušnosti orgánů činných v trestním řízení a věc postoupit. Dle obecného ustanovení byl místně příslušný orgán činný v trestním řízení dle místa spáchání trestného činu. Vyžadoval-li to však prospěch mladistvého, byla dána místní příslušnost dle bydliště mladistvého nebo dle jiného pro mladistvého účelného místa.

Zakotvena byla také důsledná spolupráce s orgánem veřejné péče o mládež, který měl být vždy vyrozuměn o trestním stíhání mladistvého, byla mu doručována žaloba podaná proti mladistvému a měl být vyrozuměn o hlavním, případně odvolacím líčení a o veřejném zasedání, které se ve věci mladistvého konalo. Orgán veřejné péče o mládež měl právo při těchto jednáních podávat návrhy, klást vyslychaným osobám otázky a náleželo mu rovněž právo závěrečné řeči. Mohl také podat odvolání či stížnost ve prospěch mladistvého.

Nutná obhajoba mladistvého byla zakotvena zejména v § 231 trestního řádu z roku 1950, kde bylo dáno, že „*v přípravném řízení musí mladistvý mít obhájce, uzná-li to prokurátor za nutné; je-li mladistvý ve vazbě, musí však mít obhájce vždy (§ 45 trestního řádu z roku 1950). Kromě případů, kdy musí mít obhájce každý obviněný, musí mladistvý mít obhájce vždy při hlavním líčení a v odvolacím řízení.*“

Od 1.1.1957 nabyt účinnosti zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád z roku 1956), který řízení proti mladistvým upravoval speciálně v § 310 až

320. Tento zákon však nezavádí pro případy trestné činnosti mládeže žádnou zvláštní úpravu oproti úpravě předchozí, nebudu ho tedy podrobněji rozebírat.

V roce 1961 vstoupily v účinnost dva zcela nové trestní kodexy – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád. Zůstalo zachováno posuzování trestnosti pachatelů z řad mládeže podle jejich rozumové a mravní vyspělosti a podle závažnosti (nebezpečnosti) spáchaného trestného činu. Snahou bylo také nadále naplňovat výchovný účel trestného řízení.

Za osobu mladistvou byl pachatel považován, stejně jako dle trestního zákona z roku 1950, jestliže v době spáchání trestného činu již dovršil patnáctý rok věku, avšak nepřekročil-li osmnáctý rok věku. Hranice trestní odpovědnosti tedy zůstala zachována. Hovoříme zde však o tzv. modifikované trestní odpovědnosti, protože pokud byl stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu spáchaného mladistvým malý, nebyla dána trestní odpovědnost mladistvého za takovýto čin.

Osoby, které v době spáchání trestného činu nedosáhly patnácti let věku, nebyly trestně odpovědné. Pokud však osoba starší dvanácti let, která však nedosáhla patnácti let věku, spáchala trestný čin, za něj by bylo možno uložit dospělému pachateli výjimečný trest, civilní soud (tedy ne trestní soud) uložil takovéto osobě obligatorně ochrannou výchovu (§ 86 trestního zákona z roku 1961).

Jako trest mohl být mladistvému uložen pouze trest odnětí svobody (se sníženými hranicemi trestních sazeb), propadnutí věci, a pokud byl mladistvý výdělečně činný, bylo mu možno uložit i nápravné opatření (zrušeno v roce 1990) či peněžitý trest (§ 78 trestního zákona z roku 1961). V roce 1990 bylo uzákoněno, že soud mohl mladistvému uložit také zákaz činnosti, nebyla-li to překážka při přípravě na jeho budoucí povolání, a dále byl zaveden trest vyhoštění. Konečně s účinností od 1.1.1996 mohl být mladistvému uložen také trest obecně prospěšných prací. Nejčastěji však bylo jako sankce užíváno podmíněné odsouzení.⁸

Trest odnětí svobody byl vykonáván ve zvláštních věznicích nebo odděleních věznic pro mladistvé, separovaně od dospělých odsouzených, přičemž během výkonu

⁸ Srov. Zezulová, J.: Trestní zákonodárství nad mládeží. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 1997, str. 100, tabulka s názvem Sankční politika uplatňovaná trestními soudy v ČR v letech 1987-1995 vůči mladistvým (15-17 let). Dále tato skutečnost zmíněna i v důvodové zprávě k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže. Dle důvodové zprávy bylo v 90. letech uloženo podmíněné odsouzení ve více než 70 % případů.

trestu byl kladen důraz zejména na převýchovu mladistvého pachatele a jeho přípravu na budoucí povolání.

Trestní zákon z roku 1961 obsahoval v § 84 a následujících i speciální ustanovení o ochranné výchově, vztahující se na mladistvé. Dle těchto ustanovení ukládal ochrannou výchovu soud, jestliže bylo upuštěno od potrestání mladistvého, ale nebylo náležitě postaráno o jeho výchovu, jeho dosavadní výchova byla zanedbána nebo nařízení ochranné výchovy vyžadovalo prostředí, v němž mladistvý žil. Rovněž mohla být ochranná výchova ustanovena vedle uloženého trestu.

Pro výkon ochranné výchovy byla zřízena speciální výchovná zařízení, v nichž měli působit kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci, kteří by nejen dohlíželi na řádnou výchovu mladistvých, ale rovněž zabezpečovali řádnou přípravu mladistvého na jeho budoucí povolání. Byly rozlišovány čtyři typy těchto výchovných zařízení: výchovný ústav pro mládež, výchovný ústav pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí (u osob, u kterých byl zjištěn vyšší stupeň narušenosti a jejichž výchova byla shledána jako obtížná), výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem (pro mládež s opakovanými projevy společensky negativní činnosti) a v poslední řadě léčebně výchovné ústavy (zdravotnická výchovná zařízení, většinou se zaměřením na oblast psychiatrie). Vedle těchto výchovných zařízení existovaly dále tzv. diagnostické ústavy, zaměřené na vyšetření mládeže z psychologického či pedagogického hlediska a následné zjištění příčin výchovných potíží a možností jejich nápravy. Před nařízením ochranné výchovy měl být mladistvý odborně posouzen v diagnostickém ústavu a na základě toho zařazen do vhodného výchovného zařízení, ve kterém bude vykonávána ochranná výchova.

Ochranná výchova trvala do dosažení osmnáctého roku věku, mohla však být, vyžadoval-li to zájem mladistvého, prodloužena do devatenáctého roku věku.

V řízení proti mladistvému bylo nutné důkladné zjištění poměrů mladistvého, nejen tedy posouzení stupně jeho rozumového a mravního vývoje, ale i posouzení prostředí, ve kterém mladistvý vyrůstal a okolnosti, za kterých byl vychováván. Při zjišťování poměrů mladistvého soud spolupracoval zejména s orgánem pověřeným péčí o mládež, který měl v rámci trestního řízení v podstatě stejné pravomoci, jako orgán veřejné péče o mládež dle trestního řádu z roku 1950, resp. orgán pověřený péčí o mládež dle trestního řádu z roku 1956 (měl být vyrozuměn o jednání, mohl činit návrhy

a dávat vyslychaným otázky, měl právo závěrečné řeči, byl mu doručován rozsudek, mohl podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky).

Stejně jako v úpravě trestního řádu z roku 1950 i z roku 1956, je i v trestním řádu z roku 1961 dána možnost, aby byla věc postoupena od soudu příslušného dle místa spáchání trestného činu k soudu, v jehož obvodu mladistvý bydlí, popřípadě jinému soudu, u kterého je konání trestního řízení vzhledem k zájmům mladistvého nejúčelnější.

I v trestním řádu z roku 1961 byla zakotvena nutná obhajoba mladistvého, neboť není vzhledem ke svému věku schopen řádně se hájit sám. Pokud si mladistvý nezvolil obhájce sám nebo nezvolil-li mu ho jeho zákonný zástupce nebo jiná oprávněná osoba, byl mu obhájce soudem ustanoven. Do té doby, než měl mladistvý obhájce, bylo možno činit jen neodkladné vyšetřovací úkony.

Obecně platilo, že pokud v trestním zákoníku nebo trestním řádu nebyla obsažena speciální úprava pro mladistvé pachatele, byla použita obecná ustanovení zákona. Úprava zabývající se trestáním pachatelů z řad mládeže byla však jak v kodexech z roku 1950,⁹ tak v kodexech z roku 1961¹⁰ velmi stručná a nemohla plně nahradit dřívější samostatný zákon. Proto legislativní činnost na přelomu 20. a 21. století¹¹ směřovala k tomu, aby bylo trestní řízení mládeže opět upraveno samostatně. Toto úsilí vyústilo v přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který nabyl účinnosti 1.1.2004 a který se v mnohém inspiroval úpravou prvorepublikovou.

⁹ § 56 – 63 trestního zákona z roku 1950 a § 227 – 237 trestního řádu z roku 1950, resp. § 310 – 320 trestního řádu z roku 1956.

¹⁰ § 74 – 87 trestního zákona z roku 1961 a § 291 – 301 trestního řádu z roku 1961

¹¹ Na předloze nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže se začalo pracovat již v roce 1997, první neoficiální osnova zákona byla publikována na počátku roku 2000.

3. Současná trestněprávní úprava týkající se soudnictví ve věcech mládeže

Jak již bylo řečeno v závěru předchozí kapitoly, úprava trestního řízení a postihu pachatelů z řad mládeže obsažená v obecných trestněprávních předpisech byla hodnocena jako nedostačující. Dle důvodové zprávy k zákonu soudnictví ve věcech mládeže byly jako zásadní nedostatky stávající právní úpravy označeny zejména tyto:

- nedostatečná úprava zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného,
- nedodržování zásady, dle níž má mít trestní represe pouze pomocnou úlohu,
- nedostatečná individualizace trestního řízení mladistvých pachatelů a pachatelů blízkých věku mladistvých oproti trestnímu řízení vůči dospělým pachatelům,
- nevyhovující úprava vazby mladistvého,
- nedostatečná úprava výkonu trestu a ochranných opatření mladistvých,
- nerespektování toho, že záležitosti ve věcech mládeže by měly řešit specializované orgány činné v trestním řízení,
- nedostatečná spolupráce jak s Probační a mediační službou, tak i s jinými institucemi, které se podílejí na práci s mládeží.

Jak vyplývá z důvodové zprávy, mělo být hlavním smyslem nového zákona *„upravit komplexně hmotněprávní i procesní aspekty trestání mládeže, nově konstituovat systém specializovaných soudů mládeže a jasně vymezit ucelenou škálu možných reakcí na trestnou činnost mládeže“*.

Zákonodárci kladli důraz zejména na to, aby bylo upraveno nejen zacházení s mladistvými pachateli trestných činů v rámci trestního řízení, ale také zacházení s osobami mladšími patnácti let, jež vzhledem ke svému věku nejsou trestně odpovědné, přičemž stávající trestněprávní úprava zacházení s těmito osobami byla absolutně nedostačující.

S ohledem na novou speciální úpravu bylo potřeba provést jisté personální změny. Vzhledem k tomu, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže počítá s tím, že

výkon soudnictví dle tohoto zákona zastávají speciální soudy pro mládež (§ 4 ZSVM) a v řízení je pro splnění výchovného účelu třeba zajistit projednávání a rozhodování trestních věcí pachatelů z řad mládeže pro toto specializovanými osobami (§ 36 ZSVM), bylo potřeba personálně posílit stávající soudy a státní zastupitelství. Důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže počítala s posílením okresních soudů o 31 soudců a státních zastupitelství o 52 státních zástupců. Dále se počítalo s navýšením počtu ostatních zaměstnanců soudů a státních zastupitelství o dalších 129 osob. Naopak u krajských soudů, vrchních soudů a u Nejvyššího soudu se spoléhalo na to, že specializované senáty budou vytvořeny ze stávajících soudců a žádné personální změny nebudou potřeba.

V této kapitole se již dále budu zabývat konkrétní zákonnou úpravou, přičemž pozornost bude soustředěna jednak na řízení v trestních věcech mladistvých a jednak na opatření ukládaná mladistvým. Dětem, tedy osobám mladším patnácti let a zvláštnostem řízení s nimi budou věnovány poslední podkapitoly této části práce. Budou zde použity některé stručné pasáže z mé diplomové práce, celkově však bude téma podstatně doplněno a rozšířeno.

3.1 Řízení v trestních věcech mladistvých

Dle důvodové zprávy k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže „*mládež s ohledem na svá věková specifika vyžaduje v trestním procesu zvláštní způsob zacházení, a proto je třeba každou trestní věc mladistvého řešit individuálně se zřetelem na všechny okolnosti trestného činu, osobnost dospívajícího a jeho zdravotní stav, ale i potřeby poškozeného a zájmy jejich blízkého sociálního okolí s cílem obnovit narušené sociální a právní vztahy, přičemž ve vhodných případech je třeba využít alternativních způsobů řešení trestních věcí*“.

Už samotná Listina základních práv a svobod v čl. 32 stanoví, že „*zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena*“. U této věkové skupiny se tedy oproti běžnému trestnímu řízení setkáváme s určitým množstvím odchylek. Cílem této části práce bude seznámit právě s těmito odchylkami, neboť pokud by k nim nebylo v trestním řízení přihlédnuto, mohlo by to vést k zpochybnění zákonného průběhu trestního řízení.

Základní účel trestního řízení vůči mládeži je především výchovný a je vyjádřen v § 1 odst. 2 ZSVM: „*Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti*

mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.“ Vzhledem k tomu, že kriminalita mládeže je posuzována jako závažný negativní jev ve společnosti, je snaha o naplnění výchovného účelu řízení proti mladistvému pachateli velmi důležitá. Je prosazen tzv. model restorativní (obnovující) justice, není tedy kladen důraz na odplatu a potrestání pachatele, ale „*spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností.*“¹² Cílem je pozitivně působit na pachatele a eliminovat tak riziko jeho recidivy. Významnou roli hraje rovněž individuální přístup ke každému pachateli.

3.1.1 Věcná a místní příslušnost soudu

Pro stanovení věcné příslušnosti se použijí obecná pravidla obsažená v § 16 a 17 TR. Příslušnost soudu, který ve věci rozhoduje v prvním stupni, se stanoví dle hranice trestu odnětí svobody. Potud tedy není žádné specifikum oproti úpravě obecné.

Řízení v trestních věcech mladistvých však vykonávají speciální soudy pro mládež (§ 4 ZSVM). V praxi se dle § 2 odst. 2 písm. d) ZSVM soudem pro mládež rozumí zvláštní senát, předseda takového senátu nebo specializovaný samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního či Nejvyššího soudu. Tuto zásadu je třeba dodržovat, neboť pokud by ve věci mladistvého nerozhodl zvláštní soud, ale soud obecný (§ 2 odst. 2 písm. e) ZSVM), jednalo by se o podstatnou vadu v řízení dle § 258 odst. 1 písm. a) TR.¹³ Odvolací soud by v takovém případě měl rozhodnutí soudu nižšího stupně zrušit a vrátit zpět soudu prvního stupně.

Soudci působící u těchto zvláštních soudů (ale i státní zastupitelé, vyšetřovatelé a ostatní subjekty vystupující v trestním řízení proti mladistvému), by měli mít zkušenosti v oblasti jednání s mladistvými pachateli a rovněž by jim měla být

¹² In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 2.

¹³ Srov. usnesení Vrchního soudu v Praze sp.zn. 8 To 14/2005 ze dne 2.2.2005.

poskytnuta specifická průprava pro jednání s mládeží. Speciální vzdělávání soudců a státních zástupců v této oblasti zajišťuje Justiční akademie v Kroměříži. Důraz na osobnostní a odborné předpoklady osob, které rozhodují nebo konají jiné úkony ve věcech mladistvých, je zakotven v § 36 ZSVM, a to zejména proto, že subjekty vystupující v trestním řízení vůči mladistvému by měly umět zohlednit rozumový vývoj mladistvého a svým přístupem pomoci naplnit výchovný účel trestního řízení. Orgány činné dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, kterými jsou dle § 2 odst. 2 písm. c) ZSVM policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež, dále spolupracují s příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“; upraveny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí) a s Probační a mediační službou (dále jen „PMS“; úprava v zákoně č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě).

Dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je dána také zvláštní místní příslušnost soudu oproti obecné úpravě obsažené v trestním řádu. Zatímco v § 18 TR je stanoveno, že řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán (a až pokud není-li toto možné, je dána příslušnost soudu v jehož obvodu obviněný bydlí, pracuje nebo se zdržuje, případně v jehož obvodu vyšel čin najevo), dle § 37 ZSVM je jako primárně místně příslušný určen soud, v jehož obvodu mladistvý bydlí. Jde především o bydliště faktické¹⁴, nemusí tedy jít o místo, kde má mladiství hlášen trvalý pobyt¹⁵, i když tato místa se ve většině případů shodují. Pokud mladistvý nemá stálé bydliště, rozhoduje soud, v jehož obvodu se mladistvý zdržuje (tedy kde fakticky přechodně a nikoliv nahodile pobývá) nebo kde pracuje. Tato místa jsou navzájem pro určení místní příslušnosti rovnocenná a je-li zároveň více takových míst, je místně příslušný soud, u něhož byla státním zástupcem podána obžaloba.

Teprve tehdy, pokud takové místo nelze podle předchozích kritérií zjistit nebo je takové místo v cizině, rozhoduje soud, v jehož obvodu byl trestný čin (provinění) spáchán. Pokud ani takové místo nelze zjistit, je příslušný soud podle místa, kde vyšel

¹⁴ Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 11/2007 ze dne 14.2.2007 „za místo, v jehož obvodu mladiství bydlí, podle kterého se ve smyslu § 37 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, určuje místní příslušnost soudu pro mládež, nelze mechanicky přejímat místo jeho trvalého pobytu, ale je potřeba pro jeho určení vždy ověřit, kde mladistvý skutečně bydlí. Za takové místo lze považovat i výchovné zařízení, v němž mladistvý vykonává ústavní nebo ochrannou výchovu, pokud se nejedná jen o dočasný pobyt. Takovým místem však není věznice, kde je mladistvý ve vazbě nebo kde vykonává trestní opatření odnětí svobody.“

¹⁵ Dle § 10 odst. 1 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel.

trestný čin najevo, tedy kde se o něm některý z orgánů činných dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže dozvěděl.

Obdobně je dána i příslušnost státních zástupců¹⁶ a policejních orgánů¹⁷.

Důvodem zvláštní místní příslušnosti je to, aby všechny protiprávní činy jednoho mladistvého soudil stejný soud pro mládež a aby se mladistvý pohyboval v prostředí, které zná. Proto je jako primárně místně příslušný stanoven soud, v jehož obvodu mladistvý bydlí. Taková úprava se jeví jako nejúčelnější i s ohledem na výchovný cíl trestního řízení a s ohledem na spolupráci s pomocnými orgány jako je OSPOD, PMS nebo zájmová sdružení občanů (§ 40 ZSVM) v místě bydliště mladistvého pachatele. I zde platí, že pokud by ve věci rozhodl nepřislušný soud, jednalo by se o podstatnou vadu řízení dle § 258 odst. 1 písm. a) TŘ.

3.1.2 Obhajoba mladistvého

Mladistvý má stejně jako dospělí pachatelé právo zvolit si obhájce, a to dle obecného ustanovení § 33 odst. 1 TŘ. Specifická je však úprava tzv. nutné obhajoby, jež bude podrobněji rozebrána v následujícím textu.

Nutná obhajoba je pro věkovou skupinu mladistvých zakotvena v § 42 odst. 2 ZSVM. Je zde dáno, že: „*mladistvý musí mít obhájce*

- *od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit;*
- *ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání;*
- *v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání“.*

¹⁶ § 12 až 14 vyhlášky č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli; a dále čl. 2 a n. pokynu obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně č.7/2009, o trestním řízení ve věcech mládeže, dostupný na http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/POP/trest/pop_7_2009.pdf

¹⁷ Čl. 100 a n. Závazného pokynu policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení, ze dne 21.4.2009, dostupný na <http://www.pecina.cz/files/pokyn2.pdf>

Tímto ustanovením je zajištěna nutná obhajoba mladistvého, neboť se předpokládá, že vzhledem ke svému věku není dostatečně schopen hájit se sám, nezná svá práva nebo je nedokáže plně uplatnit. Mladistvý se dle mého názoru práva na nutnou obhajobu nemůže vzdát, tak jak to trestní řád v některých případech umožňuje u dospělých pachatelů.

Dle § 35 odst. 1 TŘ může být obhájcem v trestním řízení pouze advokát, za splnění určitých podmínek daných v tomto ustanovení je možné, aby byl v jednotlivých úkonech zastoupen koncipientem. Jak vyplývá z důvodové zprávy k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, v řízení v trestních věcech mladistvých by však k zastoupení koncipientem nemělo docházet, ačkoli to zákon výslovně nestanoví. Důvodem je, že mladistvý by měl být obhajován někým, kdo má s případy mládeže zkušenosti a specializuje se na ně, aby byl zachován zvláštní způsob zacházení s mládeží v trestním procesu. Splnění této podmínky se u advokátních koncipientů většinou nedá předpokládat. Obhájcem mladistvého nemůže být také ten, *kdo současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a ten, kdo byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen* (§ 44 odst. 1 ZSVM). Pokud by k něčemu takovému došlo, je nutné rozhodnout o tom, že zvolený obhájce je vyloučen z obhajování mladistvého nebo že ustanovený obhájce se zprošťuje povinností obhajovat mladistvého. Namísto něj by pak měl být zvolen nebo ustanoven obhájce jiný.

Nevyužije-li mladistvý práva si obhájce sám zvolit, a pokud tohoto práva nevyužije ani jeho zákonný zástupce nebo jiná osoba oprávněná dle § 44 odst. 2 ZSVM, je mu obhájce ustanoven soudně podle § 39 TŘ. Zákonný zástupce a další osoby vyjmenované v § 44 odst. 2 ZSVM mohou mladistvému, který nedovršil osmnáctý rok věku, zvolit obhájce i proti vůli mladistvého, pokud je to však v jeho prospěch. Pokud mladistvý s takto zvoleným nebo ustanoveným obhájcem nesouhlasí, může si zvolit obhájce jiného.

Povinnost obhajoby je dána ve všech úkonech, které jsou prováděny proti mladistvému jako osobě, proti níž se vede trestní řízení. Nespadá sem tedy například tzv. podání vysvětlení – při tomto úkonu obhájce být přítomen nemusí (není však vyloučeno, aby se i při podání vysvětlení mladistvý využil svého práva na právní pomoc advokáta, srov. § 158 odst. 5 TŘ). Pokud je však mladistvý vyslýchán již jako podezřelá

osoba, tedy i když se výslech koná ještě před zahájením trestního stíhání a sdělením obvinění, je zde povinnost obhajoby založena.¹⁸ Zde je rozdíl od úpravy vztahující se na dospělé pachatele, kde je povinnost nutné obhajoby navázána až na okamžik zahájení trestního stíhání.

V době, kdy mladistvý ještě nemá obhájce, lze bez přítomnosti obhájce uskutečnit jen takové úkony, které nelze odložit, protože hrozí ztráta důkazních prostředků nebo podstatné oslabení jejich důkazní hodnoty, případně hrozí nebezpečí zmaření prováděného úkonu. Dále lze bez přítomnosti obhájce uskutečnit takové úkony, o nichž nelze obhájce vyrozumět, neboť není dosažitelný. K těmto situacím by však mělo docházet jen zřídka. Ostatní úkony nelze bez přítomnosti obhájce provést, ani pokud mladistvý nebo jeho zákonný zástupce na přítomnosti obhájce netrvají. Obhájce musí být přítomen při vyšetřovacích úkonech, i když mladistvý nesouhlasí. Mladistvý má právo se s obhájcem radit, a to i během úkonů prováděných orgány činnými dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud přítomnost obhájce zajištěna nebude, je to porušení práv mladistvého na obhajobu. Jde o podstatnou vadu řízení, která může mít jako důsledek neplatnost provedených úkonů.

Vzhledem k tomu, že mladistvý většinou nemá prostředky na úhradu nákladů trestního řízení, bývá obvykle soudně rozhodnuto o nároku na bezplatnou obhajobu nebo o nároku na obhajobu za sníženou odměnu. Tato možnost je zakotvena v § 33 odst. 2 TŘ. Podmínkou pro přiznání obhajoby bezplatné nebo za sníženou odměnu je ovšem fakt, že je dostatečně prokázáno, že mladistvý nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby. V takovém případě pak hradí náklady stát.

Povinnost nutné obhajoby definitivně končí v okamžiku, kdy mladistvý dosáhl osmnáctého roku věku. Původně byla zákonná úprava koncipována tak, že povinnost nutné obhajoby končí v okamžiku, kdy mladistvý dosáhl devatenáctého roku věku, což bylo změněno novelou zákona o soudnictví věcech mládeže č. 459/2011 s účinností od 1.1.2012. Šámal tuto novelizaci, která snížila věkovou hranici pro povinnou nutnou obhajobu na dovršení osmnácti let věku, hodnotí negativně, neboť „*dovršení této*

¹⁸ Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 583/2009 ze dne 18.6.2009: „*Mladistvý musí mít podle § 42 odst. 2 ZSVM obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, nebo provedeny úkony podle trestního řádu. Ty však zakládají důvod nutné obhajoby jen tehdy, jestliže jsou prováděny proti mladistvému jako osobě, proti níž se řízení vede, tedy v rámci postupu před zahájením trestního stíhání jako proti podezřelému. Za úkony vedené proti mladistvému v uvedeném smyslu proto nelze pokládat úkony konané sice podle trestního řádu, ale prováděné ve vztahu k jiným osobám.*“

*věkové hranice není možno považovat za natolik zásadní zlom v životě mladistvého, aby se z něj dalo usuzovat, že se již může hájit sám“.*¹⁹

Dle mého názoru je správné, že je v případě trestního řízení vedeného vůči mladistvému pachateli zakotvena nutná obhajoba. Jako problematický však shledávám samotný výkon nutné obhajoby v praxi. Dle mých poznatků v praxi bývá častěji mladistvému obhájce ustanoven, jen v menším počtu případů si jej zvolí sám. Obhájce bývá ustanoven ze seznamu advokátů, bez ohledu na to, zda se daný advokát specializuje na případy mladistvých, dokonce i bez ohledu na to, zda se vůbec specializuje na trestní právo. Ne vždy je tedy ustanovený obhájce na soud dobře připraven, často se ne zcela dobře orientuje i v samotném zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Bylo by vhodné zakotvit, aby nutnou obhajobu mladistvého mohli vykonávat pouze advokáti se specializací na trestní právo, nejlépe se specializací přímo na řízení ve věcech mládeže. Vzhledem k poměrně nízkému počtu takto specializovaných advokátů je však tento požadavek v praxi pravděpodobně nerealizovatelný.

3.1.3 Zákonný zástupce mladistvého

Pojem zákonný zástupce je pojmem občanskoprávním. Mladistvý je dle pojmosloví užívaného v občanském právu osobou nezletilou²⁰. Nezletilý by měl být při jednání, ke kterému není právně způsobilý, zastoupen zákonným zástupcem. Primárně je takovým zástupcem kterýkoli rodič, popř. osvojitel mladistvého, poručník nebo opatrovník. Standardně však není zákonným zástupcem mladistvého jeho pěstoun nebo osoba, jíž byl mladistvý svěřen do osobní péče (tzv. pečující osoba). Tito totiž mohou mladistvého zastupovat pouze v běžných záležitostech.

Práva zákonného zástupce v trestním řízení jsou upravena v § 43 odst. 1 ZSVM a jsou to zejména tyto:

¹⁹ Zezulová, J.; Šámal, P.: Rozhovor s profesorem Pavlem Šámalem k 10. výročí přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 6.

²⁰ Dne 1.1.2014 nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo „NOZ“). Jde o rozsáhlou rekodifikaci soukromého práva, přičemž nový občanský zákoník obsahuje mimo jiné úpravu doposud obsaženou v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dále jen „OZ“, a v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Úprava týkající se zletilosti jedince je obsažena v § 30 a n. NOZ. Dle § 30 odst. 1 NOZ se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku. S nabytím zletilosti je spojeno nabytí plné svéprávnosti (resp. v dikci původního občanského zákoníku plné způsobilosti k právním úkonům). Před nabytím zletilosti (tedy před dovršením osmnáctého roku věku) se plné svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství – tyto možnosti nelze využít, dokud nezletilý nedovrší šestnáctý rok věku (srov. § 37 a 672 odst. 2 NOZ).

- zvolit mladistvému obhájce;
- činit za mladistvého návrhy (tedy zejména činit návrhy na provedení důkazů; v závěrečné řeči činit návrhy na způsob rozhodnutí; dále činit návrhy a žádosti týkající se postupu řízení apod.);
- podávat za mladistvého žádosti a řádné i mimořádné opravné prostředky (proto musí zákonnému zástupci být oznámena všechna usnesení, proti nimž má mladistvý právo podat stížnost, dále opis obžaloby a konečně i opis rozsudku);
- zúčastnit se těch úkonů, kterých se podle zákona může zúčastnit mladistvý.

Z posledně zmíněného oprávnění vyplývá i právo zákonného zástupce být vyrozuměn o procesních úkonech konaných v rámci trestního řízení vůči mladistvému. Podle § 158 odst. 5 TŘ je třeba předem vyrozumět zákonného zástupce i v situaci, kdy je po mladistvém požadováno podání vysvětlení. V hlavním líčení či ve veřejném zasedání má zákonný zástupce také právo klást vyslýchaným otázky

V souvislosti s výkonem výše zmíněných práv má zákonný zástupce dále právo nahlížet do spisu dle § 65 odst. 1 TŘ. Ve prospěch mladistvého může zákonný zástupce vykonávat výše zmíněná práva i proti jeho vůli, vždy však jménem mladistvého, nikoli svým vlastním.

Pokud však zákonný zástupce mladistvého svá práva nevykonává a hrozí nebezpečí prodlení, je možné, aby soud (popř. v přípravném řízení státní zástupce) k výkonu těchto práv ustanovil mladistvému opatrovníka dle § 43 odst. 2 ZSVM. Opatrovník bývá ustanoven i v případech před zahájením trestního řízení, kdy není možné, aby dítě zastoupil některý z rodičů, např. proto, že rodiče dítěte zemřeli nebo nemají plnou způsobilost k právním úkonům (resp. nejsou plně svéprávní). Dále pokud hrozí střet zájmů mezi zájmy mladistvého a zájmy rodičů či opatrovníka (např. v případě, kdy mladistvý okradl své rodiče), je soudem ustanoven tzv. kolizní opatrovník. Opatrovníkem v trestních věcech zpravidla bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

3.1.4 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Důležitost orgánu sociálně-právní ochrany dětí je primárně zakotvena mezi základními zásadami v § 3 odst. 4 ZSVM. Je zde dána povinnost orgánů činných dle

zákona o soudnictví ve věcech mládeže (srov. § 2 odst. 2 písm. c) spolupracovat s příslušným OSPOD. Místní příslušnost OSPOD je určena podle bydliště mladistvého. Podrobněji je pak zásada spolupráce s OSPOD rozpracována v § 40 ZSVM. Cílem tohoto ustanovení je na základě spolupráce orgánů činných dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a PMS s příslušným OSPOD:

- posílit výchovné působení řízení na mladistvého, aby se již v budoucnu nedopouštěl dalších provinění;
- vytvořit podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí;
- včas reagovat na potřeby a zájmy mladistvých (popřípadě poškozených osob a dalších subjektů dotčených trestnou činností);
- zamezovat trestné činnosti a předcházet jí.

Mezi nejvýznamnější činnosti OSPOD patří zjišťování poměrů mladistvého dle § 55 ZSVM a podávání zpráv o jeho osobních rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci dle § 56 ZSVM. Na základě znalostí poměrů mladistvého pak OSPOD podává návrh vhodného potrestání. V praxi se dle svých zkušeností OSPOD při vypracování návrhu na vhodné potrestání často ztotožňuje s návrhem státního zástupce nebo navrhuje použití mírnějšího opatření, neboť se snaží mladistvému pomoci. Konečné rozhodnutí však závisí na soudu, ten není návrhem OSPOD vázán.

OSPOD je subjektem trestního řízení vedeného proti mladistvému. Jeho účast je obligatorní již v přípravném řízení. Tento orgán by se měl účastnit vyšetřovacích úkonů a být seznámen s výsledky vyšetřování. OSPOD se vyrozumívá o všech úkonech konaných vůči mladistvému v rámci trestního řízení, zejména o jeho zadržení, zatčení či vzetí do vazby (§ 46 odst. 1 ZSVM), zahájení trestního stíhání (§ 60 ZSVM) a o konání hlavního líčení a veřejného zasedání (§ 64 odst. 2 ZSVM). Doručuje se mu také opis rozsudku, popřípadě usnesení (za podmínek daných § 67 odst. 1, 2 ZSVM). Při hlavním líčení má zástupce příslušného OSPOD právo činit návrhy, dávat vyslychaným otázky a náleží mu rovněž právo závěrečné řeči (§ 64 odst. 3 písm. b) ZSVM). Může rovněž podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky, a to i proti jeho vůli (§ 72 odst. 1 ZSVM).

Účast OSPOD při úkonech v trestním řízení se dle § 73 odst. 2 ZSVM již nevyžaduje, pokud mladistvý dosáhl devatenáctého roku věku.

3.1.5 Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení

V řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je třeba chránit soukromí mladistvého. Proto i ustanovení § 3 odst. 5 ZSVM stanoví tuto zásadu tak, že: *„je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy“*. Tímto je potlačena i obecná zásada veřejnosti trestního řízení. Tato úprava vyplývá rovněž z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (zákon č. 209/1992 Sb.), kterou je umožněno dle čl. 6 odst. 1 vyloučení tisku a veřejnosti v zájmu mladistvého.

Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení je podrobněji upravena v § 52 a n. ZSVM, přičemž jde o speciální úpravu ve vztahu k § 8a a n. TŘ. Než je pravomocně rozhodnuto ve věci, nikdo nesmí jakýmkoli způsobem zveřejnit informace, které by mohly ohrozit dosažení účelu trestního řízení, a dále jméno a příjmení mladistvého, popřípadě i jiné údaje, které by mohly vést k jeho identifikaci (např. datum narození, podoba, bydliště atd.). Obdobně jsou chráněny údaje jiných osob zúčastněných na řízení, kterými jsou především zákonní zástupci mladistvého, svědci, poškození a zúčastněné osoby. Smyslem je minimalizovat stigmatizaci pachatele v souvislosti s trestním řízením a posílena je tak i zásada presumpce nevin. Existují však určité výjimky prolamující výše nastíněné zásady (srov. § 53 odst. 2 ZSVM). Například pokud je po mladistvém vyhlášeno pátrání, je přípustné příslušné údaje o něm zveřejnit.

Ochrana osobních údajů mladistvého by měla být zachována i po skončení trestního řízení. Sankcí za porušení výše nastíněných zásad může být udělení pokuty dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, případně i zahájení trestního stíhání pro spáchání trestného činu dle § 180 TZ (neoprávněné nakládání s osobními údaji).

Také okruh osob, které se mohou účastnit hlavního líčení a veřejného zasedání, je omezen – výčet těchto osob je dán v § 54 odst. 1 ZSVM a jsou to tyto: *obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, jeho obhájce, zákonný zástupce, příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený, jeho zmocněnec a důvěrník, zúčastněná osoba a její zmocněnec, zákonní zástupci poškozeného a zúčastněné osoby, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný OSPOD, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení*. Ostatní veřejnost je v řízení v trestních věcech mladistvých vždy vyloučena, na rozdíl od obecné úpravy dle § 200 TŘ, podle které

může být veřejnost vyloučena jen za určitých podmínek. Je sice možné, aby se na návrh mladistvého konalo hlavní líčení nebo veřejné zasedání veřejně, soud však má i nadále možnost veřejnost vyloučit, i když předtím její přítomnost povolil, pokud je to ve prospěch mladistvého (§ 64 odst. 3 písm. a) ZSVM). Zatímco přítomnost obžalovaného mladistvého a jeho obhájce je při hlavním líčení či veřejném zasedání nezbytná (srov. § 64 odst. 1 ZSVM a § 202 odst. 4 TŘ), ostatní vyjmenované osoby mají pouze právo se hlavního líčení účastnit, jejich přítomnost se však nutně nevyžaduje.

Dále je zakázáno publikovat informace o průběhu hlavního líčení či veřejného zasedání, které by mohly vést k identifikaci mladistvého pachatele (§ srov. § 54 odst. 2 ZSVM). Zakázáno je nejen publikování obrazových či zvukových záznamů, ale například i portrétů či textových záznamů. Povoleno je pouze provádění takových záznamů, jež neslouží ke zveřejňování.

Naproti tomu rozsudek (nikoli však usnesení) je vyhlášován vždy veřejně. To však neznamená, že by ho osoby, jež byly přítomny vyhlášení rozsudku, mohly bez dalšího zveřejnit. I po skončení trestního řízení by mělo být soukromí mladistvého důsledně chráněno – pravomocný odsuzující rozsudek sice může být uveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích, nesmí však být uvedeno jméno a příjmení odsouzeného mladistvého, aby byla zajištěna jeho ochrana před nežádoucími účinky takového uveřejnění (§ 54 odst. 3 ZSVM). I tuto zásadu lze ovšem za splnění podmínek dle § 54 odst. 4 ZSVM prolomit. Předseda senátu tak může podmínky pro uveřejnění rozsudku nejen zpřísnit (nad rámec zákona omezit zveřejňování dalších údajů), ale i zmírnit (v případě zvláště závažných provinění, a to s ohledem na ochranu společnosti).

3.1.6 Vazba mladistvého

Již samotná obecná úprava obsažená v trestním řádu týkající se omezení svobody obviněného vzetím do vazby je velmi obsáhlá. Podle obecné úpravy § 67 a následujících TŘ může být obviněný, poté co proti němu bylo zahájeno trestní stíhání, vzat do vazby, jen jestliže je důvodná obava, že:

- uprchne nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestnímu stíhání (tzv. vazba útěková);
- bude ovlivňovat svědky nebo jinak mařit vyšetřování trestného činu (tzv. vazba koluzní);

- bude v trestné činnosti pokračovat (tzv. vazba předstižná).²¹

Zároveň musí být splněna podmínka, že obviněný je stíhán pro úmyslný trestný čin, pro nějž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí, která převyšuje 2 roky, nebo je stíhán pro nedbalostní trestný čin, pro nějž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí, která převyšuje 3 roky. Z této podmínky však existují určité výjimky, například jestliže obviněný uprchl nebo se skrýval, opakovaně se nedostavil na předvolání a nepodařilo se jinak zajistit jeho účast při úkonu v trestním řízení a další (srov. § 68 odst. 3, 4 TŘ).

O vzetí do vazby může rozhodnout pouze soud, případně v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Jde-li o mladistvého obviněného, měl by toto rozhodnutí učinit, v souladu se zásadami vyplývajícími ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže, speciální soud (soudce) pro mládež. Obecný soud může namísto speciálního soudu rozhodovat, jen není-li možno zajistit speciálního soudce pro mládež a jde-li o neodkladné provedení úkonu.

Pokud je dán důvod vazby a mladistvého obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet (srov. § 69 odst. 1, § 75 a § 76 TŘ), je vydán vůči obviněnému příkaz k zatčení. Ten obsahuje údaje identifikující obviněného, popis skutku, pro nějž je obviněný stíhán a kvalifikaci tohoto skutku jako konkrétního trestného činu. Dále musí obsahovat důvod, pro který se příkaz k zatčení vydává. Na základě příkazu k zatčení zahájí policejní orgány pátrání po obviněném a provedou jeho zatčení. Poté musí obviněného neodkladně (nejpozději do 24 hodin) dodat soudu, jehož soudce příkaz vydal, nebo na místo umožňující tomuto soudu provést výslech prostřednictvím videokonferenčního zařízení; není-li to výjimečně možné vzhledem k nepředvídatelným okolnostem, musí být obviněný dodán nejpozději 24 hodin od zatčení jinému věcně příslušnému soudu. V opačném případě musí být obviněný propuštěn na svobodu. Soud obviněného neprodleně (opět nejpozději do 24 hodin) vyslechne, rozhodne o vazbě a

²¹ Vedle těchto základních vazebních důvodů existují i speciální důvody vazby v souvislosti s úpravou právního styku s cizinou, a to vazba ve vydávacím řízení, vydávací vazba a vazba ve zjednodušeném vydávacím řízení (§ 396, 397, 398 a 400b TŘ); předběžná vazba, předávací vazba a vazba ve zkráceném řízení na základě evropského zatýkacího rozkazu (§ 410, 411 odst. 4, § 413 odst. 3 TŘ), vazba v souvislosti s průvozem osoby pro účely trestního řízení (§ 422 odst. 3, § 423 odst. 3 a § 424 TŘ), vazba při dočasném převzetí osoby z ciziny (§ 440 odst. 2 TŘ) a vazba v souvislosti s rozhodnutím o uznání cizozemského rozhodnutí (§ 454 TŘ). U těchto speciálních vazebních důvodů platí specifická úprava, která zde vzhledem k rozsahu a zaměření práce rozebírána nebude. Dále je v trestním řádu upravena tzv. vyhošťovací vazba (§ 350c TŘ), pro tento typ vazby se obdobně použijí obecná ustanovení o vazbě.

toto rozhodnutí oznámí obviněnému. Až potud je problematika zadržení a vzetí do vazby mladistvého obdobná úpravě vztahující se na dospělé obviněné.

V této pasáži se budu věnovat specifickým zadržení mladistvého a jeho vzetí do vazby. Zákon stanoví, že *mladistvý může být vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak* (§ 46 odst. 1 ZSVM). Je-li mladistvý zadržen, zatčen nebo vzat do vazby, musí o tom být bez zbytečného odkladu vyrozuměn jeho zákonný zástupce, zaměstnavatel, příslušný OSPOD, příslušné středisko PMS a případně i výchovné zařízení vykonávající ochrannou výchovu, byla-li tato mladistvému uložena (§ 46 odst. 2 ZSVM), a to i pokud mladistvý pachatel uvede, že s vyrozuměním uvedených orgánů nesouhlasí. Ustanovením § 46 odst. 2 ZSVM je doplněno a rozšířeno obecné ustanovení § 70 TŘ, dle kterého je o vzetí obviněného do vazby třeba informovat některého jeho rodinného příslušníka a zaměstnavatele obviněného. Z dikce zákona tedy vyplývá, že je-li zákonným zástupcem mladistvého některý jeho rodinný příslušník, je vyrozuměním zákonného zástupce splněna i podmínka zmíněná v § 70 TŘ. Není-li však zákonným zástupcem mladistvého některý jeho rodinný příslušník, je třeba vyrozumět nejen zákonného zástupce mladistvého, ale i některého jeho rodinného příslušníka. Vyrozumění provádí ten orgán, který mladistvého zadržel, zatkl nebo rozhodl o vzetí do vazby.

Vzetí mladistvého do vazby tedy může být použito zcela výjimečně. Výrazné omezení použití tohoto zajišťovacího institutu je dáno zejména tím, že již samotné omezení osobní svobody mladistvého a jeho pobyt ve vazbě může mít na mladistvého značně nepříznivý vliv. Mladistvý je vzetím do vazby vytržen ze svého přirozeného prostředí, což může mít značné sociální a psychologické důsledky. I sám Ústavní soud ve svém nálezu II. ÚS 897/08 ze dne 12. 8. 2008 zdůrazňuje, že *vazba představuje výjimečné opatření týkající se omezení osobní svobody a má být uložena pouze tehdy, neexistuje-li jiná eventualita, jak omezit konkrétní obavu, pro kterou může být vazba nařízena*. Důvody vazby je třeba v každém stadiu trestního řízení průběžně přezkoumávat a zjišťovat tak, zda tyto stále trvají a zda se nezměnily (§ 48 ZSVM). Na základě přezkumu pak může dojít k rozhodnutí o změně důvodu vazby či o propuštění z vazby (včetně možnosti nahrazení vazby jiným opatřením), případně může být konstatováno, že vazební důvody a zajišťovací opatření zůstávají beze změny.

S ohledem na mimořádně výjimečné použití institutu vazby u mladistvých pachatelů musí být brán větší zřetel na možnost nahrazení vazby jiným opatřením, jímž by bylo možné v konkrétním případě dosáhnout účelu vazby. Dle § 49 ZSVM lze vazbu mladistvého nahradit zárukou (včetně záruky peněžitě), dohledem, slibem nebo umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby. Návrh na použití opatření nahrazujícího vazbu může učinit sám mladistvý, jiná osoba nebo státní zástupce. I v případě, že takový návrh učiněn nebyl, měl by se soud pro mládež ex offio zabývat otázkou, zda použití opatření nahrazujícího vazbu není na místě (srov. § 48 ZSVM). Při rozhodování o použití některého z opatření nahrazujícího vazbu je využívána spolupráce s OSPOD a PMS.

Základní úprava použití alternativních opatření nahrazujících vazbu je obsažena v obecných ustanoveních trestního řádu, zásadním způsobem se tedy neodlišuje od úpravy, která se vztahuje na dospělé pachatele.

Nahrazení vazby je tedy obdobně jako u dospělých obviněných možné, pokud by měla být nařízena z vazebních důvodů dle § 67 písm. a) a c) TŘ²², a to těmito způsoby:

- zárukou zájmového sdružení (§ 3 odst. 1 TŘ) či jiné důvěryhodné osoby (například rodiče mladistvého, vychovatele, nadřízeného v práci apod.) za další chování obviněného a za to, že se obviněný na výzvu dostaví na jednání před orgány činnými dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a nevzdálí se bez oznámení z místa svého pobytu, a zároveň orgán rozhodující o vazbě považuje záruku vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečnou a přijme ji (srov. § 73 odst. 1 písm. a) TŘ);
- písemným slibem obviněného, že nadále povede řádný život, na vyzvání se dostaví na jednání před orgány činnými v trestním řízení, dodrží uložená omezení, splní uložené povinnosti a nevzdálí se bez oznámení z místa svého pobytu, pokud orgán rozhodující o vazbě považuje slib vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečný a přijme jej (srov. § 73 odst. 1 písm. b) TŘ);

²² Úprava alternativních opatření nahrazujících vazbu tedy nelze použít pro vazbu dle § 67 písm. b) TŘ, tedy tzv. koluzní vazbu, která je použita, hrozí-li, že obviněný bude ovlivňovat svědky nebo jinak mařit vyšetřování trestného činu.

- dohledem probačního úředníka nad obviněným (srov. § 73 odst. 1 písm. c) TŘ);
- peněžitou zárukou, tedy kaucí v minimální výši 10.000,- Kč, kterou určí orgán rozhodující o vazbě (srov. § 73a TŘ). Peněžitou záruku může složit buď mladistvý obviněný, nebo jiná osoba. Soud v souvislosti s tímto opatřením rozhoduje jednak o přípustnosti peněžitě záruky a jednak o ponechání obviněného na svobodě, případně o jeho propuštění na svobodu. Peněžitá záruka však nelze použít u závažných trestných činů taxativně vyjmenovaných v § 73a odst. 1 TŘ, pokud by měla být vazba nařízena z obavy, že obviněný bude v trestné činnosti pokračovat (tedy z vazebního důvodu dle § 67 písm. c) TŘ). Pokud obviněný poruší pravidla, která mu byla v souvislosti s peněžitou zárukou uložena, propadá kauce státu.

V souvislosti s použitím těchto náhradních opatření může být uložen zákaz vycestovat do zahraničí (dle § 73 odst. 4 až 6 TŘ, případně dle § 73a odst. 3 TŘ). Dle § 73 odst. 1 písm. d) TŘ lze také rozhodnout o uložení některého z předběžných opatření nahrazujících vazbu (§ 88b a n. TŘ). Uložení předběžného opatření by mělo mít přednost před vzetím do vazby (srov. § 67 TŘ in fine). Předběžná opatření mají v podstatě obdobný charakter jako výchovná omezení, ukládaná mladistvým jako sankce v rámci trestního řízení. Na rozdíl od výchovného opatření však lze předběžné opatření obviněnému mladistvému uložit i bez jeho souhlasu. Předběžná opatření byla do trestního řádu zavedena zejména s ohledem na ochranu práv poškozeného, případně ochranu společnosti jako takové.

Speciální úprava se vztahuje na nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby dle § 50 ZSVM. Toto opatření doplňuje opatření nahrazující vazbu, které se dají použít na základě obecných ustanovení trestního řádu, a lze ho na rozdíl od jiných opatření použít u mladistvého, u kterého je dán kterýkoli důvod vazby (tedy dle § 67 písm. a), b) i c) TŘ). Jde tedy o jediné opatření, kterým lze nahradit vazbu koluzní. Podle tohoto ustanovení důvěryhodná osoba musí být schopná a ochotná převzít péči o mladistvého a musí se písemně zavázat, že *bude o mladistvého pečovat a převezme odpovědnost za to, že se mladistvý na předvolání dostaví k orgánu činnému podle tohoto zákona a splní i další podmínky, které určí soud*. Další podmínkou, která musí být naplněna, je souhlas mladistvého, že *bude svěřen do její péče, a písemně se*

zaváže, že se bude chovat podle dohodnutých podmínek a splní i další podmínky stanovené soudem pro mládež. Přestanou-li být tyto podmínky splňovány, může orgán rozhodující o vazbě určit jinou důvěryhodnou osobu nebo přijmout jiné opatření nahrazující vazbu. Není-li toto možné, rozhodne o vazbě nebo vydá příkaz k zatčení. V praxi je však tento druh náhrady vazby bohužel využíván jen sporadicky, a to z důvodu absence vhodných důvěryhodných osob.²³

Toto opatření není pouhou zárukou za chování mladistvého (srov. § 49 ZSVM ve spojení s § 73 odst. 1 písm. a) TŘ), ale spočívá v péči o mladistvého, tedy v soustavné starosti o něj, a v aktivním zapojení mladistvého při naplňování dohodnutých podmínek.

U tohoto opatření nahrazujícího vazbu chybí zmínka o možnosti uložit omezení spočívající v zákazu vycestovat do zahraničí, jak tomu je u jiných náhradních opatření. Lze však využít obecný postup dle § 77a TŘ.

Kromě zmíněných procesních prostředků nahrazujících vazbu, lze účelu vazby dosáhnout rovněž prostředky neprocesními.²⁴ Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže jsou těmito neprocesními prostředky zejména umístění ve výchovném zařízení (umístění do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc²⁵ nebo uložení ústavní výchovy²⁶) a použití tzv. včasné pomoci probačního úředníka, která není dohledem probačního úředníka. Procesní a neprocesní prostředky nahrazující vazbu lze vzájemně kombinovat.

Jedním z nejvýraznějších specifíků úpravy vazby mladistvých je délka trvání vazby. Vzhledem k tomu, že vazba představuje zásah do osobní svobody obviněného (ať už mladistvého či dospělého), neměla by trvat déle, než je nezbytně nutné. Vazba mladistvého nesmí podle § 47 odst. 1 ZSVM trvat déle než 2 měsíce, u zvlášť závažných provinění může činit tato doba maximálně 6 měsíců. Tato doba může být výjimečně prodloužena nejvýše o další 2 měsíce (v případě zvlášť závažných provinění

²³ Hulmáková, J.: Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 30.

²⁴ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. Komentář k § 46, str. 426.

²⁵ Srov. § 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁶ Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku je úprava ústavní výchovy obsažena v § 971 a n. NOZ. Dříve obdobnou úpravu zahrnoval § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

nejvýše o 6 měsíců), přičemž k prodloužení může dojít pouze jednou v rámci přípravného řízení a jednou v rámci řízení před soudem. Celková doba trvání vazby tedy nesmí přesáhnout 6 měsíců a u zvláště závažných provinění 18 měsíců.²⁷ Aby mohlo být trvání vazby prodlouženo, musí krom trvání vazebního důvodu být splněn předpoklad, že trestní stíhání nebylo možno v kratší době skončit vzhledem k obtížnosti věci nebo z jiných závažných důvodů (zejména složité a rozsáhlé dokazování),²⁸ a zároveň mladistvého nelze propustit na svobodu, neboť hrozí, že tím bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání (tedy zejména pokud je ohrožen řádný zákonný průběh trestního řízení nebo spravedlivé a výchovné potrestání mladistvého obviněného). Tyto okolnosti musí být v návrhu na prodloužení trvání vazby podrobně odůvodněny. Návrh na prodloužení trvání vazby podává státní zástupce, o návrhu pak rozhoduje soudce pro mládež. V přípravném řízení rozhoduje o trvání vazby vždy soudce okresního soudu pro mládež, a to i pokud by byl věcně příslušný pro projednání provinění soud krajský. Toto je dáno s ohledem na nutnost rozhodovat rychle a pružně, přičemž se předpokládá, že soudce okresního soudu bude snadněji dosažitelný. V řízení před soudem rozhoduje o prodloužení vazby soudce soudu pro mládež, který je nadřízený soudu, jenž věc projednává (tedy projednává-li věc okresní soud pro mládež, rozhoduje o prodloužení vazby soudce pro mládež krajského soudu; projednává-li věc krajský soud pro mládež, rozhoduje o prodloužení vazby soudce pro mládež vrchního soudu). Návrh na prodloužení vazby musí být jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem doručen soudu nejpozději 15 dnů před skončením vazební lhůty (jde tedy o hmotněprávní lhůtu). Stejně tak musí státní zástupce podat návrh na prodloužení lhůty vazby, pokud v době kratší než 15 dnů před skončením vazby podá obžalobu. Není-li lhůta dodržena nebo není-li rozhodnuto o prodloužení vazby, měl by být mladistvý obviněný po uplynutí lhůty, na níž bylo trvání vazby omezeno, propuštěn na svobodu.

Po propuštění z vazby může být až do skončení trestního stíhání nad mladistvým nařízen dle § 47 odst. 6 ZSVM ve spojení s § 16 ZSVM dohled probačního úředníka.

²⁷ Naproti tomu dle obecné úpravy obsažené v § 72a odst. 1 TŘ je dáno, že celková doba trvání vazby nesmí přesáhnout 1 až 4 roky, v závislosti na tom, o jak závažný trestný čin se jedná.

²⁸ Nelze však přihlížet k průtahům zaviněným organizačními potížemi na straně orgánů činných v trestním řízení nebo jejich nesoustředěným a liknavým přístupem k vyřizování trestní věci (srov. usnesení Krajského soudu v Brně, soudu pro mládež, sp. zn. 4 Ntmo 3/2005, ze dne 19. 5. 2005).

Tento dohled může nařídit soud pro mládež, případně v přípravném řízení státní zástupce, a jde v podstatě o opatření nahrazující vazbu.

Pokud bylo o vazbě rozhodnuto v rámci řízení o mimořádném opravném prostředku, posuzuje se délka trvání vazby samostatně a nezávisle na vazbě v původním řízení (§ 47 odst. 7 ZSVM).

V praxi sice bývá vazba na mladistvého obviněného uvalena velmi zřídka, přičemž opatření nahrazující vazbu nebývají většinou užívána, ale vzhledem k výjimečnosti použití institutu vazby a se zřetelem na rizika, která může jeho použití s ohledem na omezení osobní svobody mladistvého způsobit, jsem této problematice věnovala ve své práci poměrně velkou pozornost. Úprava institutu vazby v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je oproti obecné úpravě obsažené v trestním řádu výrazně rozšířena a doplněna o další omezující kritéria pro její použití. Shledávám sice tuto úpravu jako poměrně komplexní a naplňující svůj účel, avšak z aplikačního hlediska spatřuji v této úpravě i určité nedostatky. Jako problematické vidím poměrně krátké stanovení lhůt pro možné trvání vazby. Je mi sice jasný úmysl zákonodárce, který usiluje o to, aby vazební řízení trvalo co nejkratší dobu, a nutí tak orgány činné dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže aby rozhodly ve věci samé co nejdříve, na druhé straně ne vždy je toto možné a trestní řízení pak díky tomu může vykazovat plno jiných nedostatků a pochybení. Další problém je dle mého názoru poměrně nepřehledné stanovení toho, kdy se použije trestní řád jako obecný trestněprávní předpis, a kdy je jeho použití vyloučeno, neboť zákon o soudnictví obsahuje speciální úpravu. Myslím si, že úprava vazby by měla být upravena zcela v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, přičemž subsidiární použití trestního řádu by ve věcech mládeže mělo být vyloučeno, aby se tak zamezilo výkladovým problémům.

Co se týče odborné veřejnosti, její část úpravu vazby v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže hodnotí pozitivně. Například Hulmáková ve svém článku²⁹ uvádí, že *„při sledování vývoje počtu mladistvých ve vazbě je patrné, že od roku 1996 výrazně klesly jejich absolutní počty. Zároveň lze zaznamenat, že ve vazbě se nacházejí spíše starší mladiství. (...) Lze předpokládat, že k tomuto pozitivnímu trendu vedle klesajících počtů objasněných provinění, a s tím souvisejícím poklesem stíhaných mladistvých,*

²⁹ Hulmáková, J.: Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 27.

přispěly též legislativní změny obsažené v ZSVM.“ Avšak značná část odborné veřejnosti úpravu vazby kritizuje, přičemž důvody této kritiky zmíním v závěru práce.

3.2 Sankcionování mladistvých

Sankcionování mladistvých pachatelů je založeno na tzv. monismu trestních sankcí. Tento princip spočívá v tom, že sankce nejsou členěny na tresty a opatření, jako tomu je při sankcionování dospělých, ale hovoříme pouze o opatřeních. Tato opatření jsou dělena do třech skupin, kterými jsou opatření výchovná, ochranná a trestní. V následující části práce se pokusím jednotlivá opatření ukládaná mladistvým v rámci trestního řízení blíže představit.

3.2.1 Výchovná opatření

Specifickým cílem těchto opatření je naplňování výchovného účelu trestního řízení dle § 1 odst. 2 ZSVM, který je dále rozvinut v ustanovení § 9 odst. 1 ZSVM: *„Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.“* Konkrétní účel výchovných opatření je pak specifikován v § 15 odst. 4 ZSVM: *„Výchovná opatření usměrňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu.“*

Výchovná opatření jsou jediným druhem opatření, který se ukládá výlučně v systému sankcionování pachatelů z řad mládeže, jejich úprava je tedy komplexně obsažena v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Jak vyplývá z účelu těchto opatření, důraz je kladen zejména na preventivní působení na chování mladistvého a prostředí, v němž se pohybuje, nikoli na přímou represi. I když výchovná opatření mohou působit na mladistvého sankčním způsobem, sankční prvky nejsou dominantní částí těchto opatření. K mladistvému je přistupováno jako k dosud nevyzrálému dospívajícímu jedinci, u nějž je dán předpoklad, že jeho postoj a systém hodnot je možné za použití vhodného individuálního přístupu zásadně ovlivnit. Výchovná opatření jsou zaměřena na odstranění negativních vlivů působících na mladistvého a odčinění škod

způsobených závadným chováním mladistvého. Rovněž jsou zaměřena na vybudování vhodného sociálního zázemí, ve kterém by mohl být přiměřeným způsobem formován postoj a životní styl mladistvého, a na vytržení mladistvého z prostředí, které jej negativně ovlivňuje. Typická při jejich výkonu bývá úzká spolupráce s PMS.

Výchovná opatření mohou být ukládána usnesením soudu pro mládež (v přípravném řízení státním zástupcem) již v průběhu trestního řízení, tedy ještě předtím, než je rozhodnuto o vině mladistvého.³⁰ V průběhu trestního řízení však mohou být ukládána jen na základě osobního souhlasu toho, proti němuž se trestní stíhání vede (srov. 10 odst. 2 ZSVM a § 15 odst. 3 ZSVM), přičemž tento souhlas musí být dán způsobem nevzbuzujícím pochybnost. Nelze připustit, aby za mladistvého souhlas učinila jiná osoba, tedy ani jeho zákonný zástupce či obhájce. Jestliže mladistvý svůj souhlas s uložením výchovného opatření v průběhu řízení odvolá (což může udělat s ohledem na zásadu presumpce nevinny kdykoli v průběhu řízení), výchovné opatření tímto ze zákona končí a nelze jej dále vykonávat, přičemž o tomto nemusí být vydáno žádné rozhodnutí. Jestliže však je výchovné opatření uloženo jako trestní sankce v souvislosti s rozhodnutím ve věci samé, souhlas mladistvého se nevyžaduje.³¹ Výchovná opatření mohou být uplatněna i vedle jiných opatření (ochranných či trestních) či při použití některých odklonů (např. při rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či schválení narovnání). O případné změně či zrušení uloženého výchovného opatření rozhoduje soud pro mládež, který opatření uložil, a to na návrh státního zástupce, probačního úředníka, OSPOD, případně i bez návrhu. Pokud probíhá ve věci odvolací řízení, neuplatní se zásada zákazu *reformationis in peius*, tedy odvolací soud může výchovné opatření uložit, ačkoli jej soud prvního stupně neuložil, případně může uložit výchovné opatření, které zasahuje do života mladistvého více, než opatření, jež uložil soud prvního stupně.

Je-li výchovné opatření ukládáno samostatně nebo vedle jiného ochranného či trestního opatření, je dle § 15 odst. 1 ZSVM maximální doba trvání výchovného opatření tři roky. Výjimku představuje situace, kdy je vedle výchovného opatření

³⁰ Mgr. Lukáš Herich, vedoucí střediska Probační a mediační služby ČR, ve svém článku doporučuje, aby byla výchovná opatření ukládána pokud možno již v přípravném řízení státním zástupcem. Čím dříve po spáchání skutku je výchovné opatření uloženo, tím je jeho dopad na řešení nezákonného jednání mladistvého efektivnější. In Herich, L.: Ukládání výchovných opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 4, str. 28.

³¹ Výjimku představuje souhlas s uložením probačního programu, viz. § 17 odst. 2 písm. c) ZSVM.

ukládáno trestní opatření podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření. Pak lze výchovné opatření uložit po celou dobu trvání zkušební doby stanovené v souvislosti s uloženým trestním opatřením.³² Tato doba však rovněž standardně nepřesahuje tři roky (srov. § 29 odst. 1 a § 33 odst. 1 ZSVM), vzhledem k okolnostem však může být prodloužena až na pět let.

Výchovná opatření však mohou končit nejen uplynutím stanovené doby, ale i splněním nebo provedením výchovného opatření (dá-li se splnit jednorázovým úkonem jako například výchovná povinnost zaplatit určitou peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti či samotným provedením jako výchovné opatření napomenutí s výstrahou); zrušením výchovného opatření, jestliže je pro mladistvého jeho plnění nemožné nebo jeho plnění nelze na mladistvém spravedlivě požadovat (§ 15 odst. 5 ZSVM); již zmíněným odvoláním souhlasu s výchovným opatřením před pravomocným rozhodnutím ve věci samé (§ 15 odst. 3 ZSVM věta druhá); či pravomocným skončením trestního stíhání (§ 15 odst. 3 ZSVM věta první; v případě účelnosti by muselo být v rozhodnutí ve věci samé výchovné opatření opětovně uloženo). Délka trvání výchovného opatření musí být stanovena již v samotném rozhodnutí o jeho uložení. Je-li doba trvání výchovného opatření vázána na splnění určitého jednorázového plnění, je možné lhůtu pro splnění určit nejen v rozhodnutí o uložení výchovného opatření, ale i v rámci jeho výkonu. U napomenutí s výstrahou jako u jediného výchovného opatření není třeba žádnou délku trvání stanovit, neboť toto je naplněno již samotným provedením tohoto napomenutí.

Jestliže nejsou výchovná opatření dodržována, není zákonem v podstatě stanoven žádný přímý trestněprávní důsledek. Bude záležet na tom, s jakým rozhodnutím je uložení výchovného opatření spojeno. Například nesplnění výchovného opatření v souvislosti s rozhodnutím o schválení narovnání, o odstoupení od trestního stíhání či o upuštění od trestního stíhání s sebou neponese žádné trestněprávní důsledky. Naopak nesplnění výchovného opatření uloženého v souvislosti s podmíněným zastavením trestního řízení, vedle podmíněného trestního opatření či při podmíněném

³² Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže lze analogicky totéž vztáhnout i na podmíněné upuštění od uložení trestního opatření, na podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné propuštění mladistvého z výkonu odnětí svobody, případně též na dobu výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací. In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 157.

upuštění od uložení trestního opatření může mít na důsledek konstatování, že se pachatel ve zkušební době neosvědčil, z čehož jsou pak pro pachatele vyvozeny další negativní důsledky (zejména pokračování v trestním stíhání či uložení trestního opatření).

Nyní se budu zabývat jednotlivými druhy výchovných opatření. Taxativní výčet výchovných opatření poskytuje § 15 odst. 2 ZSVM, dle kterého výchovnými opatřeními jsou:

- dohled probačního úředníka (§ 16 ZSVM),
- probační program (§ 17 ZSVM),
- výchovné povinnosti (§ 18 ZSVM),
- výchovná omezení (§ 19 ZSVM),
- napomenutí s výstrahou (§ 20 ZSVM).

Jednotlivá výchovná opatření lze vzájemně kombinovat, případně je použít vedle jiných opatření, aby byla zachována co největší variabilita ukládaných sankcí a možnost co nejvíce individuálně působit na mladistvého pachatele.

Jako první je zmíněn **dohled probačního úředníka**. Problematika dohledu probačního úředníka je speciálně upravena v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, obecná úprava v trestním zákoníku a trestním řádu se tedy nepoužije. Při výkonu tohoto opatření probační úředník pravidelně sleduje chování mladistvého v jeho rodině a způsob výchovného působení rodiny na mladistvého. Zároveň shromažďuje informace o mladistvém, o jeho rodinné a sociální situaci, o majetkových poměrech, vzdělání, zaměstnání apod. Pokud je uložen probační program či výchovné povinnosti a omezení, kontroluje probační úředník také jejich dodržování. Naproti tomu mladistvý je povinen s probačním úředníkem spolupracovat a poskytovat mu potřebnou součinnost, tedy dostavovat se k probačnímu úředníkovi v jím stanovených lhůtách, sdělovat probačnímu úředníkovi místo svého pobytu a zaměstnání, dodržovat uložená omezení a povinnosti a nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí (§ 16 odst. 3 ZSVM). Výkon dohledu probačního úředníka je pak konkrétně upraven v § 80 ZSVM. Jak již bylo naznačeno, smyslem dohledu je zejména snížit riziko recidivy prostřednictvím usměrňování chování mladistvého, snaha o odstranění příčin páchaní trestné činnosti a pomoc mladistvému stabilizovat své chování a zázemí tak, aby vedl v budoucnu řádný život. Probační úředník má tedy působit nejen jako kontrola mladistvého, ale má mu

poskytnout i potřebnou pomoc při řešení jeho aktuální životní situace a odborně ho vést při znovuzачlenění do společnosti a žití v souladu se zákonem (srov. § 2 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě). Aby probační úředník mohl co nejlépe naplnit účel stanovený zákonem, připravuje pro mladistvého individuální probační plán dohledu. Poruší-li mladistvý závažně nebo opakovaně režim dohledu, probační úředník o tom informuje předsedu senátu soudu pro mládež, který dohled uložil. Pokud nejde o závažné nebo opakované porušení, probační úředník neinformuje předsedu senátu, ale sám udělí mladistvému výstrahu. Tato výstraha může být uložena opakovaně, avšak nevíce dvakrát v průběhu jednoho roku. Probační úředník zpracovává pravidelně (zpravidla nejméně jednou za šest měsíců) zprávu pro soud, ve které shrne průběh výkonu dohledu nad mladistvým a plnění uložených výchovných opatření, a dále uvede aktuální životní situaci mladistvého, včetně jeho osobních, rodinných a sociálních poměrů.

Dalším výchovným opatřením je tzv. **probační program**. Probační program představuje intenzivnější zásah do života mladistvého než ostatní výchovná opatření, proto jsou také stanoveny přísnější podmínky pro jeho uplatnění. Co se rozumí probačním programem, zákon nastiňuje v demonstrativním výčtu uvedeném v § 17 odst. 1 ZSVM. Je to zejména *program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého*. Vzhledem k tomu, že se jedná o výčet demonstrativní naznačující jen příkladné typové zaměření probačního programu, je možné tento výčet rozšířit i o programy jiné. Podstatné však je, že každý probační program musí být schválen (akreditován) ministrem spravedlnosti a následně je začleněn do centrálního seznamu probačních programů, který vede Ministerstvo spravedlnosti České republiky.³³ Měla by tak být zaručena kvalita daného programu.

³³ Ze Zprávy o realizaci akreditovaných probačních programů v roce 2012 dostupné na <https://www.pmscr.cz/mladistvi-probacni-programy/> bylo zjištěno, že „v roce 2012 bylo v ČR realizováno 11 akreditovaných probačních programů ve 33 soudních okresech. V roce 2011 to bylo 15 probačních programů ve 39 soudních okresech. Došlo tudíž ke snížení počtu realizovaných probačních programů i počtu soudních okresů, kde byly poskytnuty. Ve většině těchto soudních okresů, byl realizován jen jeden typ programu. Pouze ve čtyřech soudních okresech byly realizovány dva probační programy. Ve 41 soudních okresech nebyl v roce 2012 realizován žádný akreditovaný probační program. V roce 2011 nerealizovalo žádný probační program pouze 35 soudních okresů.(...) V roce 2012 bylo do probačních programů v rámci celé České republiky zařazeno celkem 404 klientů oproti 464 klientům v roce 2011. V roce 2011 bylo tedy do probačních programů zařazeno o 15 % klientů více než v roce 2012. Je pravděpodobné, že částečný pokles klientů

Probační program³⁴ by měl směřovat k tomu, aby byly kumulativně naplněny cíle dané zákonem, tedy *aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným*. Soud může mladistvému uložit probační program, jsou-li kumulativně naplněny zákonné předpoklady pro jeho uložení, tedy jestliže:

- je to vhodné vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,
- je-li mladistvý s obsahem programu dostatečně seznámen a
- s účastí na programu souhlasí, přičemž souhlas musí být mladistvým dán osobně a způsobem nevzbuzujícím pochybnosti.

Při uložení tohoto výchovného opatření je třeba konkretizovat ukládaný probační program a stanovit dobu, po kterou se má mladistvý programu účastnit, případně soud také nařídí, aby mladistvý podle svých možností nahradil škodu, odčinil nemajetkovou újmu způsobenou trestnou činností či vydal bezdůvodné obohacení získané proviněním.³⁵ Probační program může být vykonáván ambulantně, ale i ústavní formou.

vstupujících do probačního programu v roce 2012 byl zapříčiněn snížením počtu realizovaných probačních programů. Nižší počet klientů, kteří do programu vstoupili, však také přibližně odpovídá o 15 % menšímu počtu stíhaných mladistvých v roce 2012 než v roce 2011, jak uvádí evidence Policie ČR.“ Součástí této zprávy je rovněž Přehled akreditovaných probačních programů a jejich realizace v roce 2012. Co se týče situace v roce 2013, „je akreditováno celkem 17 probačních programů, (...) přičemž dotace na jejich realizaci v roce 2013 byla poskytnuta celkem třinácti žadatelům v celkové výši 1,3 milionu korun.“ (In: Matoušková, A.; Karban, M.: Praxe zákona o soudnictví ve věcech mládeže z pohledu Probační a mediační služby ČR na období let 2005 – 2012. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 40).

³⁴ Jako příklad probačního programu lze uvést probační program s názvem *Učební program – mladiství*. Realizátorem tohoto programu je Rubikon centrum, doba realizace je od 1.8.2010 do 31.7.2013. Program je realizován na území 5 krajů (jihočeského, ústeckého, karlovarského, libereckého a plzeňského). Dle informací PMS jsou cílovou skupinou projektu mladiství pachatelé ve věku 15 – 18 let, kteří spáchali násilné nebo majetkové trestné činy menší závažnosti, kteří páchají trestnou činnost opakovaně, a kterým bylo uloženo výchovné opatření v podobě probačního programu. Jde většinou o pachatele, kteří se opakovaně dopouštějí méně závažné trestné činnosti (krádeže, poškozování cizí věci apod.). Cílem projektu je předcházet sociálnímu vyloučení mladistvých pachatelů. Účast na programu by měla vést k sociální a ekonomické integraci mladistvého a ke snížení míry recidivy trestné činnosti. Program je realizován v rámci 13 dvouhodinových skupinových setkání, které se uskutečňují zpravidla jednou týdně. Mladiství jsou prostřednictvím lektora vedeni k tomu, aby se zamýšleli nad svým kriminálním chováním a osvojili si alternativní strategie chování, které by umožnily vyhnout se dalšímu kriminálnímu jednání (porozumět stádiím konfliktu, kontrola emocí, schopnost komunikovat s lidmi a porozumět pohledu jiných, dovednosti pro získání a udržení zaměstnání). Po ukončení programu probíhají zpravidla ještě další dvě setkání, a to po 4 a 8 měsících od ukončení programu, která by měla reflektovat aktuální životní situaci mladistvého a případně jeho deliktní chování od posledního spáchaného trestného činu.

³⁵ K náhradě škody srov. výklad k § 17 odst. 3 ZSVM a k § 18 odst. 1 písm. d) a e) ZSVM in Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. V případě uložení povinnosti náhrady škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v rámci ukládaného výchovného opatření je třeba odlišovat od obdobné povinnosti ukládané v adhezním řízení dle § 228 TR. Výrok o náhradě škody v adhezním řízení může být vysloven, je-li přesně zjištěna výše škody, to, kdo za ni odpovídá a přihlásil-li se poškozený se svým nárokem do trestního řízení. Tento výrok je pak zároveň exekučním titulem. Výrok o náhradě škody v rámci výchovného opatření má sloužit primárně k pozitivnímu ovlivnění mladistvého pachatele a k urovnání jeho poměrů. Není sám o sobě exekučním titulem, může být vysloven, i když prozatím není konkrétně vyčíslena způsobená škoda, případně i pokud poškozený nárok na náhradu škody v řízení neuplatnil. Mladistvý je

Výkon probačního programu provádí jeho realizátor, nad výkonem probačního programu pak dohlíží probační úředník pověřený soudem (v přípravném řízení státním zástupcem). Tento probační úředník informuje o své dohledové činnosti soud či státního zástupce. Pokud mladistvý podmínky probačního programu neplní, informuje o tom probační úředník příslušný orgán bez zbytečného odkladu (srov. § 80 odst. 4 ZSVM). Pokud jde o méně závažné porušení, postupuje probační úředník dle § 7 odst. 3 zákona o probační a mediační službě ve spojení s § 80 odst. 4 ZSVM a dá mladistvému pouze výstrahu s tím, že v případě opakovaného porušování bude informovat soud (státního zástupce). Takováto výstraha může být mladistvému probačním úředníkem uložena maximálně dvakrát v průběhu jednoho roku (obdobně jako u výchovného opatření dohledu probačního úředníka). Pokud nedochází k závažnějšímu porušování probačního programu, podává probační úředník zprávu o jeho průběhu až po ukončení programu, a to orgánu, který probační program uložil.

Výchovné povinnosti jsou jedním z výchovných opatření, které nabízí velmi široký způsob individuálního působení na mladistvého pachatele. Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže výchovné povinnosti „*primárně sledují konsolidaci osobních poměrů mladistvých, vytvoření předpokladů pro jejich další sociální rozvoj, urovnání jejich vztahů s poškozeným, odstranění příčin spáchané trestné činnosti a uvedení jejich chování v běžném občanském životě do souladu s platnými právními normami*“.³⁶ Jsou to takové povinnosti, které jsou ukládány mladistvému v souvislosti s trestním řízením za účelem odstranění kriminogenních faktorů působících na mladistvého, a mohou spočívat jak v déle trvajícím konání, tak i v jednorázovém plnění. § 18 odst. 1 ZSVM poskytuje demonstrativní výčet těchto povinností, kterými tak může být nařízeno zejména aby mladistvý:

- *bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu* (např. s pěstounem, osobou, které bylo dítě svěřeno do osobní péče či poručníkem); cílem je obnovení či zkvalitnění sociálního zázemí mladistvého;
- *jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zákona č.*

v takovém případě povinen škodu nahradit v rozsahu, v jakém to umožňují jeho majetkové a výdělkové poměry, není-li stanoven jiný specifický postup či nestanoví-li něco jiného dohoda s poškozeným.

³⁶ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 187.

209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti; tuto povinnost lze uložit jen tehdy, dá-li se předpokládat, že mladistvý zaplatí uloženou částku z peněžitých prostředků, s nimiž smí samostatně nakládat, např. ze svých úspor, zpeněžením svého majetku či splátkami z odměny za pravidelnou výdělečnou činnost, přičemž výše a způsob disponování s finančními prostředky musí odpovídat rozumové a volní vyspělosti mladistvého;

- *vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu;* jde v podstatě o činnost blízkou obecně prospěšným pracím ukládaným jako trestní opatření dle § 62 odst. 3 TZ, tedy např. o údržbu veřejného prostranství, úklid a údržbu veřejných budov a komunikací apod.; tuto povinnost lze uložit, jen pokud jí nebude narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání nebo narušen výkon jeho povolání či zaměstnání, přičemž maximální rozsah této činnosti je 4 hodiny denně, 18 hodin týdně či 60 hodin celkem (srov. § 18 odst. 3 ZSVM); při uložení této povinnosti musí být rovněž přihlédnuto ke zdravotní způsobilosti mladistvého;

- *usiloval o vyrovnání s poškozeným;*

- *nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění;* shodně jako předchozí povinnost (vyrovnání s poškozeným) směřuje ke snaze o reparaci škodlivých následků spáchaného provinění, přičemž nemusí dojít k plnému odčinění způsobených následků, mladistvý musí škodu odčinit v rozsahu, v jakém to umožňují jeho majetkové a výdělkové poměry;

- *podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku;* uložení této povinnosti pak může plnit stejnou funkci jako ochranné léčení či zabezpečovací detence, a to zejména v případě, kdy mladistvý ještě není na užívání návykové látky těžce závislý a uložení této výchovné povinnosti tak může posílit jeho motivaci k léčbě;

- *podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení*

sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem; jde o obdobný typ programů, jakým jsou probační programy dle § 17 ZSVM, nemělo by však jít o probační programy zapsané na zvláštním seznamu akreditovaných probačních programů vedeném Ministerstvem spravedlnosti ČR; při ukládání této povinnosti soud rovněž přihlédne ke zdravotní způsobilosti mladistvého.

V rozhodnutí o uložení výchovné povinnosti musí být tato povinnost dostatečně konkretizována, aby při jejím výkonu nedocházelo k nejasnostem. Výkon uložených povinností zajišťuje soud pro mládež (v přípravném řízení státní zástupce), je však možné, aby tento orgán věc předal k výkonu PMS. Svou povahou jsou výchovné povinnosti blízké přiměřeným povinnostem, jež jsou dospělým pachatelům ukládány například v souvislosti s podmíněným upuštěním od potrestání (srov. § 48 odst. 4 TZ), možnost užití výchovných opatření je však širší, variabilnější a umožňuje výrazněji naplňovat výchovný účel trestního řízení.

V případě výchovných povinností tedy jde v podstatě o pozitivní příkazy jednat určitým způsobem, na rozdíl od **výchovných omezení**, která určitá jednání zakazují. Zakázáno může být jak jednání nedovolené (ať už na základě zákona nebo na základě úředního rozhodnutí), tak jednání obecně právním řádem dovolené. Stejně jako výchovné povinnosti jsou svou povahou blízké přiměřeným povinnostem ukládaným dospělým pachatelům dle trestního zákoníku, i výchovná omezení mají povahově blízký institut obsažený v trestním zákoníku – přiměřená omezení obsažená stejně jako přiměřené povinnosti v § 48 odst. 4 TZ. V zásadě pro ukládání a výkon výchovných omezení platí obdobná pravidla jako pro výchovné povinnosti. Jako výchovná omezení jsou zákonem označena zejména nařízení, aby mladistvý:

- nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí (např. diskotéky, restaurační zařízení, kluby apod.),
- nestýkal se s určitými osobami (např. s partou, jejíž členové byli společně s mladistvým spolupachateli nějakého provinění, např. krádeže),
- nezdržoval se na určitém místě,
- nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění (např. nože a jiné zbraně, paklíče atd.),
- neužíval návykové látky,

- neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Při ukládání většiny těchto omezení, je třeba rovněž brát ohled na to, aby nebyla narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání nebo aby nebyl narušen výkon jeho povolání či zaměstnání (srov. § 19 odst. 2 ZSVM).

Posledním druhem výchovného opatření je **napomenutí s výstrahou**. Prostřednictvím tohoto jednorázového opatření je mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce vytknuto jeho protiprávní jednání a mladistvý je důrazně upozorněn na konkrétní důsledky a možný postih, který mu v případě další protiprávní činnosti hrozí. Výkon tohoto opatření má mladistvého odradit od recidivy trestné činnosti a má mu napomoci změnit jeho životní postoj. Napomenutí by mělo být činěno pro mladistvého pachatele srozumitelným jazykem, aby náležitě pochopil jeho význam a účel. Soud (státní zástupce) může zároveň vedle napomenutí s výstrahou přenechat postih mladistvého někomu jinému – v praxi nejčastěji jeho zákonnému zástupci (typicky rodičům), ale i škole, jíž je mladistvý žákem nebo výchovnému zařízení, ve kterém mladistvý žije. Pokud soud přenechává postižení mladistvého škole či výchovnému ústavu, vyžádá si v takovém případě předem stanovisko školy nebo výchovného zařízení. Subjekt, který měl postih provést, má povinnost soud vyrozumět o provedeném postihu, a to ve lhůtě, která je mu soudem stanovena.

Pokud je uloženo napomenutí s výstrahou, není standardně možné jej zrušit, neboť k výkonu tohoto opatření dochází již jeho pronesením. Pokud je však potrestání přenecháno zákonnému zástupci mladistvého, škole či výchovnému zařízení, je možné rozhodnutí v této části usnesením změnit (např. přenechat potrestání mladistvého jiné osobě či od tohoto postižení upustit). Provedením tohoto opatření, respektive okamžikem nabytí právní moci rozhodnutí, jímž bylo napomenutí s výstrahou vysloveno, se na mladistvého hledí jako by nebyl odsouzen, je zde stanovena zákonná fikce zahlazení (neodsouzení). Provinění tak nefiguruje ani ve výpisu z rejstříku trestů a vylučuje recidivu dle § 42 písm. n) TZ. V praxi bývá toto výchovné opatření užíváno u

méně závažných provinění, kde účel zákona téměř dostatečně naplňuje již samotné projednání věci.

Co se týče praktické aplikovatelnosti výchovných opatření, dle mých zkušeností nebývají tato jako samostatná sankce většinou ukládána. Pokud je výchovné opatření ukládáno jako jediná sankce, soud volí nejčastěji dohled probačního úředníka nebo napomenutí s výstrahou. Častěji však soud přistupuje k uložení výchovného opatření společně s opatřením jiným, nejčastěji trestním.

3.2.2 Ochranná opatření

Druhým typem sankcí ukládaných mladistvým v trestním řízení jsou ochranná opatření. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže jsou rozlišovány čtyři druhy ochranných opatření ukládaných mladistvým. Jsou jimi:

- ochranné léčení;
- zabezpečovací detence;
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty;
- ochranná výchova.

Tato opatření mohou být ukládána jak samostatně, tak vedle sebe nebo i vedle jiných opatření. Dle obecného komentáře k ochranným opatřením v trestním zákoníku³⁷ je účelem ochranných opatření „*individuální prevence, ovšem ze tří základních komponentů individuálního preventivního působení tu má působit jen náprava a zajištění (zneškodnění), nikoli odstrašení*“. Toto stanovisko je v souladu s důvodovou zprávou k trestnímu zákoníku, dle které se ukládáním a výkonem ochranných opatření „*sleduje především prevence, a proto do popředí vystupuje jejich složka terapeutická, výchovná a zabezpečovací. Konečným účelem je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také léčba a izolace osob nepřičetných či zmenšeně přičetných, která vystupuje do popředí právě u zabezpečovací detence. Ochranná opatření na rozdíl od trestů v sobě neobsahují morálně politický odsudek činu, jímž jsou podmíněna*“. Ochrannými opatřeními je tedy možné postihnout jak trestně odpovědné pachatele, tak pachatele,

³⁷ Šámal, P. a kol: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1010.

kteří nejsou trestně odpovědní pro zmenšenou přičetnost, nepřičetnost či pro nedostatek věku. Dle výslovného vyjádření obsaženého v § 21 odst. 1 ZSVM je účelem ochranných opatření *kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před páčáním provinění mladistvými*. Tímto ustanovením je rozšířen obecný účel opatření ukládaných mladistvým vyjádřený v § 9 ZSVM.

Potřeba a intenzita ochranného opatření není primárně určována dle závažnosti spáchaného provinění, ale podle potřeby léčení, izolace, snížení nebezpečnosti pachatele a výchovného působení na pachatele. Proto délka ukládaného ochranného opatření není v rozhodnutí většinou stanovena a bude se odvíjet od průběhu výkonu ochranného opatření a naplnění jeho účelu. Soud pro mládež pak pravidelně (ve lhůtách stanovených odlišně pro jednotlivé typy ochranných opatření) přezkoumává, zda jsou nadále dány důvody pro trvání ochranného opatření, či zda je již vhodné rozhodnout o jeho ukončení.

Zatímco pro ochrannou výchovu platí specifická úprava dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, ostatní opatření jsou ukládána dle obecných ustanovení trestního zákoníku. Nyní se pokusím jednotlivá ochranná opatření podrobněji rozebrat.

Ochranné léčení je upraveno v § 99 TZ. Toto opatření slouží zejména jako ochrana společnosti před duševně nemocnými osobami či osobami, které jsou závislé na návykových látkách. Cílem tohoto opatření je opětovně zařazení pachatele do běžného života. V § 99 odst. 1 TZ je zakotvena obligatorní povinnost soudu uložit ochranné léčení, jestliže:

- pachatel spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti³⁸, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, a soud má za to, že by vzhledem k zdravotnímu stavu pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání. V takovém případě soud sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a uloží zároveň ochranné léčení (srov. § 40 TZ ve spojení s § 99 odst. 1 TZ).

³⁸ Zmenšenou přičetností se dle § 27 TZ rozumí stav pachatele, ve kterém měl pro duševní poruchu v době spáchaní činu podstatně sníženou schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo nemohl své jednání ovládat, případně byly sníženy současně obě tyto schopnosti.

- pachatel spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou³⁹, a soud má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. V takovém případě soud upustí od potrestání a současně uloží ochranné léčení. Tato úprava se nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky (srov. § 47 odst. 1 TZ ve spojení s § 99 odst. 1 TZ a s § 12 písm. a) ZSVM).
- pachatel provinění jinak trestného není pro nepřičetnost⁴⁰ trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 99 odst. 1 TZ in fine).

Mimo to může soud fakultativně uložit dle § 99 odst. 2 TZ ochranné léčení i v případě, že:

- pachatel provinění spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo
- pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal provinění pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním (například mladistvý spáchal krádež, aby si opatřil prostředky na další dávku drogy); ochranné léčení však neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.

Při ukládání ochranného léčení, zejména při rozhodování o nepřičetnosti pachatele a o nebezpečnosti jeho pobytu na svobodě, je nutné znalecky zkoumat duševní stav mladistvého pachatele. Vyšetření duševního stavu provádějí dva znalci, a to znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii (srov. § 58 odst. 1 ZSVM). Jestliže by bylo

³⁹ Duševní poruchou se dle § 123 TZ rozumí *mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka*.

⁴⁰ Na rozdíl od stavu zmenšené přičetnosti je v případě nepřičetnosti (§ 26 TZ) zcela omezena schopnost rozpoznávací či ovládací (případně obě tyto schopnosti najednou), přičemž tento stav vylučuje trestní odpovědnost. Stav nepřičetnosti musí být dán v době spáchání činu. Pokud by nastal až později, mohl by být pouze důvodem pro přerušení trestního stíhání dle § 173 odst. 1 písm. c) TŘ, ochranné léčení (a stejně tak i zabezpečovací detence) by v tomto případě nemohlo být uloženo dle úpravy trestněprávní, v úvahu by připadala úprava občanskoprávní. V souvislosti s nabytím účinnosti nového občanského zákoníku nabyl účinnosti rovněž zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče tak již není upraveno v § 191a a n. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, nýbrž v § 66 a n. zákona o zvláštních řízeních soudních. Dle přechodného ustanovení uvedeného v části první, článku II., bod č. 2 v zákoně 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se však pro řízení zahájená přede dnem 1.1.2014 použije nadále občanský soudní řád ve znění účinném do 31.12.2013.

zhodnoceno, že pobyt nepřičetného pachatele na svobodě není do budoucna nebezpečný, nelze ochranné léčení uložit

Výkon ochranného léčení provádějí zdravotnická zařízení. Rozlišujeme dva základní druhy ochranného léčení, jednak ochranné léčení spočívající v léčení duševní poruchy (např. léčení psychiatrické, sexuologické apod.), a dále ochranné léčení spočívající v léčení závislosti (např. protialkoholní léčení, léčení proti závislosti na omamných nebo psychotropních látkách apod.). V případě potřeby mohou být oba tyto druhy léčení uloženy vedle sebe; to, zda je možné vykonávat je současně, však musí posoudit znalec či odborný lékař a musí to být prakticky uskutečnitelné v daném zdravotnickém zařízení. Není-li možné vykonávat oba druhy léčení současně, mělo by v posudku zaznít, v jakém pořadí mají být ochranná léčení vykonávána.⁴¹

Základní forma ochranného léčení je buď ambulantní, nebo ústavní. Pokud je rozhodnutím soudu uložena ambulantní forma, výkon ochranného léčení spočívá v tom, že pachatel zůstává na svobodě a pravidelně dochází na lékařské kontroly. Nařízení této formy ochranného léčení musí zejména umožňovat povaha duševní choroby mladistvého. Není-li nařízení ambulantní formy léčení možné či účelné, je uložena ústavní forma, při jejímž výkonu je pachatel zpravidla umístěn do psychiatrické léčebny. V průběhu opatření je možné rozhodnout o změně ambulantní formy na ústavní a naopak.

Pokud je vedle ochranného léčení uloženo i nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody, zákon umožňuje (a preferuje), aby ochranné opatření bylo vykonáváno přímo ve věznici, jsou-li k tomu v daném nápravném zařízení podmínky (srov. § 99 odst. 4 TZ a § 351 odst. 1 TR).⁴² Nepostačuje-li délka pobytu ve věznici k naplnění účelu

⁴¹ Dle stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. Tpjf 70/76 ze dne 8.6.1977 „jsou-li splněny podmínky pro uložení ochranného léčení jak podle § 99 odst. 2 písm. a) TZ, tak i podle § 99 odst. 2 písm. b) TZ., soud musí uložit vedle ochranného léčení psychiatrického i ochranné léčení protialkoholní. Uložením obou druhů ochranného léčení není vyloučeno, aby popřípadě byla obě léčení vykonávána současně, pokud pro to budou podmínky v léčebném ústavu a bude to účelné z hlediska obou léčení. Uložit oba druhy ochranného léčení je nutné i tehdy, když v době jejich ukládání by byl předpoklad, že alkoholismus pachatele se upraví v rámci psychiatrické léčby. Kdyby se totiž uvedený předpoklad nesplnil, nebylo by možno vykonat samostatně ochranné léčení protialkoholní. V případě souběhu více druhů ochranného léčení je třeba, aby v odborném vyjádření bylo zaujato stanovisko i k tomu, zda ochranná léčení mohou být vykonána zároveň (v jednom léčebném zařízení). Nebude-li to možné, mělo by odborné lékařské vyjádření obsahovat odpověď na otázku, v jakém pořadí se mají ochranná léčení vykonat.“ Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

⁴² Dle závěru Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 1 Tzf 6/1974 ze dne 3.10.1974 „o tom, že se ochranné léčení bude vykonávat během výkonu trestu odnětí svobody ve věznici (§ 99 odst. 4 TZ), nerozhoduje soud v rozsudku, popřípadě v usnesení, jimiž se ochranné léčení ukládá. Takový způsob výkonu ochranného léčení může nařídít předseda senátu (samosoudce) až ve vykonávacím řízení (§ 351 odst. 1 TR)“. Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

ochranného léčení nebo není-li možné ochranné léčení v rámci pobytu v nápravném zařízení vykonat, vykonává se ochranné léčení ve zdravotnickém zařízení, a to v případě ústavního léčení před nástupem do věznice, je-li tak lépe naplněn účel léčení; v opačném případě se vykoná až po propuštění z věznice. Ambulantní forma léčení, nelze-li jeho výkon uskutečnit ve věznici, se zpravidla vykonává až po výkonu trestního opatření odnětí svobody.

Délka trvání ochranného opatření závisí na tom, zda je jeho výkon nadále účelný. Soud může stanovit délku trvání nejvýše na dva roky, poté musí být přezkoumáno, zda je léčba nadále potřebná. Návrh na prodloužení ochranného léčení podává okresnímu soudu pro mládež zdravotnické zařízení, které ochranné léčení vykonává, a to nejméně dva měsíce před uplynutím lhůty dvou let od počátku výkonu ochranného léčení. Ve svém návrhu zdravotnické zařízení popíše průběh léčení a jeho výsledky, a zároveň navrhne a odůvodní další postup (§ 353 odst. 1 TŘ). Není-li léčba po uplynutí stanovené doby ukončena, rozhodne soud o prodloužení ochranného léčení, opět však nejvýše na dva roky. Takto může být ochranné léčení opětovně prodlužováno, jestliže je jeho výkon nadále účelný.

Zdravotnické zařízení také podává soudu bez zbytečného odkladu zprávu, pominou-li pro další trvání ochranného léčení důvody (§ 351 odst. 4 TŘ) a návrh na propuštění mladistvého z ochranného léčení (§ 353 TŘ). Pokud soud rozhodne, že další léčba již není potřebná, propustí pachatele z ochranného léčení. Stejně tak je-li během výkonu léčení zjištěno, že jeho účelu dosáhnout nelze, neboť pachatel, jemuž bylo ochranné léčení uloženo dle § 99 odst. 2 písm. b), zneužívá nadále návykové látky, rozhodne soud o ukončení ochranného léčení. Hrozí-li v tomto případě nebezpečí, že po propuštění odsouzený spáchá další trestný čin, může být nad jeho chováním nařízen dohled probačního úředníka až na dobu pěti let.

Návrh na propuštění z ochranného léčení či návrh na jeho prodloužení může dát soudu krom zdravotnického zařízení také státní zástupce či osoba, na níž se ochranné léčení vykonává, případně probíhá-li výkon ochranného léčení v rámci věznice, je oprávněna tento návrh podat i sama věznice. Soud však může rozhodnout i bez návrhu. Dle § 99 odst. 7 TZ je možné také rozhodnout o upuštění od výkonu ochranného léčení, a to pokud pominou okolnosti, pro něž bylo uloženo a nebyl-li doposud jeho výkon započat.

Ústavní forma ochranného léčení může být dle § 99 odst. 5 TZ změněna také na jiný typ ochranného opatření – zabezpečovací detenci, a to zejména v případě, že *uložené a vykonávané ochranné léčení neplní svůj účel nebo nezajišťuje dostatečnou ochranu společnosti, zejména v případě, že pachatel utekl ze zdravotnického zařízení, užil násilí vůči zaměstnancům zdravotnického zařízení nebo jiným osobám ve výkonu ochranného léčení nebo opakovaně odmítl vyšetřovací nebo léčebné výkony či jinak projevil negativní postoj k ochrannému léčení.*

Zabezpečovací detence je upravena v § 100 TZ. Tento institut primárně slouží k *„ochraně společnosti před zvláště nebezpečnými duševně chorými osobami nebo osobami závislými na návykových látkách, u nichž nemůže splnit svůj účel ochranné léčení, a to prostřednictvím izolace pachatele v detenčním ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy, a to zejména s cílem jejich přerazení do ústavního léčení“*.⁴³ Původně zabezpečovací detence mezi ochranná opatření ukládaná mladistvým nepatřila, až v souvislosti se zákonem č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, byl tento institut mezi ochranná opatření ukládaná dle § 21 ZSVM začleněn. Dle důvodové zprávy⁴⁴ k tomuto zákonu by k ukládání zabezpečovací detence mladistvému pachateli mělo docházet zcela výjimečně *„už vzhledem k tomu, že psychický i další vývoj mladistvého není zpravidla ještě ukončen tak, aby obecně bylo možno z lékařského hlediska zaujmout stanovisko k tomu, zda lze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možností působení na pachatele vedlo, či naopak nevedlo k dostatečné ochraně společnosti“*.

Soud tedy zabezpečovací detenci obligatorně uloží, jestliže:

- pachatel spáchal zločin⁴⁵ ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné

⁴³ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 219.

⁴⁴ K bodu 19 ke změně zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁴⁵ Trestní zákoník v souvislosti se zabezpečovací detencí hovoří o závažných trestných činech, tedy zejména zločinech. Vzhledem k tomu, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže žádnou kategorizaci neužívá a všechny trestné činy spáchané mladistvými jsou označovány souhrnně jako provinění (srov. Kapitola 1 – Úvodní terminologická poznámka), budu pro přehlednost nadále používat pojem zločin (případně zvláště závažný zločin), ačkoli pro terminologickou

léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, přičemž soud má za to, že zabezpečovací detence zajistí ochranu společnosti lépe než trest (srov. § 47 odst. 2 TZ ve spojení s § 100 odst. 1 TZ); nebo

- pachatel činu jinak trestného, který by naplňovalo znaky zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

Krom toho může soud dle § 100 odst. 2 TZ zabezpečovací detenci po přihlédnutí k osobě pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života fakultativně uložit, jestliže:

- pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti; nebo
- pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zločin, ač již byl pro zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložením ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení. Zneužívání návykové látky mladistvým musí být v tomto případě dlouhodobějšího charakteru a mít podobu chorobného návyku, což je podrobena znaleckému zkoumání.

Stejně jako ochranné léčení, může i zabezpečovací detence být uložena samostatně, při upuštění od uložení trestního opatření nebo vedle trestního opatření. Pokud je zabezpečovací detence uložena vedle nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody, vykoná se tato až po propuštění z výkonu trestního opatření (srov. § 100 odst. 3 TZ). Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými,

správnost by bylo nutné používat pojem „úmyslné provinění, které sazbu odpovídá zločinu u dospělého pachatele“, jako to činí Šámal ve svém komentáři k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže.

rehabilitačními a činnostními programy, jež jsou individuálně přizpůsobeny konkrétnímu mladistvému pachateli, přičemž účast na těchto programech je povinná.

Dle Válkové⁴⁶ by zabezpečovací detence měla být ukládána „*těm nebezpečným pachatelům, zpravidla zvláště závažných zločinů, u kterých již buď jiné tresty či ochranná opatření selhaly, nebo zde alespoň existuje důvodná pochybnost o tom, že by v případě jejich uložení byly s to společnost před další trestnou činností dostatečně ochránit. S ohledem na věk mladistvých však výše uvedené podmínky nebudou moci být téměř nikdy naplněny. Jen velmi obtížně si lze například představit, že by soud pro mládež, zpravidla na základě znaleckého posudku konstatoval, že mladistvý pachatel (...) je jiným způsobem než zabezpečovací detencí „nenapravitelný“. (...) Byť v době zpracování tohoto příspěvku nebyla, alespoň pokud je autorům známo, dosud zabezpečovací detence žádnému mladistvému uložena, nelze do budoucna takovou eventualitu pochopitelně vyloučit a v souvislosti s tím pak vyvstává otázka, do jakého zařízení (...) by bylo možné mladistvého chovance umístit.*“

Trvání zabezpečovací detence je stanoveno poměrně neurčitě, a to pokud její trvání vyžaduje ochrana společnosti. Každých 6 měsíců však soud z moci úřední přezkoumává, zda důvody pro trvání zabezpečovací detence již nepominuly (§ 357 odst. 1 TŘ). Jestliže by soud shledal, že důvody pro zabezpečovací detenci již netrvají, ale jsou naplněny důvody pro ústavní ochranné léčení, může rozhodnout a změně ochranného opatření na tento mírnější typ (srov. 355 TŘ). Pokud nejsou shledány důvody pro trvání zabezpečovací detence, ani pro ochranné léčení, soud ochranné opatření zruší a mladistvého ze zabezpečovací detence propustí (§ 357 odst. 2 TŘ). „*Teoreticky je tedy možné výkon zabezpečovací detence ukončit a propustit chovance přímo na svobodu. V praxi se tak ovšem dosud nestalo a s pravděpodobností hraničící s jistotou se tak ani nikdy nestane. Osoby, jimž je toto opatření zpravidla ukládáno, jsou totiž tak vážně narušeny, že propuštění bez možnosti dále kontrolovat jejich chování je spojeno s vysokým rizikem, které nikdo nechce podstoupit a nést z něho pramenící odpovědnost.*“⁴⁷

⁴⁶ Válková, H.: Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, překážky a výzvy. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 11-12.

⁴⁷ In Jelínková, T.; Rejček, T.: Některé praktické pohledy na výkon zabezpečovací detence. Publikováno na internetovém serveru epravo.cz dne 15.1.2014. <http://www.epravo.cz/top/clanky/nektere-prakticke-pohledy-na-vykon-zabezpecovaci-detence-93278.html>

Pominou-li ještě před započítáním výkonu zabezpečovací detence zcela důvody, pro něž byla uložena, soud od jejího výkonu upustí (§ 100 odst. 7 TZ).

Posledním typem ochranného opatření uplatňovaného vůči mladistvým dle obecné úpravy obsažené v trestním zákoníku je **zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty** dle § 101 TZ. Tento institut slouží především k ochraně společnosti, a to tím, že dojde k odnětí věci (majetkové hodnoty), jež je nebezpečná, slouží k páčání trestné činnosti nebo je výnosem z trestné činnosti. Typicky se jedná o zbraně, střelivo, narkotika, padělatelské náčiní, laboratorní náčiní na výrobu omamných a psychotropních látek, finanční prostředky získané trestnou činností nebo věci za tyto prostředky pořízené apod. Věc je odňata buď přímo pachateli, nebo osobě, která ji má v držení. Věc či jiná majetková hodnota by ve výroku rozhodnutí o zabrání měla být jasně konkretizována, aby nemohla být zaměněna. Stejně tak by měla být přesně označena osoba, jíž věc náleží a jíž má být věc zabránena; nelze-li tuto osobu určit nebo není-li její pobyt znám, je jí dle § 239a TR ustanoven opatrovník.

K využití tohoto ochranného opatření může dojít, pokud nebylo uloženo trestní opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (dle § 24 odst. 1 písm. d) ZSVM ve spojení s § 70 TZ), přičemž musí být splněny podmínky v těchto ustanoveních uvedené, tedy musí jít o věc, jež byla užita ke spáchání provinění či byla ke spáchání provinění určena, nebo o věc, jež byla výnosem provinění nebo byla díky tomuto výnosu nabyta. Rovněž musí být splněna podmínka, že zabíraná věc nebo jiná majetková hodnota:

- náleží pachateli, kterého nelze stíhat nebo odsoudit (a to z jiných důvodů, než pro nedostatek trestní odpovědnosti, například zanikla-li trestnost provinění kvůli promlčení nebo účinné lítosti; upustil-li mladistvý od přípravy či dokonání provinění; k trestnímu stíhání nebyl dán souhlas poškozeného, je-li vyžadován; trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno či bylo schváleno narovnání apod.),
- náleží pachateli, u něhož soud upustil od uložení trestního opatření (dle § 11, 12 nebo 14 ZSVM),

- ohrožuje bezpečnost⁴⁸ lidí, majetku či společnosti, nebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinu; zde bez ohledu, zda věc náleží pachateli či jiné osobě.

Dále může soud uložit zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty bez splnění předchozích podmínek i v případech, které jsou demonstrativně vyjmenovány v § 101 odst. 2 TZ, tedy pokud je věc výnosem trestné činnosti, zejména pokud:

- byla tato věc nebo jiná majetková hodnota získána proviněním nebo jako odměna za provinění a zároveň nenáleží pachateli, přičemž na rozdíl od následujících bodů nezáleží na hodnotě této věci,
- byla tato věc nebo jiná majetková hodnota zcela nebo zčásti nabyta jinou osobou než pachatelem za věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která byla získána proviněním nebo jako odměna za něj, pokud hodnota věci nebo jiné majetkové hodnoty, která byla získána proviněním nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci nebo jiné majetkové hodnoty zanedbatelná,
- byla tato věc nebo jiná majetková hodnota zcela nebo zčásti nabyta jinou osobou než pachatelem za věc nebo jinou majetkovou hodnotu, kterou pachatel, byť jen zčásti, nabyl za věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která byla získána proviněním nebo jako odměna za něj, pokud hodnota věci nebo jiné majetkové hodnoty, která byla získána proviněním nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci nebo jiné majetkové hodnoty zanedbatelná.

Toto ochranné opatření je uloženo vždy, drží-li pachatel nebo jiná osoba v rozporu s jiným právním předpisem⁴⁹ výše popsanou věc nebo jinou majetkovou hodnotu. Výkon zabránění věci či jiné majetkové hodnoty provádějí orgány činné v trestním řízení (resp. orgány činné dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže), konkrétně soudy a policejní orgány.

⁴⁸ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Tz 13/2000 ze dne 27.1.2000 „*bezpečnost lidí nebo majetku ve smyslu § 101 odst. 1 písm. c) TZ vyžaduje zabránění takových věcí, které jsou těmto zájmům samy o sobě nebezpečné tak, že tato nebezpečnost vychází přímo z jejich vlastností. Např. zakázané zbraně a střelivo, výbušniny, narkotika, jedy apod. Může také jít o věci jinak běžného použití, pokud však byly zvlášť přizpůsobeny k páčání určité trestné činnosti tak, aby ji významně usnadňovaly (např. nákladní automobil, který má vybudován zvláštní úkryt pro nelegální převážení osob přes hranice)*“. Čísla paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

⁴⁹ Takovým jiným právním předpisem může být například zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu; 167/1998 Sb., o návykových látkách; 6/1993 Sb., o České národní bance atd.

Namísto zabrání může soud uložit povinnost v určité lhůtě pozměnit věc nebo jinou majetkovou hodnotu takovým způsobem, aby ji nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu; odstranit určité zařízení; odstranit označení věci (či jiné majetkové hodnoty) nebo provést její změnu; nebo omezit nakládání s věcí nebo jinou majetkovou hodnotou. Jestliže takto uložená povinnost nebude ve stanovené lhůtě splněna, rozhodne soud o zabrání předmětu.

Trestní zákoník rovněž pamatuje v § 102 na situace, kdy ten, komu má být věc nebo jiná majetková hodnota zabráná, ji před rozhodnutím o zabrání *zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, zcizí, učiní neupotřebitelnou, odstraní nebo zúžitkuje, zejména spotřebuje, nebo jinak její zabrání zmaří*. V těchto případech může soud uložit zabrání náhradní majetkové hodnoty až do výše odpovídající hodnotě věci, jež měla být zabráná. Hodnotu věci soud stanoví na základě odborného vyjádření či znaleckého posudku.

Obdobně může dojít dle § 103 TZ i k zabrání spisů, u nichž hrozí, že budou úmyslně nezákonně rozšiřovány a znalost jejich obsahu by mohla naplňovat znaky některého trestného činu dle trestního zákoníku. Spolu s takovými spisy je zabránáno i zařízení určené ke zhotovení spisů (např. tiskárna, negativ, kopírovací zařízení apod.).

Vlastníkem zabraných věcí se dnem právní moci rozhodnutí soudu stává stát.

Posledním druhem ochranného opatření ukládaného mladistvým je **ochranná výchova**. Toto ochranné opatření je specifické - na rozdíl od jiných ochranných opatření je ukládáno pouze pachatelům z řad mládeže, pro dospělé pachatele se ochranná výchova jako sankce nepoužije. S ohledem na toto specifikum je úprava tohoto ochranného opatření obsažena pouze v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže (§ 22 a 23 ZSVM). Účelem ochranné výchovy je „*vhodnou výchovou odstranit, popř. omezit možnost vniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a současně umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem. Zejména je ho třeba řádně připravit pro život a pro jeho budoucí povolání, upevnit jeho charakterové vlastnosti a vzdělat ho tak, aby se stal platným členem společnosti*“.⁵⁰

V § 22 ZSVM je stanoveno, že ochranná výchova může být mladistvému uložena, pokud nepostačuje uložení výchovných opatření a:

⁵⁰ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 240-241.

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije;
- dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána; nebo
- prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

Toto ochranné opatření může být uloženo buď samostatně, nebo vedle kteréhokoli trestního opatření uvedeného v § 24 odst. 1 ZSVM.⁵¹ Ochranná výchova je svou povahou nejbližší nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody, dalo by se říci, že vzhledem k neurčitosti jejího trvání může jít o dokonce o závažnější omezení osobní svobody. Její uložení představuje významný zásah do života mladistvého, a proto je před uložením tohoto opatření důsledně přezkoumávána míra zanedbání výchovy mladistvého a nemožnost toto opatření nahradit opatřením mírnějším, kdy je konstatováno, že méně intenzivní prostředky výchovy již nemají naději na úspěch.⁵² Při rozhodování o uložení ochranné výchovy soud úzce spolupracuje s příslušným OSPOD, PMS a rovněž i se školským zařízením a zájmovými spolky, které mladistvý navštěvuje. Zpravidla bude soudem rovněž vyžádán znalecký posudek ohledně situace mladistvého.

Výkon ochranné výchovy probíhá ve speciálních školských zařízeních dle zákona 109/2002 Sb.⁵³ Tato školská zařízení jsou typicky společná pro výkon ochranné výchovy a ústavní výchovy ukládané dle § 971 NOZ a n.⁵⁴ Mladistvý pachatel bývá zpravidla nejprve umístěn v tzv. diagnostickém ústavu, kde proběhne jeho komplexní vyšetření, poté je přemístěn do výchovného ústavu. Není-li možné ochrannou výchovu vykonat ihned, je do doby zahájení ochranné výchovy nařízen dohled probačního úředníka (§ 22 odst. 3 ZSVM). Byla-li mladistvému uložena ústavní výchova dle nového občanského zákoníku (dříve dle § 46 zákona o rodině) a současně ochranná výchova dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, je jejich současný výkon z povahy

⁵¹ Z povahy věci je však v podstatě vyloučeno uložení ochranné výchovy vedle trestního opatření vyhoštění, problematiké dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže bude rovněž uložení tohoto opatření vedle peněžitého opatření, neboť během ochranné výchovy není pachatel výdělečně činný. Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 237.

⁵² Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp.zn. 2 To 41/62 ze dne 16.2.1962.

⁵³ Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁵⁴ Srov. poznámka pod čarou č. 26.

věci vyloučen. V takovém případě má přednost výkon ochranné výchovy a ústavní výchova by měla být ukončena.⁵⁵

Trvání ochranné výchovy je obdobně jako u ochranného léčení či zabezpečovací detence stanoveno poměrně neurčitě, tedy konkrétně na dobu, dokud trvá její účel, nejdéle však do dosažení osmnáctého roku věku mladistvého. Výkon ochranné výchovy by tedy měl být započat do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, později je jeho započetí vyloučeno. Jestliže to vyžaduje zájem mladistvého, může být trvání ochranné výchovy výjimečně prodlouženo do dovršení devatenáctého roku věku mladistvého, například z toho důvodu, aby mohl mladistvý dokončit své vzdělání (srov. § 22 odst. 2 ZSVM a § 86 ZSVM), nelze však toto opatření již při prvním rozhodnutí o uložení tohoto opatření uložit do dosažení devatenáctého roku věku.⁵⁶

Pokud pominou před započítím ochranné výchovy důvody, pro něž byla tato uložena, soud od výkonu ochranné výchovy upustí (§ 22 odst. 4 ZSVM). Dojde k tomu například tehdy, prokáže-li se, že výchova mladistvého bude do budoucna dostatečně zajištěna nebo dojde k eliminaci kriminogenních faktorů, jež narušovaly řádné výchovné prostředí mladistvého. Stejně tak může soud upustit od uložení ochranné výchovy v případě, že vedle ní bylo uloženo trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody a samotný výkon ochranné výchovy již není účelný. O upuštění od ochranné výchovy rozhoduje soud ve veřejném zasedání (§ 83 odst. 1 ZSVM).

Jestliže výkon ochranné výchovy již probíhá, dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, avšak převýchova mladistvého dostatečně pokročila a lze předpokládat, že ochranná výchova již není potřebná, může soud ochrannou výchovu přeměnit ve výchovu ústavní dle § 971 a n. NOZ (srov. § 23 odst. 1 ZSVM a § 87 odst. 1 ZSVM). Pokud soud se shledá, že ani nařízení ústavní

⁵⁵ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 1158/2007 ze dne 17.10.2007: „Je vyloučeno, aby ochranná výchova uložená podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a ústavní výchova nařízená podle zákona o rodině byly vykonávány současně. Při střetu obou druhů výchovy u téhož dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého je nutné vycházet ze zásady, že je-li uložena ochranná výchova jako opatření podle § 93 odst. 1 písm. f) ZSVM nebo jako výchovné opatření podle § 22 ZSVM v době, kdy se dítě mladší patnácti let nebo mladistvý nachází ve výkonu ústavní výchovy, má přednost výkon ochranné výchovy. Ústavní výchova se ukončí podle občanskoprávních předpisů.“ Čísla paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

⁵⁶ Srov. rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tz 9/2008 ze dne 27.3.2008: „Ve výroku rozsudku, jímž soud pro mládež ukládá mladistvému ochrannou výchovu, nelze časově vymezit dobu jejího trvání, neboť z ustanovení § 22 odst. 2 ZSVM se výslovně podává, že ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Pokud bylo již započato s výkonem ochranné výchovy a vyžaduje-li to zájem mladistvého, lze ještě před dosažením osmnáctého roku věku mladistvého rozhodnout o prodloužení uložené ochranné výchovy, a to až do doby dovršení devatenáctého roku jeho věku.“

výchovy není potřebné, může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení a zároveň může mladistvému uložit dohled probačního úředníka či jiné výchovné opatření (§ 23 odst. 1 ZSVM, 85 odst. 1 ZSVM). Předtím, než soud takovéto rozhodnutí učiní, vyžádá si stanovisko příslušného výchovného zařízení o chování mladistvého v daném zařízení, o míře jeho převýchovy a o stupni rozumové a mravní vyspělosti mladistvého. Mladistvému je v takovém případě určeno konkrétní místo jeho pobytu a je nadále sledováno, zda se mladistvý chová řádně. Nejde o zánik ochranné výchovy, tato je nadále vykonávána, ale mimo výchovné zařízení. Osvědčí-li se mladistvý, může být rozhodnuto o jeho propuštění z ochranné výchovy, jestliže soud konstatuje, že její účel již nadále netrvá (srov. § 22 odst. 2 ZSVM a § 84 odst. 1 ZSVM).

Pokud mladistvý poruší podmínky podmíněného umístění mimo výchovné zařízení (nechová se řádně), soud podmíněné umístění mimo výchovné zařízení zruší a je dále pokračováno ve výkonu ochranné výchovy ve výchovném zařízení. Stejně tak může soud rozhodnout o opětovné přeměně ústavní výchovy na výchovu ochrannou (§ 23 odst. 2 ZSVM).

Z ochranných opatření bývá dle mé zkušenosti nejčastěji ukládáno ochranné léčení, vykonávané ambulantní formou, přičemž tento typ ochranného opatření bývá nejčastěji navrhován i ve znaleckých posudcích. Ochranná výchova, jako speciální institut upravený zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, bývá využívána poměrně zřídka, soud většinou shledává jako dostačující pokud je nařízena výchova ústavní (dle nového občanského zákoníku, dříve dle zákona o rodině). Použití zabezpečovací detence je pak pouze teoretickou možností zákona, v praxi nejen že toto opatření není ukládáno, ale jeho výkon je za stávající situace v detenčních zařízeních v podstatě nerealizovatelný. V České republice v současné době existují pouze dva ústavy specializované na zabezpečovací detenci (Brno a Opava), přičemž plně v provozu je pouze jeden (Brno). Ani jeden z těchto ústavů však dle mého názoru není schopen vyhovět specifickým podmínkám, které by měly být mladistvému pachateli zajištěny. Tento můj názor koresponduje s názorem Válkové, který byl představen v části práce zabývající se konkrétně zabezpečovací detencí.

3.2.3 Trestní opatření

Trestní opatření jsou nejpřísnější sankcí ukládanou mladistvým pachatelům. Tato opatření by měla být používána až ve chvíli, kdy se jeví jako nedostačující použití výchovných či ochranných opatření. Cílem trestních opatření primárně není represivní postih, hlavní pozornost je podobně jako u ochranných opatření soustředěna na duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a na vytváření vhodných podmínek pro jeho vývoj v prostředí, v němž se pohybuje, včetně odstranění kriminogenních faktorů. Posílána je tedy preventivní funkce trestního opatření. Postih mladistvého a ochrana společnosti před pácháním provinění mladistvými jako represivní a ochranná funkce trestního opatření hrají až druhotnou roli. Smyslem trestního opatření není způsobit pachateli újmu, újma však může být určitým prostředkem pro dosažení účelu trestního opatření. Pokud je to možné, je třeba dát přednost trestnímu opatření, které nespočívá v bezprostředním odnětí svobody, což je projevem zásady subsidiarity trestní represe (srov. § 12 odst. 2 TZ). Použitím trestního opatření rovněž nesmí být ponížena lidská důstojnost (zásada humanity trestního stíhání, srov. § 24 odst. 2 ZSVM).

Druhy trestních opatření jsou obdobné, jako tresty ukládané dospělým pachatelům. Jsou jimi dle taxativního výčtu obsaženého v § 24 odst. 1 ZSVM obecně prospěšné práce; peněžité opatření; peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu; propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty; zákaz činnosti; vyhoštění; domácí vězení; zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce; odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení); odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně. Systematicky jsou trestní opatření řazena podle zájmu, který postihují. Jak již bylo naznačeno výše, s ohledem na specifika sankcionování mladistvých ve výčtu převažují zejména alternativní trestní opatření nesouvisející s odnětím svobody. Důraz je v souladu se zásadou individualizace kladen na to, aby každý případ byl jednotlivě posuzován a aby uložené opatření co nejvíce odpovídalo spáchanému deliktu, povaze a duševnímu vývoji mladistvého a možnostem jeho resocializace a rehabilitace.

Porovnáme-li trestní opatření ukládaná mladistvým s druhy trestů ukládanými dospělým pachatelům dle § 52 TZ, zjistíme, že pro mladistvé se jako trest neuzije propadnutí majetku; zákaz pobytu; ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta

vojenské hodnosti. Naopak trestní zákoník nezná jako sankci peněžité opatření (trest) s podmíněným odkladem výkonu.

Základní úprava týkající se ukládání a výkonu jednotlivých trestních sankcí je obsažena v § 55 a následujících TZ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však dále stanovuje určitá specifika u jednotlivých trestních opatření (§ 26 a následující ZSVM). Vzhledem k rozsahu a zaměření této práce se v následujících odstavcích této kapitoly budu zabývat zejména specifiky jednotlivých druhů trestů s ohledem na mladistvé pachatele.

Prvním ve výčtu trestních opatření jsou **obecně prospěšné práce**. Základní úprava je obsažena v obecných ustanoveních trestního zákoníku (§ 62 až 65 TZ). Toto opatření může být uloženo v případě méně závažných provinění, tedy jestliže mladistvý spáchá nedbalostní provinění, či úmyslné provinění, pro něž je trestním zákoníkem stanoven možný trest odnětí svobody nepřevyšující pět let (bez modifikace pro mladistvého). Při ukládání tohoto trestního opatření soud zkoumá, jaké je stanovisko mladistvého k jeho uložení. Nevyžaduje se sice souhlas mladistvého s uložení tohoto opatření, avšak pokud mladistvý zaujme k uložení tohoto opatření negativní stanovisko, soud zpravidla zvolí jiný druh opatření, neboť je dán předpoklad, že mladistvý by obecně prospěšné práce stejně nevykonal, nebyl by tak naplněn účel trestního opatření a došlo by k přeměně tohoto trestního opatření na trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody. Horní hranice sazby nesmí převyšovat 150 hodin, tedy polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku (srov. s § 63 odst. 1 TZ a § 26 odst. 1 ZSVM). Dolní hranice je stejná jako při sankcionování dospělých pachatelů, minimální výměra trestního opatření obecně prospěšných prací tak činí 50 hodin. Výkon opatření spočívá v povinnosti mladistvého provést osobně, bezplatně a ve svém volném čase určitou činnost k obecně prospěšným účelům, nejčastěji jde o úklid a údržbu veřejných prostranství či budov. Druh a místo výkonu obecně prospěšné práce jsou stanoveny až soudem pro mládež v samotném vykonávacím řízení, a to na návrh probačního úředníka (§ 336 odst. 2 TŘ). Středisko PMS v obvodu soudu, v němž mají být obecně prospěšné práce vykonány, pověří probačního úředníka, aby na výkon práce dohlížel.⁵⁷

⁵⁷ Dle usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 7 To 291/2001 ze dne 26. 7. 2001 „povinností příslušného probačního úředníka Probační a mediační služby, kontrolujícího výkon trestu obecně prospěšných prací, je jednak sledování toho, jak odsouzený vykonává určené práce, jednak průběžné sledování jeho chování z hlediska toho, zda vede řádný život, tedy zda dodržuje právní řád a další základní normy občanské společnosti, plní své závazky, nenarušuje občanské soužití

Vykonávaná činnost je prováděna buď ve prospěch obcí, nebo jiných obecně prospěšných institucí (srov. § 62 odst. 3 TZ). měla by být vykonávána co nejbližší místu, kde mladistvý odsouzený bydlí. Výkonem tohoto opatření nesmí být ohroženo zdraví, bezpečnost či mravní vývoj mladistvého. Práce by měly být vykonány nejpozději do dvou let od jejich uložení (resp. nařízení výkonu soudem pro mládež). Do této doby se však nezapočítává doba, po níž byl výkon opatření odložen nebo přerušen (§ 339 TR), a dále doba, po níž byl mladistvý k výkonu práce zdravotně nezpůsobilý,⁵⁸ byl ve vazbě nebo vykonával trestní opatření odnětí svobody (§ 65 odst. 1 TZ). Dle § 65 odst. 2 TZ: *„jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek*

- *za podmínek § 60 odst. 1 v trest domácího vězení, přitom každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den domácího vězení,*
- *v peněžitý trest a pro případ, že by ve stanovené lhůtě nebyl tento trest vykonán, stanovit náhradní trest odnětí svobody, který nesmí být přísnější nežli trest, který by pachateli hrozil v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody, nebo*
- *v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den odnětí svobody“.*

a nedopouští se trestných činů nebo přestupků. Součástí aktivit probačního úředníka musí být v případě potřeby vedle dohledu nad vlastním výkonem tohoto druhu trestu též činnost poradensko-výchovná spojená s poskytováním potřebné pomoci odsouzenému, s jeho vedením k životu bez konfliktu se zákonem, se spoluprací s ním na řešení jeho životních problémů, s vytvářením jeho potřebného sociálního zázemí a s výběrem vhodných pracovních činností (dle § 2 odst. 1 zákona 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě)“. In Sotolář, A.: Nad judikaturou k obecně prospěšným pracím. Soudní rozhledy, 2001, č. 12, str. 440.

⁵⁸ Dle usnesení Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 291/2001 ze dne 26. 7. 2001 *„důvodem pro odklad, přerušení či upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací je pouze zdravotní nezpůsobilost odsouzeného, která nastala až po vynesení odsuzujícího rozsudku, nikoliv zdravotní nezpůsobilost existující již v době meritorního rozhodnutí soudu. V rámci výkonu rozhodnutí, jímž byl uložen tento trest, nelze napravit pochybení při zjišťování zdravotního stavu obžalovaného ve stadiu řízení předcházejícím jeho uložení; následná náprava je možná toliko cestou mimořádného opravného prostředku.“* In Sotolář, A.: Nad judikaturou k obecně prospěšným pracím. Soudní rozhledy, 2001, č. 12, str. 439.

Výjimečně však může být trestní opatření ponecháno v platnosti, i pokud jsou naplněny výše zmíněné okolnosti pro přeměnu trestního opatření, nebo může být soudem lhůta pro vykonání obecně prospěšných prací prodloužena, maximálně však o šest měsíců. Mladistvému je pak stanoven na zbývající dobu výkonu dohled, přiměřená výchovná omezení a povinnosti nebo jiné výchovné opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Řádným výkonem trestního opatření obecně prospěšných prací, případně dnem právní moci rozhodnutí o upuštění od výkonu trestního opatření ze zdravotních důvodů dle § 340a TR, se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen (tzv. fikce neodsouzení).

Peněžitě opatření je alternativní trest k trestu odnětí svobody, jenž má výrazně majetkovou povahu, tedy znamená zásah do majetkové sféry mladistvého pachatele. Dle § 67 odst. 1 TZ ho soud uloží, „*jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch*“. Je tak ukládáno nejčastěji u majetkových deliktů, ale také například u deliktů obecně nebezpečných (např. poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení) nebo deliktů proti pořádku ve věcech veřejných (např. typicky výtržnictví), neboť v těchto případech vhodně naplňuje výchovný účel sankce. Lze jej uložit samostatně, není-li k dosažení účelu trestního opatření třeba uložit další sankci, ale i vedle jiného trestního opatření. Toto opatření je obecně upraveno v § 67 až 69 TZ. Užití tohoto trestního opatření je však zákonem o soudnictví ve věcech mládeže výrazně omezeno, neboť ho lze mladistvému uložit, jen jestliže je výdělečně činný nebo uložení takového opatření umožňují jeho majetkové poměry a mladistvý je schopen hradit vyměřenou částku z prostředků, se kterými je oprávněn samostatně nakládat. Rozmezí finančních prostředků, se kterými je mladistvý oprávněn nakládat, určuje soud individuálně dle rozumové a volní vyspělosti mladistvého, jeho věku a s přihlédnutím k jeho majetkovým poměrům. Vzhledem k tomu, že majetkové prostředky mladistvých pachatelů jsou často omezené a jejich výdělečná schopnost je většinou nižší než u dospělých pachatelů, dochází k ukládání tohoto trestního opatření méně často. Dle § 27 ZSVM jsou také rozsah a sazby při ukládání tohoto opatření mladistvým pachatelům významně omezeny. Princip tohoto trestního opatření spočívá v tom, že mladistvému je uloženo hradit po určitý počet dnů (v rozmezí od 10 do 365) určitou denní sazbu (v rozmezí od 100,- Kč do 5.000,- Kč). Celková výše peněžitě opatření je tedy

v rozmezí od 1.000,- Kč do 1.825.000,- Kč.⁵⁹ Dle § 68 odst. 3 TZ by do počtu denních sazeb měla být promítnuta zejména povaha a závažnost spáchaného provinění, přičemž s ohledem na princip právní jistoty by za typově stejná provinění měl být zpravidla ukládán stejný počet denních sazeb, jejichž výše se odvíjí od majetkových poměrů mladistvého.⁶⁰ Ve výsledku to znamená, že mladistvý, jehož majetkové poměry jsou dobré, zaplatí za stejné provinění více, než mladistvý, jehož majetkové poměry jsou slabší. Uplatní se zde princip proporcionality „v zájmu docílení přibližně stejné citelnosti užitého peněžitého opatření u různě výdělečně schopných mladistvých“.⁶¹ Zaplacené částky jsou příjmem státu. Stanovení počtu denních výměr však neznamená způsob placení, tedy neznamená to, že mladistvý je povinen každý den odvádět určitou částku. Soud v rozsudku stanoví, zda je částka stanovená peněžitým opatřením splatná ve splátkách a současně určí výši splátek (§ 68 odst. 5 TZ), nebo zda je částka splatná celá najednou. Pokud by splátky nebyly stanoveny, může o jejich stanovení mladistvý požádat, případně může požádat o odložení výkonu rozhodnutí (§ 342 odst. 1 TŘ). Nezaplátí-li mladistvý ve stanovené lhůtě dobrovolně, může být po něm plnění exekučně vymáháno (§ 341 a n. TŘ, zejm. § 343 TŘ). Pokud mladistvý uložené peněžité opatření ve stanovené lhůtě nesplní a hrozí-li, že by výkon tohoto opatření mohl být zmařen, může mu také být soudem uloženo náhradní trestní opatření, které spočívá v odnětí svobody až na 1 rok. Výměra náhradního trestního opatření je pro případ neplnění stanovena již v samotném rozsudku o ukládaném peněžitém opatření. Soud však také může rozhodnout, že zaplacení částky uložené peněžitým opatřením nebo její zbytek bude nahrazen vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu podle § 17 odst. 1, 2 ZSVM pro tento účel zřízeného (lze jen se souhlasem mladistvého), nebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti podle § 18 odst. 1 písm. c) ZSVM (zde se souhlas mladistvého nevyžaduje). Jakmile bylo toto trestní opatření vykonáno nebo bylo-li od zbytku jeho výkonu pravomocně upuštěno, uplatní se fikce neodsouzení.

⁵⁹ Naproti tomu při sankcionování dospělých pachatelů může být uložen peněžitý trest v celkové výši až 36.500.000,- Kč.

⁶⁰ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 1 Tz 23/87 ze dne 28.8.1987: „Výměra ukládaného peněžitého trestu není omezena hodnotou majetku získaného posuzovanou trestnou činností. Peněžitým trestem lze postihnout i majetek, který pachatel nabyl poctivou prací.“

⁶¹ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 299.

Alternativní formou peněžitého opatření je tzv. **peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu**. Je to druh trestního opatření, který se jako jediný při sankcionování dospělých vůbec neužije. Výkon peněžitého opatření je v tomto případě odložen a rozsudkem je stanovena zkušební doba v rozsahu až 3 roky, přičemž prokáže-li mladistvý, že se napravil, tedy bude-li se během zkušební doby řádně chovat⁶² a případně vyhoví-li stanoveným podmínkám, uložená peněžitá sankce mu bude prominuta. Jako dostatečná sankce se tedy soudu v tomto případě jeví v podstatě samotné projednání provinění, přičemž však soud zde neshledává podmínky pro využití institutu upuštění od uložení trestního opatření dle § 11 ZSVM a rozhodne se ještě po určitou dobu sledovat chování mladistvého pachatele a případně to, zda plní určené podmínky v rámci výchovných opatření, byla-li tato dle § 29 odst. 2 ZSVM uložena. Soud může peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu dle § 28 odst. 1 ZSVM uložit:

- *jestliže vzhledem k osobě mladistvého⁶³, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu,⁶⁴ nebo*
- *jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.*

Po uplynutí zkušební doby soud dle § 30 ZSVM přezkoumává, zda se mladistvý v této lhůtě choval řádně a plnil soudem stanovené podmínky. Pokud soud shledá, že ano, rozhodne usnesením o tom, že se mladistvý osvědčil. V opačném případě rozhodne o tom, že mladistvý je povinen zaplatit peněžitou sankci, která byla v rozsudku o peněžitém opatření s podmíněným odkladem výkonu stanovena. Stejně tak

⁶² Výklad pojmu řádný život vyplývá z judikatury, viz např. judikatura uvedená v poznámce pod čarou č. 57.

⁶³ Dle článku JUDr. Púryho na téma Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku, publikovaného v časopise Trestněprávní revue, 2010, č. 1: „Možnosti nápravy pachatele bude nutné posoudit především podle dosavadního chování pachatele, podle pohnutek a příčin jeho trestné činnosti, podle sociálního prostředí, v němž žije, podle toho, zda se již v minulosti dopustil protiprávního jednání, popřípadě jakého, zda se na něj již působilo trestními nebo jinými sankcemi nebo opatřeními, jaký je jeho postoj k vlastní trestné činnosti a ke způsobeným následkům, apod.“

⁶⁴ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4 Tz 56/2011 ze dne 18.10.2011 lze analogicky vyvodit, že závěr soudu pro mládež o tom, že lze účelu zákona a trestního opatření dosáhnout i bez jeho výkonu, „se musí opírat o náležitě a všestranně zhodnocení osoby pachatele, zejména jeho dosavadního života, jakož i okolností případu a nesmí být s těmito skutečnostmi v logickém rozporu“.

může soud rozhodnout o výkonu peněžitého opatření v případě, že byla odvolána daná záruka za nápravu mladistvého tím, kdo ji poskytl, a soud shledá, že *podmíněné odložení výkonu peněžitého opatření neplní své poslání* (srov. § 30 odst. 2 ZSVM). Samotné odvolání záruky tak neznamená nutnost rozhodnout o tom, že se mladistvý neosvědčil, pokud z obligatorního přezkumu případu soudem vyplyne, že mladistvý vede řádný život a plní uložené podmínky.

O tom, že peněžité opatření bude vykonáno, může soud rozhodnout i před uplynutím zkušební doby, je-li již jasné, že mladistvý se neosvědčil. Pokud soud rozhodne o tom, že se peněžité opatření vykoná, rozhodne zároveň o náhradním trestním opatření odnětí svobody pro případ, že by peněžité opatření nebylo ve stanovené lhůtě vykonáno. Lze rovněž rozhodnout o tom, že peněžité opatření se nahradí vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu nebo vykonáním společensky prospěšné činnosti v rámci výchovné povinnosti (srov. § 30 odst. 6 a § 27 odst. 5 ZSVM, v zákoně je chybně uveden § 27 odst. 4 ZSVM). Jsou-li vedle peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu uložena ještě další opatření (bez ohledu na to, zda je o opatření výchovná, ochranná či trestní), odklad výkonu či rozhodnutí o osvědčení se se na tato opatření nevztahuje a tato by měla být realizována bez ohledu na výkon peněžitého opatření.

Pravomocné rozhodnutí soudu o osvědčení mladistvého má za následek to, že se na mladistvého hledí jako by nebyl odsouzen. Stejně tak se uplatní fikce neodsouzení, pokud soud bez zavinění mladistvého nerozhodl o osvědčení mladistvého ani do jednoho roku od uplynutí zkušební doby. V takovém případě již nezáleží na tom, zda mladistvý během zkušební doby či po jejím uplynutí vedl řádný život či ne. Fikce neodsouzení (zahlázení) ovšem nenastane v případě, že bylo mladistvému uloženo vedle podmíněně odloženého peněžitého opatření i další trestní opatření, ohledně kterého ještě zahlázení nenastalo.

Dalším trestním opatřením je **propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**. Použití tohoto trestního opatření je obdobné jako při sankcionování dospělých pachatelů, tudíž je plně využitelná obecná úprava obsažená v § 70 až 71 TZ. Odlišnost spočívá pouze v tom, že na mladistvého se hledí jako by nebyl odsouzen, jakmile rozsudek o tomto trestním opatření nabude právní moci (§ 35 odst. 5 ZSVM), zatímco u dospělých dojde k zahlázení odsouzení až po uplynutí jednoho roku od výkonu

rozhodnutí, vedl-li mezitím odsouzený po tuto dobu řádný život (§ 105 odst. 1 písm. e) TZ).

Zákaz činnosti je trestní opatření, kterým se mladistvému zakazuje na určitou dobu vykonávat určitou činnost,⁶⁵ v jejíž souvislosti se dopustil provinění, což má vést k zamezení páčání další trestné činnosti. Zákaz činnosti lze mladistvému uložit, jen pokud tento nepředstavuje překážku pro přípravu mladistvého na jeho budoucí povolání. Horní hranice sazby u tohoto opatření nesmí převyšovat 5 let, dolní hranice činí stejně jako u dospělých jeden rok (srov. § 73 odst. 1 TZ a § 26 odst. 3 ZSVM). Ve zbytku se použije obecná úprava obsažená v § 73 a 74 TZ. Po vykonání trestního opatření se rovněž uplatní fikce neodsouzení. Naopak nedodržování zákazu činnosti může být kvalifikováno jako trestný čin (provinění) dle § 337 odst. 1 písm. a) TZ, tedy jako maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání.

Trestní opatření **vyhoštění** představuje významný zásah do života mladistvého,⁶⁶ neboť tímto opatřením je mladistvý (cizinec) na určitou dobu vykázán z území České republiky, aby mu tak bylo zabráněno v páčání trestné činnosti na tomto území, pokud toto vyžaduje bezpečnost lidí, majetku či jiný obecný zájem. Obecná úprava této sankce je obsažena v § 80 TZ. Zatímco dospělého pachatele lze vyhostit i na dobu neurčitou (§ 80 odst. 2 TZ), mladistvého lze vyhostit na dobu maximálně pět let (§ 26 odst. 5 ZSVM). Vyhostit nelze mladistvého, který je českým občanem. Určitá omezení se uplatňují rovněž u občanů Evropské unie. U těchto lze trestní opatření vyhoštění uplatnit pouze v případě, že jinak by došlo k váženému ohrožení bezpečnosti státu nebo

⁶⁵ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 2 Tz 9/62 ze dne 11.12.1962 „soud však nemůže pachateli trestného činu zakázat výkon jakéhokoliv povolání a určit mu povolání jediné, a stejně tak není oprávněn přikázat mu určité pracoviště“. Dále dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 5 Tz 1/84 ze dne 17.1.1984 „v rámci trestu zákazu činnosti dle § 73 odst. 1 TZ nelze naříditi změnu zaměstnání obviněného“. Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

⁶⁶ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tz 49/2002 ze dne 28.8.2002 „trest vyhoštění představuje závažný zásah do svobody pohybu a pobytu zaručené v čl. 14 Listiny základních práv a svobod, který může být zvláště citelný u osob, jež sice nejsou občany České republiky ani zde nemají postavení uprchlíka, ale jsou určitým způsobem vázány k území České republiky, kde prožily převážnou část svého života. Trest vyhoštění proto i v této době bylo možno uložit jen v takových případech, když to osobní poměry obviněného, zejména jeho rodinné vztahy a osobní vazby k určitému místu v České republice, nevyklučovaly. Jen tak bylo možné zajistit, aby uložený trest nebyl nepřiměřeným zásahem do jeho života a neodporoval zásadám vyjádřeným v článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 (č. 209/1992 Sb.), který zajišťuje právo na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence“.

veřejného pořádku,⁶⁷ případně pokud je vyhoštění v nejlepším zájmu mladistvého s ohledem na jeho rodinné a osobní poměry. Dále dle obecného ustanovení § 80 odst. 3 TZ soud neuloží vyhoštění cizinci, u něhož se nepodařilo zjistit jeho státní příslušnost; který má na území ČR udělen azyl či doplňkovou ochranu; který má na území ČR povolen trvalý pobyt, pracovní a sociální zázemí a uložení trestu by bylo v rozporu se zájmem spojování rodin nebo hrozí-li nebezpečí, že mladistvý pachatel bude ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn pronásledován pro některý diskriminační důvod či vystaven mučení nebo nelidskému a ponižujícímu zacházení. Stejně jako pachatel, který je občanem Evropské unie, nemohou být vyhoštěni ani rodinní příslušníci občana Evropské unie, kteří mají na území ČR povolen trvalý pobyt, nebo cizinci s postavením dlouhodobě pobývajících rezidenta, pokud by nebylo shledáno vážné ohrožení bezpečnosti státu nebo veřejného pořádku.

Mladistvý uložením tohoto trestního opatření nesmí být vystaven nebezpečí zpustnutí. Výkon vyhoštění provádějí orgány Policie ČR (§ 350b a následující TR). Pokud nebyl mladistvý, který je občanem Evropské unie, fakticky vyhoštěn do dvou let od právní moci odsuzujícího rozsudku, zváží soud, zda nejsou dány důvody, pro které nelze trestní opatření vyhoštění uložit (§ 75a ZSVM). Jakmile uplyne doba, na kterou bylo trestní opatření vyhoštění uloženo, hledí se na mladistvého jako by nebyl odsouzen.

Domácí vězení je obecně upraveno v ustanovení § 60 a 61 TZ. Jde o určitou alternativu k trestnímu opatření nepodmíněného odnětí svobody. Svoboda mladistvého je sice omezena, avšak není vytržen ze svého přirozeného prostředí. Toto trestní

⁶⁷ Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže se bezpečností státu rozumí „zajištění svrchovanosti, samostatnosti, územní celistvosti, obranyschopnosti a ochrany demokratických základů státu, zejména z hlediska zachování ústavního zřízení, životů, zdraví a majetkových hodnot obyvatelstva (nikoli jen jednotlivých občanů). Vážné důvody ohrožení bezpečnosti státu může soud shledat nejen v případě spáchání provinění proti bezpečnosti České republiky (§ 316 až 318 TZ), ale i tehdy, jestliže se mladistvý dopustil jiného provinění, ať již proti České republice (§ 309 až 315 TZ), proti obraně státu (§ 319 až 322 TZ) nebo proti jiným zájmům ohrožujícím bezpečnost státu (např. podle § 323 TZ násilí proti takovému orgánu veřejné moci, který má zajišťovat bezpečnost státu, podle § 279 nedovoleného ozbrojování ve větším rozsahu a nebezpečnými zbraněmi atd.).“ Veřejný pořádek „v obecném právním smyslu představuje souhrn právních pravidel nebo zásad chování lidí na veřejnosti, přičemž musí jít o takové zásady a pravidla, na kterých je třeba bez výhrady trvat. Prostřednictvím veřejného pořádku se zajišťuje především nerušené fungování státních orgánů, výkon pravomoci úředních osob, čistota veřejného života, důsledné uplatňování zákonosti, ochrana obecných zájmů i práv a svobod lidí. Veřejný pořádek je vynucován soustavou orgánů veřejné moci, zejména soudy, policií, obecní policií apod. Vážné důvody ohrožení veřejného pořádku může soud shledat nejen v případě spáchání provinění proti pořádku ve věcech veřejných (§ 323 až 368 TZ), ale též tehdy, jestliže se mladistvý dopustil jiných provinění, např. obecně nebezpečných (§272 až 292 TZ) atd.“ In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 287.

opatření může být mladistvému uloženo v maximální délce trvání 1 roku, horní hranice je tedy oproti obecné úpravě snížena (srov. § 26 odst. 2 ZSVM a § 60 odst. 1 TZ). Minimální výměra tohoto opatření není stanovena. Výkon domácího vězení spočívá v tom, že mladistvému je uložena povinnost zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části. Soud stanoví časový rámec, ve kterém se mladistvý musí na daném místě zdržovat, přičemž je přihlédnuto například k výkonu zaměstnání či navštěvování vzdělávací instituce. Mladistvému je rovněž umožněno navštěvovat zájmové kroužky či vykonávat sportovní aktivity, jejichž cílem je rozvíjení osobnosti mladistvého. Toto trestní opatření bylo začleněno do § 26 ZSVM až novelou 390/2012 Sb., účinnou od 8.12.2012. Před účinností této novely sice bylo toto opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům použitelné, avšak za stejných podmínek jaké stanoví trestní zákoník pro dospělé pachatele.

Pro **zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce**⁶⁸ se rovněž uplatní obecná úprava trestního zákoníku (§ 76 a 77 TZ). Odlišná je pouze maximální výměra tohoto opatření, která je stanovena na pět let (§ 26 odst. 4 ZSVM). Minimální výměra není nijak stanovena, soud ji stanoví dle toho, aby trestní opatření mohlo naplnit svůj účel (zpravidla tedy alespoň v rozsahu několika měsíců). Soud tento zákaz uloží v případě, dopustil-li se mladistvý úmyslného provinění v souvislosti s návštěvou určité akce. Uložení tohoto opatření by mělo být zabráněno různým výtržnostem na pořádaných akcích (například výtržnosti fotbalových fanoušků během pořádaných utkání, ale i před nimi nebo po nich). Zásadní funkce tohoto opatření je tedy preventivní. V rozsudku musí být přesně konkretizováno, jakých akcí se mladistvý odsouzený nesmí účastnit. Kontrolou výkonu tohoto opatření bývá pověřen probační úředník (srov. § 350i TŘ). Ten pokud možno v součinnosti s mladistvým vytvoří probační plán, ve kterém konkretizuje podmínky výkonu opatření. Probační úředník může mladistvému dokonce uložit, aby se v době konání určité akce dostavil na příslušný útvar Policie ČR, v čemž lze spatřovat výrazně preventivní charakter tohoto opatření. Po uplynutí doby, na kterou byl zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné

⁶⁸ Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže se společenskou akcí rozumí „v podstatě jakákoliv organizovaná událost, které se zúčastní více osob a při níž dochází k uspokojování společenských a jiných sociálních potřeb lidí, tedy k sociální interakci. Zákon výslovně zmiňuje sportovní a kulturní akce, ale může jít i o jiné akce společenské povahy, například lidové zábavy, diskotéky, plesy, různé ceremoniály a oslavy.“ In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 283-284.

společenské akce mladistvému uložen, se na něj hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 35 odst. 6 ZSVM).

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem jsou dvě trestní opatření, které představují základní alternativu pro uložení nepodmíněného odnětí svobody. Principem těchto trestních opatření je to, že soud pro mládež v odsuzujícím rozsudku uloží mladistvému trestní opatření odnětí svobody nepřevyšující tři léta, jehož výkon však na určitou dobu odloží a případně uloží mladistvému určitá výchovná opatření. Pokud se mladistvý bude ve stanovené zkušební době chovat řádně a vyhoví uloženým podmínkám, bude mu po uplynutí zkušební doby výkon trestního opatření odnětí svobody prominut (soud rozhodne, že se mladistvý ve zkušební době osvědčil). Pokud se mladistvý řádně chovat nebude či nevyhoví uloženým podmínkám, soud nařídí po uplynutí zkušební doby či již v jejím průběhu výkon podmíněně odloženého trestního opatření odnětí svobody. Případně soud může ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, ale rozhodne dle § 33 odst. 2 ZSVM o zpřísnění podmínek podmíněného odložení odnětí svobody, a to tak, že uloží dohled probačního úředníka, přiměřeně prodlouží zkušební dobu nebo rozhodne o uložení (dalších) výchovných opatření. Ponechání podmíněného odsouzení v platnosti však musí být odůvodněno okolnostmi případu a osobou mladistvého. Nerozhodne-li soud ani do jednoho roku od uplynutí zkušební doby bez zavinění mladistvého podmíněně odsouzeného o tom, že se mladistvý neosvědčil nebo že se užije některé zpřísnění podmínek podmíněného odsouzení, má se za to, že se mladistvý osvědčil (§ 83 odst. 3 TZ, § 86 odst. 2 TZ).⁶⁹ Po rozhodnutí o tom, že se mladistvý osvědčil nebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

Podmíněné odsouzení s dohledem je založeno na stejném principu, avšak navíc je mladistvému v dané zkušební době rovnou uložen dohled probačního úředníka (srov. § 16 ZSVM), jehož prostřednictvím má být sledováno a kontrolováno chování mladistvého odsouzeného a má mu být poskytnuta potřebná péče a pomoc pro to, aby dostal uloženým podmínkám a skutečně vedl řádný život.

⁶⁹ Dle usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 4 To 475/98 ze dne 31.7.1998: „nepodaří-li se soudu rozhodnout podle § 83 odst. 1 TZ, že odsouzený vykoná původně podmíněně odložený trest odnětí svobody, před uplynutím jednoho roku od konce zkušební doby, musí dříve, než rozhodne po této lhůtě, jako předběžnou otázku vyřešit otázku, zda na tom měl podmíněně odsouzený vinu. Teprve když zjistí, že překážka pro rozhodnutí byla na straně odsouzeného, může v uvedeném smyslu rozhodnout, přitom je tak povinen učinit bez zbytečných průtahů poté, co tato překážka odpadne.“ Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

Užití těchto trestních opatření je omezeno jen na typově méně závažná provinění (v rozsudku uložené trestní opatření odnětí svobody nesmí přesahovat tři léta), přičemž při ukládání těchto opatření soud po zhodnocení osoby a poměrů mladistvého, jakož i okolností spáchaného provinění, vychází z předpokladu, že uložení takového trestního opatření bude pro mladistvého dostačující sankcí, poskytne mladistvému prostor v určité době prokázat, že je schopen vést řádný život a dostát uloženým povinnostem, a že neprodlené uložení výkonu trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody by bylo přehnaně přísné, neboť pro naplnění účelu zákona bude pravděpodobně dostačující uložení mírnějšího opatření.

Obecná úprava těchto opatření je opět obsažena v trestním zákoníku, konkrétně v § 81 až 87 TZ. I u těchto opatření je stanovena nižší výměra při ukládání zkušební doby, a to na jeden až tři roky (§ 33 odst. 1 ZSVM). Běh zkušební doby začíná dnem právní moci odsuzujícího rozsudku, přičemž tato zkušební doba nemůže být dodatečně zkrácena, avšak může být za výše uvedených podmínek prodloužena až o dvě léta, maximálně však na pět let.

Nepodmíněné odnětí svobody je jako nejzazší prostředek trestního postihu (tzv. ultima ratio) používáno pouze výjimečně,⁷⁰ a to v situaci, kdy by použití jiného opatření zjevně nepostačovalo k naplnění účelu zákona, a to zejména s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo již dříve použitá opatření. Jedním z důvodů pro omezené užívání tohoto trestního opatření je skutečnost, že na základě kriminologických výzkumů bylo prokázáno, že užití tohoto trestního opatření s sebou nese negativní vedlejší účinky v podobě častého výskytu recidivy. Obecná úprava nepodmíněného odnětí svobody je obsažena v § 55 až 58 TZ, speciální úprava pak v § 31 a 32 ZSVM. Hranice pro výměru trestní sazby jsou i u tohoto trestního opatření

⁷⁰ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. PlsF 1/84 ze dne 4.3.1985: „ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody - byť krátkodobého - mladistvým je mimořádně citlivým problémem, poněvadž mladiství jsou osoby bez větších zkušeností, u nichž se teprve dovršuje jejich rozumový a mravní vývoj. Nevyzrálost zejména nejmladších kategorií mladistvých patří také k hlavním příčinám jejich selhání a spáchání trestné činnosti, jejíž důsledky zpravidla nepromýšlejí. Na druhé straně jsou právě u mladistvých podstatně příznivější předpoklady k jejich nápravě již při použití mírnějších výchovných prostředků, což vše svědčí o oprávněnosti stanoviska převážně uplatňovaného v soudní praxi, že nepodmíněný trest odnětí svobody je třeba uložit pouze v případě spáchání závažného trestného činu a dále tehdy, když se pro vyšší stupeň narušení mladistvého minula účinkem dřívější výchovná opatření jiného druhu.“ Dle statistik Generálního ředitelství vězeňské služby ČR dostupných na <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/> je k 10.1.2014 vězněno celkem 114 mladistvých – z toho 5 žen a 109 mužů. Celkový počet vězňených osob k tomuto datu je 16.717. Počet vězňených mladistvých je tedy ve vztahu k celkovému počtu vězňených osob nepatrný (cca 0,68 %). Z celkového počtu vězňených mladistvých je 34 osob ve výkonu vazby (z toho 2 ženy a 32 mužů), zbývajících 80 osob je ve výkonu trestu (z toho 3 ženy a 77 mužů).

modifikovány, a to tak, že sazby odnětí svobody dle trestního zákoníku jsou sníženy na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí přesahovat jeden rok a horní hranice pět let. Horní hranice však může být ve výjimečných případech posunuta až na deset let (§ 31 odst. 3 ZSVM ve spojení s § 54 odst. 3 TZ; dle § 9 odst. 2 ZSVM se neužije obecná úprava trestního zákoníku týkající se mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody obsažená v § 59 TZ). Stejně tak dolní hranice může být za určitých okolností snížena. Okolnosti snížení dolní hranice trestní sazby lze nalézt nejen v obecné úpravě trestního zákoníku (§ 40 odst. 2 TZ a § 58 odst. 2 a 4 až 6 TZ), ale i ve speciální úpravě zákona o soudnictví ve věcech mládeže (§ 32 ZSVM, což je speciální ustanovení k § 58 odst. 1 TZ). Mimořádné snížení trestní sazby dle § 40 odst. 2 TZ je užíváno při současném uložení ochranného opatření, má-li soud za to, že účelu zákona lze vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele dosáhnout i uložení kratšího trestního opatření odnětí svobody vedle uloženého ochranného opatření. Snížení hranice ukládaného trestního opatření dle § 58 TZ se užije, zejména jde-li o odsouzení tzv. spolupracujícího obviněného (§ 178a TŘ); za určitých podmínek také jde-li o odsouzení pachatele za přípravu, pokus či pomoc při spáchání trestného činu a konečně i v případě, jednal-li pachatel v omylu nebo spáchal-li provinění při odvracení útoku, avšak nebyly neplněny podmínky pro některou z okolností vylučujících protiprávnost (např. nutnou obranu či krajní nouzi). Dle speciální úpravy použitelné pouze pro mladistvé pachatele pak lze mimořádně snížit dolní hranici trestní sazby dle § 32 ZSVM i v případě, že soud má vzhledem k okolnostem případu nebo k poměrům mladistvého⁷¹ za to, že účelu zákona lze dosáhnout i odnětím svobody kratšího trvání a že užití nesnížené sazby by bylo pro mladistvého nepřiměřeně přísné. V takovém případě soud není vázán minimální délkou trestu dle § 58 odst. 3 TZ. Důvody pro použití ustanovení o mimořádném zvýšení či snížení trestní sazby musí být dostatečně prokázány a rozhodnutí o použití některého z těchto ustanovení musí být řádně odůvodněno. Tato ustanovení umožňují širokou variabilitu a možnost individuálně reagovat na okolnosti konkrétního provinění i na osobnost mladistvého. Ukáže-li se v průběhu výkonu trestního opatření, že účel zákona

⁷¹ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 4 Tz 45/62 ze dne 28.2.1963 „za poměry pachatele podle ustanovení § 58 odst. 1 TZ (u mladistvého § 32 ZSVM) o mimořádném snížení odnětí svobody je možno považovat. např. to, že trpí vážnou chorobou, nebo je živatelem mnohočlenné rodiny, která je závislá na výdělku obžalovaného apod., nelze za ně však pokládat jeho dobrou pověst ani okolnost, že vedl řádný život a nebyl dosud soudně trestán“. Čísla paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

je již naplněn, je možné mladistvého pachatele podmíněně propustit, a to i před výkonem třetiny, poloviny nebo dvou třetin trestního opatření, jestliže se chování mladistvého pozitivně zlepšilo (§ 78 ZSVM).

Výkon trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody probíhá ve speciálních věznicích pro mladistvé (zejména věznice Všehrdy), případně ve zvláštních odděleních pro mladistvé.⁷² Smyslem této úpravy je izolovat mladistvé pachatele, respektive pachatele do dosažení devatenácti let věku, od dospělých odsouzených a negativních vlivů věznění. V penologickém slova smyslu zde dochází k průlomů věkové hranice mladistvých – nejde zde jen o skupinu do dosažení osmnácti let věku, jak je definována v § 2 odst. 1 písm. c) ZSVM, ale tato kategorie je pro účel výkonu trestu rozšířena (srov. § 31 odst. 4 ZSVM). Pro rozhodnutí o způsobu výkonu trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody je rozhodující věk mladistvého v době vyhlášení rozsudku, ne v době spáchání provinění. Jestliže pachatel spáchal trestný čin jako mladistvý, ale odsuzující rozsudek je vynášen až v době, kdy pachatel dosáhl devatenácti let věku, může soud rozhodnout, zda ho zařadí do věznice pro mladistvé nebo pro dospělé odsouzené. Základním kritériem pro toto rozhodnutí je zejména délka ukládaného trestu a stupeň a povaha narušení mladistvého (§ 31 odst. 5 ZSVM).⁷³

Během výkonu trestu odsouzeného, který nedovršil osmnáctý rok věku, se věznice především zaměří na jeho výchovu a zabezpečení jeho přípravy na budoucí povolání (§ 61 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody). Na rozdíl od věznění dospělých odsouzených nejsou u mladistvých diferencovány typy věznic podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti (s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou). Ale i ve věznicích pro mladistvé dochází k určitému vnitřnímu členění – mladiství pachatelé jsou řazeni do skupin dle jejich osobnostních rysů a závažnosti spáchaného provinění, a dále dle jejich chování během výkonu trestního opatření. Po

⁷² Srov. § 5 odst. 3 a § 8 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

⁷³ Dle komentáře k § 31 odst. 5 ZSVM: „i u delších trestů se totiž mohou vyskytnout případy, kdy bude na místě zařadit mladistvého do věznice pro mladistvé, neboť se sice dopustil závažného provinění (např. usmrtil v afektu svého spolužáka, který jej dlouhodobě šikanoval), avšak jinak není jeho osobnost natolik narušena, aby vyžadovala jeho zařazení do věznice pro dospělé odsouzené, např. v minulosti s ním nikdy nebyly žádné výchovné či jiné problémy, byl dobrým studentem, jeho rodinné a bližší sociální okolí nevykazovalo žádných závad. Na druhé straně by měl být do věznice pro dospělé zařazen devatenáctiletý mladistvý, který se opakovaně dopouští majetkové trestné činnosti, ač již si v minulosti jako mladistvý odpykal nepodmíněné odnětí svobody právě ve věznici pro mladistvé, aniž by to však na něj mělo jakýkoliv výchovný vliv.“ In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 326.

dosažení devatenáctého roku věku může soud rozhodnout o přeřazení „mladistvého“ do některého typu věznice pro dospělé odsouzené (§ 79 ZSVM, § 61 odst. 3 a 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody).

Vedle trestního opatření obecně prospěšných prací, domácího vězení, zákazu činnosti, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, peněžitého opatření, peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu, podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem může soud kvůli posílení výchovného účinku mladistvému uložit vhodná výchovná opatření.

Vzhledem k subsidiárnímu použití § 53 odst. 2 TZ lze domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění uložit samostatně, i když trestní zákoník na některý trestný čin takový trest nestanoví. Je tedy zakotvena možnost ukládat vyjmenovaná trestní opatření i v případech, kdy je u konkrétních skutkových podstat trestných činů trestní zákoník výslovně nestanoví, avšak vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného provinění a osobě a poměrům mladistvého pachatele uložení jiného trestu není třeba (srov. § 62 odst. 1 TZ; § 73 odst. 2 TZ; § 67 odst. 3 TZ; § 60 odst. 2 TZ a § 76 odst. 2 TZ). Lze také uložit několik trestních opatření vedle sebe, jestliže to odpovídá okolnostem případu a není-li souběžné uložení určitých trestních opatření vyloučeno (dle § 53 odst. 1 TZ nelze uložit trestní opatření domácího vězení vedle odnětí svobody a obecně prospěšných prací nebo obecně prospěšné práce vedle odnětí svobody).

Dle mých zkušeností bývá soudem pro mládež nejčastěji ukládáno trestní opatření podmíněného odsouzení s dohledem. Tato alternativa podmíněného odsouzení bývá využívána častěji než podmíněné odsouzení bez současného stanovení dohledu, neboť v dohledu probačního úředníka je sledován větší výchovný vliv na mladistvého pachatele. Dalším hojně využívaným trestním opatřením jsou obecně prospěšné práce. Většina mladistvých toto trestní opatření vykoná, na rozdíl od dospělých odsouzených, kterým bývá trest obecně prospěšných prací často proměňován v trest odnětí svobody.

Naproti tomu nebývá téměř využíváno peněžitě opatření (ani peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu), propadnutí věci, zákaz činnosti či vyhoštění.

3.2.4 Použití odklonů v trestním řízení proti mladistvým

V další části této kapitoly bych se chtěla zabývat použitím zvláštních způsobů trestního řízení, tedy takzvanými odklony v trestním řízení. Jde o způsoby řízení, které umožňují orgánům činným v trestním řízení (resp. orgánům činným dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže) postupovat odlišně od standardního trestního řízení, přičemž cílem je méně závažná provinění nebo provinění, která jsou právně a skutkově jednoduchá, řešit alternativními postupy mimo hlavní líčení. Odklony se používají zejména u těch provinění, kde se dá vzhledem k typu spáchaného provinění a k osobnosti pachatele předpokládat, že v případě odsuzujícího rozsudku by byl pravděpodobně uložen pouze podmíněný trest či by bylo dokonce upuštěno od potrestání. Pokud je některý odklon použit, má to za následek zastavení trestního stíhání, které vůči mladistvému probíhá, a to buď podmíněné (např. v případě podmíněného zastavení trestního stíhání), nebo definitivní (např. v případě narovnání).

V § 68 ZSVM je stanoveno, že *„zvláštní způsoby řízení je možno v trestních věcech mladistvých použít, jen jestliže se podezření ze spáchání provinění jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícímu možnosti spáchání dalších provinění.“* Primárně je tedy nutné pro možnost použití odklonu v řízení proti mladistvým naplnit základní podmínky stanovené v tomto ustanovení. Podezření mladistvého pachatele ze spáchání provinění musí být dostatečně podloženo – to znamená, že musí být opatřeny dostatečné skutkové podklady (důkazy) pro rozhodnutí. Z právní kvalifikace spáchaného skutku by pak mělo vyplynout, zda je skutek trestněprávně postižitelný a zda je odklon v dané věci vůbec použitelný. Musí být také zřejmé, že mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchané provinění. Je proto třeba zkoumat vnitřní postoj mladistvého ke spáchanému provinění, zejména pak jeho chování po spáchání skutku, a rovněž to, zda se k činu doznal. Mladistvý by rovněž měl být schopen vypořádat se s příčinami svého provinění, což může spočívat například v tom, že se přestane stýkat se skupinou lidí, která na něj má negativní vliv, podrobí se léčbě závislosti na návykových látkách, změní svůj životní postoj apod. V neposlední řadě je zkoumáno, zda mladistvý projevuje snahu o nápravu škodlivých důsledků svého

jednání, a to majetkové i nemajetkové povahy. Není však nezbytné, aby byl mladistvý ihned schopen nahradit veškerou způsobenou škodu, musí však dát najevo, že je alespoň připraven hradit škodu postupně v budoucnu a že toto bude reálně dosažitelné. Je-li to potřebné, může být po mladistvém vyžadován závazek k chování, jež bude omezovat možnost spáchání dalších provinění. S ohledem na spáchané provinění tak může být na mladistvém požadováno, aby přislíbil, že bude plnit určité povinnosti nebo dodržovat určité zákazy (omezení) s cílem eliminovat rizikové faktory působící na jeho chování. Důležitou roli zde pak může hrát PMS. Výše uvedené podmínky se vzájemně prolínají a jejich splnění by mělo nastolit vhodné předpoklady pro použití některého typu odklonu. U jednotlivých typů odklonů je pak vyžadováno splnění dalších specifických podmínek, které budou podrobněji rozebrány později.

Zvláštní způsoby řízení umožňují vyřešení věci specifickým procesním postupem, během kterého není vyslovena ani vina mladistvého pachatele, ani mu není uloženo žádné trestní opatření. Vyhoví-li mladistvý během zkušební doby (pokud je stanovena) určeným podmínkám, není již nutné dále v trestním řízení pokračovat. Použitím odklonu se dá poměrně rychle a účelně dosáhnout cíle trestního řízení ve věcech mladistvých – tedy naplnění výchovného účelu řízení aniž by byl mladistvý vytržen ze svého přirozeného prostředí, přičemž pozornost je zaměřena zejména na obnovu sociálních a právních vztahů, jež byly proviněním narušeny.

Použití odklonů vede rovněž k menšímu zatížení orgánů činných dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a k rychlejšímu, pružnějšímu a méně formálnímu rozhodování. Primárně má vést k rychlému urovnání konfliktního stavu mezi pachatelem a poškozeným. Na použití odklonu není právní nárok, avšak je-li jeho použití možné, soud by se k němu měl uchýlit. Je tak dosaženo naplnění požadavku co nejrychlejšího rozhodování v trestních věcech vyjádřené v § 2 odst. 4 TŘ a rozhodování je tak často i efektivnější a hospodárnější. V případě, že se však soud rozhodne odklon nepoužít, nemusí své rozhodnutí nijak odůvodňovat a není možné dosáhnout jakéhokoli přezkumu jeho rozhodnutí.⁷⁴ V takovém případě trestní řízení pokračuje standardně a je nařízeno hlavní líčení.

⁷⁴ Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 11 Tdo 426/2004 ze dne 21. 04. 2004: „*Posouzení, zda byly v konkrétním případě naplněny předpoklady pro podmíněné zastavení trestního stíhání (schválení narovnání), je v řízení před soudem výlučně v kompetenci soudu prvního stupně, a pokud tento soud nevyužije možnosti tohoto alternativního řešení trestní věci, pak není odvolací soud, ale ani dovolací soud oprávněn tento jeho závěr jakkoliv přehodnocovat.*“

Trestní řád řadí mezi odklony podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, trestní příkaz a dohodu o vině a trestu.⁷⁵ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže výslovně zmiňuje jako zvláštní způsob řízení rovněž podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání, dále však zavádí zvláštní druh odklonu užívaný v trestním řízení vůči mladistvým – tzv. odstoupení od trestního stíhání (srov. § 69 odst. 1 ZSVM). Tomuto typu odklonu bude věnována větší pozornost, neboť se jedná o specifický nástroj užívaný pouze v trestním řízení vůči mladistvému pachateli. Není rovněž vyloučeno, aby v přípravném řízení trestním státní zástupce použil kromě výše uvedených typů odklonů odklon podmíněného odložení podání návrhu na potrestání (srov. § 69 odst. 2 ZSVM).

V případě dohody o vině a trestu jde o nový typ odklonu zavedený novelou 193/2012 Sb. s účinností od 1.9.2012. Trestní příkaz a dohodu o vině a trestu však nelze použít pro řízení ve věci mladistvého, který nedovršil osmnáctý rok věku. Vzhledem k zaměření této práce tedy nebudou tyto dva typy odklonů podrobněji rozebírány. Nyní tedy ke zbývajícím typům odklonů.

Podmíněné zastavení trestního stíhání je obecně upraveno v § 307 a 308 TŘ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví téměř žádná specifika pro užití tohoto odklonu (kromě podmínek stanovených v § 68 ZSVM), uplatní se tedy v podstatě úprava obecná. Principem tohoto alternativního způsobu řízení je možnost orgánů činných v trestním řízení, respektive soudu či v přípravném řízení státního zástupce, zastavit na určitou dobu trestní stíhání, přičemž pokud obviněný vede v dané zkušební době řádný život a splní další zákonem uvedené podmínky, má se za to, že se osvědčil a není nutné v trestním stíhání dále pokračovat. Právní mocí rozhodnutí o osvědčení se obviněného tak nastávají účinky zastavení trestního stíhání. Tento typ odklonu je možné použít pouze u méně závažných provinění, a to pouze v řízení o přečinech, tedy u všech nedbalostních proviněních a u těch úmyslných proviněních, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Nepřihlíží se zde k modifikaci trestní sazby pro mladistvé pachatele. Aby mohl být tento odklon použit, je

⁷⁵ S ohledem na zaměření a rozsah této práce zde nebudou podrobněji rozebírány jiné zvláštní způsoby řízení, jež zmiňuje trestní řád, a to řízení proti uprchlému, řízení před samosoudcem včetně zjednodušeného řízení, řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu a řízení o přezkumu příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu.

nutné, aby obviněný s jeho použitím souhlasil, a to způsobem, jenž nevzbuzuje pochybnost.

Dále musí být kumulativně splněny tyto podmínky:

- *obviněný se k činu dozná.* Doznání musí být učiněno k celému skutku, tzn. ke všem skutkovým okolnostem a znakům skutkové podstaty stíhaného provinění, tedy i k zavinění a protiprávnosti jednání.⁷⁶
- *obviněný nahradí škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavře dohodu, anebo učiní jiná potřebná opatření k její náhradě; případně obviněný vydá bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavře dohodu, anebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání*⁷⁷. Je-li poškozených více, musí být podniknuty kroky k náhradě škody vůči všem poškozeným.⁷⁸ Způsob a rozsah náhrady škody bude záviset na konkrétním případě. Uzavře-li obviněný s poškozeným dohodu o náhradě škody, měl by svůj závazek zpravidla splnit během stanovené zkušební doby. Pokud proviněním žádná majetková škoda způsobena nebyla, může být vzhledem k osobě obviněného a okolnostem případu přesto rozhodnuto o použití tohoto odklonu.⁷⁹

Dále může být vyžadováno splnění dalších podmínek, a to pokud je to odůvodněno povahou a závažností spáchaného provinění, okolnostmi jeho spáchání nebo poměry obviněného. Po obviněném tak může být vyžadováno, aby:

- *se zavázal, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil provinění.* Tato činnost by měla být v usnesení o podmíněném

⁷⁶ Dle rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě sp.zn. 6 To 377/95 ze dne 14.9.1995: „Doznání obviněného musí být obsaženo v jeho výpovědi podle § 90 a násl. TŘ. Doznáním, a to i pokud jde o otázku zavinění, se přitom rozumí doznání skutkových okolností, ze kterých může orgán činný v trestním řízení dovodit naplnění zákonných znaků trestného činu.“

⁷⁷ Takovým jiným opatřením může být například nahlášení škodné události pojišťovně a poskytnutí patřičné součinnosti při vyřizování škodné události. (srov. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp.zn. 4 To 693/94 ze dne 31.10.1994: „V případě trestného činu spáchaného zaviněným způsobením dopravní nehody v silničním provozu lze za jiné potřebné opatření k náhradě škody podle § 307 odst. 1 písm. b) TŘ považovat také oznámení dopravní nehody jako pojistné události příslušné pojišťovně a poskytnutí další potřebné součinnosti.“)

⁷⁸ Dle rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě sp.zn. 2 To 89/95 zde dne 27.2.1995: „Podmínka ustanovení § 307 odst. 1 písm. b) TŘ o podmíněném zastavení trestního stíhání záležející v náhradě škody způsobené trestným činem, uzavření dohody o její náhradě, nebo v učinění jiného podobného opatření k její náhradě, musí být splněna u všech poškozených ve smyslu § 43 odst. 3 TŘ.“

⁷⁹ Dle rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě sp.zn. 3 To 21/96 ze dne 22.1.1996: „Podmíněně zastavit trestní stíhání podle § 307 odst. 1 TŘ lze i v řízení o trestném činu, kterým nebyla způsobena škoda, o níž by bylo možno rozhodovat v trestním řízení, a tedy nepřipadá v úvahu postup obviněného směřující k náhradě škody předpokládaný v ustanovení § 307 odst. 1 písm. b) TŘ.“

zastavení trestního stíhání konkrétně specifikována. Nesmí však jít o omezení nepřiměřená vzhledem ke spáchanému provinění.

- *složil na účet soudu (v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, přičemž tato částka nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti provinění.*
V usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání by tato částka měla být konkrétně vyčíslena.

Obviněnému lze rovněž uložit, aby během zkušební doby dodržoval určitá přiměřená omezení a povinnosti, směřující k tomu, aby vedl řádný život. Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání lze rovněž spojit i s dalšími výchovnými opatřeními. Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby (srov. § 15 odst. 1 ZSVM).

Lze-li vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu, důvodně považovat rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání za dostačující, soud (státní zástupce) trestní stíhání podmíněně zastaví. Nejde zde o definitivní rozhodnutí o otázce viny, ale o tzv. mezitímní rozhodnutí.⁸⁰ Pravomocné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se eviduje v rejstříku trestů.

Zkušební doba je dle § 307 odst. 3 TR stanovena v rozmezí od šesti měsíců do dvou let. Pokud je po obviněném vyžadováno splnění některé z výše uvedených dalších podmínek (zdržení se určité činnosti nebo složení peněžité částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti), může činit zkušební doba šest měsíců až tři roky – zde se uplatní specifická úprava dle § 69 odst. 2 ZSVM, která byla zavedena až novelizací zákona č. 193/2012 Sb., s účinností od 1.9.2012. Do té doby byla plně použitelná úprava obecná, dle které bylo možno v těchto případech stanovit zkušební dobu až na pět let. Zkušební doba začne běžet od právní moci usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání. Po uplynutí zkušební doby by měl soud (státní zástupce) zhodnotit, zda obviněný vedl ve stanovené době řádný život a splnil podmínky, jež mu byly

⁸⁰ Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 7 Tdo 916/2008 ze dne 13.8.2008: „*Podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 1 TR. není rozhodnutím o vině obviněného. Závěr o právní kvalifikaci skutku musí být proto vyjádřen tak, aby respektoval presumpci neviny. Platí však, že výrok usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání musí obsahovat vedle obecných náležitostí přesný popis skutku se závěrem o tom, jaký trestný čin je v něm spatřován, aby bylo zřejmé, že patří do okruhu trestných činů uvedených v § 307 odst. 1 TR, u nichž je přípustné podmíněné zastavení trestního stíhání. Pokud lze trestný čin spáchat úmyslně i z nedbalosti je nutno ve výroku rozhodnutí uvést též formu zavinění.*“

uloženy. Pokud ano, rozhodne soud o tom, že se obviněný osvědčil a trestní stíhání je tak s odkazem na předchozí usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání zastaveno. V opačném případě rozhodne soud o neosvědčení se obviněného a v trestním stíhání je pak nutné pokračovat. Rozhodnutí o neosvědčení se je na rozdíl od rozhodnutí o osvědčení se možné vydat již v průběhu zkušební doby, nejpozději však do jednoho roku od uplynutí zkušební doby. Dle komentáře k § 308 TŘ⁸¹ „rozhodnutím o tom, že se obviněný osvědčil ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání nebo že se v trestním stíhání pokračuje, se neruší předchozí rozhodnutí, jímž bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno. V prvním případě (při osvědčení se) se doplňuje původní rozhodnutí a zastavení trestního stíhání se stává nepodmíněným a definitivním a představuje překážku věci rozsouzené. V druhém případě (při neosvědčení se) se pak předchozí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání v podstatě nahrazuje novým rozhodnutím a stává se tak bezpředmětným.“

Za výjimečných okolností může soud i v případě, že je zřejmé, že se obviněný neosvědčil, ponechat režim podmíněného zastavení trestního stíhání a případně prodloužit zkušební dobu. Zkušební doba může být takto prodloužena maximálně o jeden rok, celkově však nesmí překročit pět let. Pokud není rozhodnutí o osvědčení se vydáno ani po uplynutí jednoho roku od skončení uložené zkušební doby, má se za to, že se obviněný osvědčil. Rovněž tato fikce s sebou nese účinky zastavení trestního stíhání.

Narovnání je upraveno v § 309 a n. TŘ. Stejně jako podmíněné zastavení trestního stíhání je i tento typ odklonu použitelný pouze v řízení o přečinech. Rovněž zde je pro schválení narovnáni vyžadován souhlas obviněného, na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání však musí být dán i souhlas poškozeného. Vzhledem k tomu, že mladistvý obviněný nemá většinou vzhledem ke svému věku plnou způsobilost k právním úkonům (resp. plnou svéprávnost), měl by být souhlas dán zákonnými zástupci mladistvého. Je-li spáchaným proviněním poškozeno více osob, musí dát souhlas s narovnáni všichni poškození. Toto se však nevztahuje na osoby, na které nárok na náhradu škody pouze přešel (takovými právními nástupci mohou být například dědici poškozeného; pojišťovna, která vyplatila pojistné plnění apod. (srov. §

⁸¹ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6 vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 2331.

310a TŘ)). Tyto osoby mohou náhradu škody uplatňovat v adhezním řízení, schválení narovnání zde přichází v úvahu jen ve zvláštních případech.⁸²

Pro možnost schválit narovnání dále musí být kumulativně splněny tyto podmínky:

- *obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě.* Souhlas obviněného s narovnáním a jeho prohlášení o tom, že daný skutek spáchal, však nelze považovat za doznání viny. Dle zásady presumpce nevinu je nutné každého považovat za nevinného, dokud mu vina nebyla zákonným způsobem prokázána. Prohlášení o spáchání skutku tedy nemůže být považováno jako rozhodující důkaz o vině (srov. § 314 TŘ), jde v podstatě jen o vyjádření obviněného, že hodlá řešit situaci za použití odklonu a chce, aby bylo při současném splnění podmínek pro schválení narovnání upuštěno od dalšího trestního stíhání.
- *obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou proviněním, učiní potřebné úkony k její úhradě nebo jinak odčiní újmu vzniklou proviněním, popřípadě vydá bezdůvodné obohacení získané proviněním nebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání.* Důležité tedy je především řádné vyčíslení škody či bezdůvodného obohacení. Není-li toto v průběhu trestního řízení možné (například proto, že není jasné, jaké náklady byly zdravotní pojišťovnou vynaloženy na léčení poškozeného, jemuž obviněný způsobil újmu na zdraví; nebo proto, že žádná škoda způsobena nebyla), nemůže být narovnání schváleno,⁸³ lze však uvažovat o použití jiného typu odklonu. Škoda by měla být nahrazena primárně uvedením v předchozí stav, jen není-li to dobře možné nebo

⁸² Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tz 63/2007 ze dne 29. 08. 2007: „Došlo-li trestným činem k usmrcení poškozeného, pak jeho pozůstalým může vzniknout samostatný a originární nárok na náhradu škody založený úmrtím poškozeného. V takovém případě se pozůstalí po zemřelém sami stávají poškozenými ve smyslu § 43 odst. 1 tr. řádu, mohou v trestním řízení uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody podle § 43 odst. 3 tr. řádu a zároveň jim náleží práva vyplývající z ustanovení § 309 a § 311 tr. řádu o schválení narovnání, protože uvedené nároky pozůstalých na ně nepřechází po usmrcené osobě ve smyslu § 45 odst. 3 a § 310a tr. řádu, ale jsou jejich vlastními nároky.“

⁸³ Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 11 Tdo 1202/2008 ze dne 25. 09. 2008: „O schválení narovnání podle § 309 a násl. TŘ nelze rozhodnout ani při splnění ostatních podmínek, jestliže je obviněný stíhán pro trestný čin, kterým nebyla způsobena škoda či jiná újma, kterou by bylo možné v procesu narovnání nahradit či jinak odškodnit podle § 309 odst. 1 písm. b) TŘ a jež by odůvodňovala, aby v řízení vystupoval poškozený ve smyslu § 43 TŘ, s nímž by obviněný mohl jednat o urovnání vztahů narušených spáchaným trestným činem.“

požádá-li o to poškozený, hradí se škoda v penězích (srov. 2951 odst. 1 NOZ⁸⁴). Stejně tak u bezdůvodného obohacení (§ 2991 a n. NOZ, zejm. § 2999 odst. 1 NOZ⁸⁵) se primárně předpokládá uvedení do původního stavu, není-li toto možné, poskytne se přiměřená peněžitá náhrada. Vzhledem k tomu, že výdělkové možnosti mladistvého jsou omezeny, bývá často přistupováno k jiné formě náhrady (např. provedení oprav poškozených věcí mladistvým). Za mladistvého může být škoda nahrazena také jeho zákonným zástupcem. Pokud by měl mladistvý složit určitou peněžní částku ze svých finančních prostředků, mohl by být k takovému rozhodnutí vyžadován souhlas opatrovnického soudu, pokud by peněžní částka přesahovala obvyklé hospodaření (běžnou správu) se jměním mladistvého (§ 461 odst. 1 NOZ).

- *složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, přičemž tato částka nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti provinění.* Rovněž zde není vyloučeno, aby za mladistvého danou částku složil jeho zákonný zástupce. V případě složení této částky jde v podstatě o náhradu újmy, která vznikla spácháním provinění a jejímž prostřednictvím došlo k dotčení veřejného, státem chráněného zájmu. Cílem je vytvořit prostředky pro poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti dle zvláštního právního předpisu, kterým je zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Tato částka musí být složena před rozhodnutím o schválení narovnání.⁸⁶

Obviněnému lze stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání uložit v souvislosti se schválením narovnání určitá výchovná opatření, a to maximálně na dobu tří let (srov. § 15 odst. 1 ZSVM in fine).

⁸⁴ Zde můžeme sledovat zásadní rozdíl oproti dosavadní úpravě účinné do 31.12.2013, obsažené v § 442 odst. 2 OZ, dle které měla být škoda nahrazena primárně v penězích, uvedení v předchozí stav přicházelo v úvahu, jen požádal-li o to poškozený a bylo-li to možné a účelné.

⁸⁵ V podstatě zůstává zachována doposud užívaná zásada dle § 458 OZ, že ten, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, má vydat to, co bylo bezdůvodně nabyto. Teprve není-li toto možné, je povinen poskytnout přiměřenou peněžitou náhradu.

⁸⁶ Podle usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 11 To 70/98 ze dne 2. 2. 1998: „*Před rozhodnutím o schválení narovnání podle § 309 odst. 1 TRŘ a o zastavení trestního stíhání podle § 311 odst. 2 TRŘ musí soud také ověřit, zda peněžní částka určená k obecně prospěšným účelům byla v celé výši složena na účet soudu.*“

Schválením narovnání je tak zajištěno, že na jedné straně je dosaženo převzetí trestněprávní odpovědnosti obviněným, tedy je dán souhlas obviněného s použitím odklonu a vzdání se práva na řádný proces, a dále je projevena snaha obviněného o nápravu škody, na druhé straně je pak dána vůle poškozeného nechat se pachatelem odškodnit za jeho protiprávní jednání a dále věc neřešit. Před samotným rozhodnutím o schválení narovnání musí být proveden výslech obviněného a poškozeného, ze kterého by mělo krom obsahu dohody o narovnání vyplynout, zda mezi nimi byla uzavřena tato dohoda dobrovolně a zda souhlasí se schválením narovnání dle této dohody. Během výslechu by mělo být zajištěno i samotné prohlášení obviněného, že daný skutek spáchal. Jak již bylo uvedeno výše, toto prohlášení však v žádném případě nelze považovat za kvalifikovaný důkaz o vině obviněného, lze jej považovat pouze za vyjádření obviněného k věci. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání tedy nejde o doznání viny.

Je-li takový způsob vyřízení věci považován za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného provinění, k míře, jakou byl proviněním dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a k jeho osobním a majetkovým poměrům, rozhodne soud (v přípravném řízení státní zástupce) usnesením o schválení narovnání a trestní stíhání zastaví. Orgán činný v trestním řízení tak v podstatě schválí dohodu mezi pachatelem a poškozeným o vypořádání vzájemných vztahů, tedy zejména o tom, jak lze spáchané provinění odčinit. V případě shody mezi obviněným a poškozeným tak není soud (státní zástupce) nucen přistupovat k udělení jiného trestu. Výhodou je to, že k rozhodnutí o schválení narovnání lze za výše splněných podmínek dospět rychleji, než kdyby bylo spáchané provinění projednáváno ve standardním trestním řízení, a poškozenému se dostane patřičné odškodnění. Významnou roli zde může hrát i PMS, která v roli mediátora může zprostředkovat názory obou stran, tedy obviněného a poškozeného, a pomoci jim dospět k vzájemné dohodě. Pokud však poškozený vznáší nepřiměřené požadavky, není možné, aby soud jeho nároky modifikoval, a schválení narovnání bude v takovém případě s největší pravděpodobností vyloučeno.

Usnesení o schválení narovnání by mělo obsahovat popis skutku, jehož se narovnání týká včetně jeho právní kvalifikace, výši uhrazené škody nebo bezdůvodného obohacení, případně škody a bezdůvodného obohacení, k jejichž úhradě byly provedeny potřebné úkony, a dále peněžitou částku určenou na pomoc obětem trestné činnosti.

Součástí usnesení by měl být rovněž výrok o zastavení trestního stíhání pro daný skutek. Pravomocné usnesení o schválení narovnání tak zakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté (tzv. *rei iudicatae*, srov. § 11 odst. 1 písm. g) TŘ). Toto usnesení však není pro poškozeného exekučním titulem. V případě, že mladistvý svým závazkům nedostojí, nemá to pro něj samo o sobě žádné právní důsledky. Poškozeným se tak doporučuje uzavřít dohodu o narovnání formou umožňující přímou vykonatelnost (např. notářský zápis s doložkou přímé vykonatelnosti).⁸⁷

Usnesení o schválení narovnání se eviduje jako *skutečnost významná pro trestní řízení* podle zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů. Neobjevuje se ve výpise z rejstříku trestů, ale je zřetelná z opisu rejstříku trestů pro účely trestního řízení.

Dalším typem odklonu dle obecné úpravy obsažené v trestním řádu je **podmíněné odložení podání návrhu na potrestání**. Úprava podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je obsažena v § 179g a 179h TŘ, přičemž tato ustanovení jsou v podstatě analogická k ustanovením § 307 a 308 TŘ. Podmínky pro vydání rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání jsou tak obdobné jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, tedy především souhlas podezřelého s použitím odklonu, doznání se k provinění (k danému skutku) a nahrazení škody či vydání bezdůvodného obohacení, případně uzavření dohody o náhradě či učinění jiných vhodných opatření. Dále může být požadováno, aby byl učiněn závazek zdržet se během zkušební doby určité činnosti nebo složit určitou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Délka zkušební doby je rovněž stanovena shodně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, včetně specifické úpravy zkušební doby dle § 69 odst. 2 ZSVM. Není tedy potřeba opětovně podrobně rozebírat ani podmínky pro použití tohoto odklonu, ani ustanovení o zkušební době.

O tomto typu odklonu rozhoduje státní zástupce, a to v rámci tzv. zkráceného přípravného řízení poté, co mu policejní orgán předloží zprávu o výsledku zkráceného přípravného řízení. Pachatel je v této fázi řízení nazýván podezřelý, neboť proti němu ještě nebylo zahájeno trestní stíhání. Použití tohoto typu odklonu je tak omezeno pouze

⁸⁷ Dle usnesení Vrchního soudu v Praze sp.zn. 6 To 137/02 ze dne 6.1.2003 (publikováno v Soudních rozhledech č. 7/2003, str. 243) „Uzavřením dohody o narovnání podle § 585 OZ a o svolení obžalovaného k přímé vykonatelnosti z ní plynoucích závazků vznikne poškozenému právo na postupnou úhradu dosud nezaplacené konkrétní částky obžalovaným až do úplného uspokojení pohledávky.“ Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku je úprava dohody o narovnání obsažena v § 1903 a n. NOZ.

na provinění, o nichž lze vést zkrácené přípravné řízení. Musí tedy jít o čin, o němž může rozhodovat v prvním stupni okresní soud a u něhož trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Dále musí být splněna podmínka, že podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně po jeho spáchání, nebo že v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, postavit před soud. Dle důvodové zprávy k zákonu č. 283/2004 Sb., jímž bylo do trestního řádu použití tohoto typu odklonu zavedeno, jde *o formu varování, jehož se podezřelému dostává před tím, než jeho případ bude předán soudu k trestnímu stíhání, pokud by se nepoučil, nevyhověl uloženým podmínkám, případně se opětovně dopustil protiprávního jednání.* Pravomocné rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání se stejně jako pravomocné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání eviduje v rejstříku trestů.

Pokud se podezřelý ve stanovené zkušební době osvědčí, je další trestní stíhání pro tentýž skutek vyloučeno. Pokud se podezřelý v dané zkušební době neosvědčí, nařídí státní zástupce policejnímu orgánu, aby zahájil trestní stíhání.

Posledním typem odklonu, který zmíním, je tzv. **odstoupení od trestního stíhání**. Vzhledem k tomu, že tento zvláštní způsob řízení je užíván pouze v řízení ve věcech mladistvých, bude mu věnována větší pozornost. Podmínky pro odstoupení od trestního stíhání jsou krom obecných podmínek pro použití odklonů ve věcech mladistvých (srov. § 68 ZSVM) stanoveny v § 70 ZSVM. Tento typ odklonu je použitelný pouze pro méně závažná provinění, a to pro taková, pro něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, bez ohledu na to, zda jde o provinění úmyslné či nedbalostní. Použitelnost tohoto odklonu je tedy omezenější, než tomu bylo u předchozích zvláštních typů řízení. Další podmínkou, která musí být splněna, je chybějící veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého. Zákon tento pojem nijak blíže nespecifikuje a jeho obsah byl formován až soudní praxí. V souvislosti s chybějícím veřejným zájmem je zejména posuzována povaha a závažnost spáchaného provinění, okolnosti případu, osoba a poměry mladistvého

pachatele, a zda již bylo dosaženo účelu trestního řízení, či zda lze tohoto účelu dosáhnout i bez dalšího pokračování trestního řízení a potrestání mladistvého.

Soud (v přípravném řízení státní zástupce) může za těchto okolností rozhodnout o odstoupení od trestního stíhání, pokud shledá, že trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění. V této fázi soud zpravidla spolupracuje s probačním úředníkem⁸⁸ a příslušným OSPOD, přičemž tyto orgány mají zajistit podklady vypovídající o osobě mladistvého pachatele a jeho osobních poměrech, o rozsahu jeho nápravy i o tom, zda bylo dosaženo účelu trestního řízení (srov. § 55 a 56 ZSVM). Na základě komplexního hodnocení probačního úředníka a OSPOD soud konstatuje vhodnost užití odklonu.

V § 70 odst. 3 ZSVM je nastíněn demonstrativní výčet okolností, při nichž zákon za splnění podmínek v § 68 a v § 70 odst. 1 ZSVM shledává za vhodné, použít tento typ odklonu. Vzhledem k demonstrativnosti tohoto výčtu však soud může shledat vhodnost použití tohoto odklonu i v jiných případech. Dle tohoto ustanovení důvod pro odstoupení od trestního stíhání je dán zejména tehdy, pokud mladistvý splnil některou z těchto podmínek:

- *úspěšně vykonal vhodný probační program,*
- *byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, případně bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil. Zde platí plně to, co bylo v souvislosti s použitím odklonů o náhradě škody řečeno výše.*
- *bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné.*

Zákon zde zmiňuje jako vhodné použití některých výchovných opatření, konkrétně absolvování probačního programu a uložení napomenutí s výstrahou. Tato výchovná opatření jsou shledávána jako nejvhodnější, není však vyloučeno uložení i jiných

⁸⁸ Dle usnesení Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 317/2001 ze dne 21.8.2001: „Je-li probační úředník Probační a mediační služby požádán o zpracování zprávy o poměrech obviněného, je jeho povinností zjistit, jak se tento choval před činem i po něm, a to zejména jednáním s obviněným, s osobami z jeho blízkého sociálního okolí a s poškozeným (způsobil-li obviněný svým činem škodu), jakož i šetřením v místě bydliště obviněného. Jde-li specificky o podání zprávy za účelem rozhodnutí o tom, zda se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil či nikoliv, je třeba, aby probační úředník podobným způsobem zjistil zejména to, jak odsouzený žil a choval se ve zkušební době a jak plnil své závazky.“

výchovných opatření do budoucna, a to maximálně na dobu tří let (srov. § 15 ZSVM). Výrok o uložení určitého výchovného opatření je pak součástí rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání. Dále může rozhodnutí obsahovat výrok o povinnosti mladistvého splnit určitý závazek (srov. § 68 ZSVM).

V rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání musí být nejen výrok o samotném odstoupení od trestního stíhání, ale i výrok o zastavení trestního stíhání vzhledem ke konkrétně specifikovanému skutku. Tyto dva výroky jsou na rozdíl od předchozích výroků obligatorní součástí rozhodnutí. Takové rozhodnutí je definitivním řešením věci (na rozdíl např. od podmíněného zastavení trestního stíhání) a zakládá tak překážku věci pravomocně rozhodnuté (*rei iudicatae*, srov. § 11 odst. 1 písm. f) TŘ). Nenaplní-li mladistvý to, k čemu se v souvislosti s odstoupením od trestního stíhání zavázal (nenahradí škodu, nesplní uložená výchovná opatření apod.), nelze už proto trestní stíhání znovu otevřít.

Pokud mladistvý nebo jeho obhájce do tří dnů od doby, kdy mu bylo rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání oznámeno, prohlásí, že trvá na projednání věci, v trestním stíhání se pokračuje. Je tak zachováno právo mladistvého na řádné projednání případu před soudem, tedy právo na spravedlivý proces. Je-li však v takovém případě shledáno, že není důvod pro zproštění mladistvého obžaloby, soud v odsuzujícím rozsudku konstatuje jeho vinu, neuloží však žádné trestní opatření. Může však mladistvému uložit povinnost k náhradě škody či uložit některé z výchovných či ochranných opatření.⁸⁹ Odsuzující rozsudek rovněž zakládá povinnost mladistvého k náhradě nákladů trestního řízení (na rozdíl od usnesení o odstoupení od trestního stíhání či o jiném odklonu).⁹⁰ Po právní moci takového rozsudku se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen.

⁸⁹ Dle usnesení Krajského soudu v Plzni sp.zn. 8 To 814/98 ze dne 21.3.1999: „Jestliže bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu uvedeného v § 11 odst. 1 písm. a), b) nebo i) TŘ, popřípadě z některého z důvodů uvedených v ustanovení § 172 odst. 2 TŘ (resp. u mladistvých obdobně z důvodu uvedeného v § 70 odst. 1 a 2 ZSVM), ale v řízení se pokračovalo proto, že obviněný prohlásil, že na projednání věci trvá, může soud obviněného podle ustanovení § 227 TŘ (resp. § 70 odst. 6 ZSVM) uznat vinným i trestným činem podle přísnějšího ustanovení trestního zákona, než bylo to, které bylo užito při zastavení trestního stíhání. Ustanovení § 227 TŘ (resp. § 70 odst. 6 ZSVM) omezuje soud pouze v tom směru, že za trestný čin, jímž byl uznán vinným, obviněnému nemůže uložit trest (resp. trestní opatření). Přitom vedle výroku o vině může soud rozhodnout i výroky, kterými obviněnému uloží ochranné opatření a povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem.“

⁹⁰ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tz 65/99 ze dne 28.4.1999: „Jen za předpokladu, že obviněný byl pravomocně uznán vinným, mu lze uložit povinnost nahradit státu odměnu a hotové výdaje ustanovenému obhájci státem (§ 152 odst. 1 písm. b) TŘ). Tato podmínka není splněna, jestliže trestní stíhání obviněného bylo podmíněně zastaveno.“

Vedle prohlášení o tom, že mladistvý trvá na pokračování v projednávání věci, má mladistvý samozřejmě možnost podat proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání standardní opravný prostředek, tedy stížnost. Právo podat stížnost mají krom mladistvého osoby uvedené v § 142 odst. 1 a 2 TR a v § 72 odst. 2 ZSVM. Ve prospěch mladistvého tak mohou podat stížnost zejména příbuzní mladistvého v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, manžel, druh a příslušný OSPOD. Z § 43 ZSVM dále vyplývá právo zákonného zástupce podávat za mladistvého v jeho prospěch opravné prostředky. Totéž právo má i obhájce mladistvého. Ve prospěch i v neprospěch mladistvého může podat stížnost státní zástupce (za předpokladu, že o použití odklonu rozhodl soud). Právo stížnosti mají i další osoby, kterých se usnesení o odstoupení od trestního stíhání přímo dotýká. Jsou jimi např. osoby, vůči nimž má mladistvý vykonat v souvislosti s uloženým výchovným opatřením určitou společensky prospěšnou činnost. Naopak právo poškozeného na stížnost není v § 70 odst. 4 ZSVM explicitně upraveno, poškozený se o odstoupení od trestního stíhání se pouze informuje. Je však možné, aby právo na podání stížnosti poškozeným bylo vyvozeno ze zvláštní úpravy týkající se rozhodnutí po předběžném projednání obžaloby (srov. § 62 odst. 1, § 65 odst. 2 a § 66 odst. 1 ZSVM).

Usnesení o odstoupení od trestního stíhání se stejně jako usnesení o schválení narovnání eviduje jako skutečnost významná pro trestní řízení podle zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů. Tato skutečnost se tak neobjevuje se ve výpise z rejstříku trestů, ale je zřetelná z opisu rejstříku trestů pro účely trestního řízení.

Z výše rozebraných typů odklonů je dle mých zkušeností nejčastěji používáno podmíněné zastavení trestního stíhání. Tento institut často využívá již státní zástupce v přípravném řízení trestním, k čemuž u dospělých pachatelů běžně nedochází. Naproti tomu odklon narovnání nebývá v praxi příliš užíván, stejně tak i podmíněné odložení podání návrhu na potrestání. Pokud se orgán činný v trestním řízení (resp. orgán činný dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže) rozhodne využít odklon od standardního řízení, přistoupí tak spíše k podmíněnému zastavení trestního stíhání než k jinému typu odklonu.

Odstoupení od trestního stíhání, jako specifický institut aplikovatelný pouze na mladistvé pachatele, nebývá rovněž v praxi využíváno. Pokud jsou naplněny podmínky

pro odstoupení od trestního stíhání, bývá většinou využito tzv. upuštění od uložení trestního opatření, přičemž možnost použití tohoto typu odklonu se stává nadbytečnou.

3.2.5 Možnost upuštění od uložení trestního opatření

V poslední části této kapitoly, jež se věnuje specifikům trestního řízení vůči mladistvým pachatelům a jejich sankcionování, bude rozebrána možnost upuštění od uložení trestního opatření. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže disponuje pro tento institut svou vlastní úpravou (§ 11 až 14 ZSVM), obecná úprava obsažená v trestním zákoníku (§ 46 až 48 TZ) se tedy nepoužije.

V případě institutu **upuštění od uložení trestního opatření** (včetně podmíněného upuštění od uložení trestního opatření) se jedná o určitou zvláštní reakci na provinění mladistvého, v důsledku které dojde k naplnění účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, aniž by došlo k užití sankce ve formě trestního opatření. Je tak umožněno pružně reagovat na provinění mladistvého a potřebu jeho postihu. V předchozí pasáži byly rozebrány zvláštní způsoby řízení (odklony), které představují procesně právní alternativy k potrestání mladistvého. Naproti tomu upuštění od potrestání je ve své podstatě hmotněprávní alternativou k potrestání mladistvého. Stejně jako u odklonů není na použití tohoto institutu právní nárok, vždy bude zcela záležet na uvážení soudu. K rozhodnutí o upuštění od potrestání dochází vždy až ve fázi řízení před soudem, respektive až v hlavním líčení v souvislosti s meritorním rozhodnutím ve věci a výrokem o vině pachatele, nikoli tedy již v přípravném řízení trestním. Vina mladistvého musí být v řízení před soudem zákonným způsobem prokázána. Při posuzování toho, zda jsou dané podmínky pro upuštění od potrestání splněny, může soud spolupracovat s PMS nebo OSPOD. Vzhledem k charakteru těchto podmínek takový postup shledávám jako nanejvýš žádoucí.

Základní úprava vychází z § 11 ZSVM. Je-li prokázána vina mladistvého za spáchané provinění, může soud za určitých podmínek v odsuzujícím rozsudku od potrestání upustit. Primární podmínky, jež musí být pro upuštění od potrestání naplněny kumulativně, jsou tyto:

- menší závažnost spáchaného provinění: musí jít o provinění, za které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět

let (opět bez modifikace pro mladistvého). Není rozhodující, zda jde o provinění úmyslné nebo nedbalostní.

- mladistvý projevuje lítost ohledně spáchaného provinění: při hodnocení toho, zda mladistvý projevuje lítost ohledně spáchaného provinění, je posuzováno zejména chování mladistvého v souvislosti se spáchaným proviněním, uznání negativní povahy protiprávního jednání a přijetí odpovědnosti za provinění, tedy především doznání se k činu. S projevem lítosti ohledně spáchaného provinění úzce souvisí i naplnění následující podmínky.

- mladistvý projevuje účinnou snahu po nápravě: zde nemusí jít pouze o nápravu následků provinění, ale i o nápravu mladistvého pachatele (přerušení kontaktů se skupinou páchající trestnou činností, podrobení se léčbě závislosti na návykových látkách apod.).

K těmto podmínkám by měla přistoupit alespoň jedna z následujících okolností:

- *vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu mladistvého lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem pro mládež postačí k jeho nápravě.* V tomto případě soud posuzuje znaky spáchaného provinění, okolnosti, za nichž bylo provinění spácháno a závažnost daného provinění. Dále je posuzován dosavadní život mladistvého, a to zejména z toho hlediska, zda při spáchání provinění šlo o pouhé vybočení z jinak bezúhonného způsobu života mladistvého a zda se jeví jako pravděpodobné, že již samotné projednání činu mělo na mladistvého dostatečný výchovný vliv a došlo tak k nápravě mladistvého.

- mladistvý se činu dopustil *z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná.* Jde v podstatě o prolomení zásady, že neznalost zákona neomlouvá (*ignorantia iuris non excusat*). Pokud soud vyhodnotí situaci tak, že mladistvý z omluvitelného důvodu nemohl rozpoznat protiprávnost a škodlivost svého jednání, může rozhodnout o tom, že uložení trestního opatření není potřebné. Omluvitelným důvodem může být zejména věk mladistvého, jeho rozumová vyspělost a výchovné prostředí, v němž žil. Na rozdíl od úpravy týkající se omluvitelného právního omylu (srov. § 19 TZ) však tato neznalost právních předpisů nezakládá beztrestnost pachatele, ale vede jen k nepotrestání pachatele.

- *soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a má za to, že vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, povaze spáchaného činu a osobě mladistvého se uložení trestního opatření nejeví nutným.* Soud v tomto případě musí důsledně přezkoumávat, zda záruka splní svůj zákonný účel, tedy zejména zda jejím prostřednictvím bude dostatečně výchovně působeno na mladistvého pachatele. Záruku může poskytnout buď zájmové sdružení občanů (§ 3 a § 6 TR), nebo i jiná osoba (rodiče, učitel, zaměstnavatel apod.). Ten, kdo záruku poskytuje, by měl mladistvého dobře znát a měl by být schopen ovlivnit jeho chování a další řádný život.

Okolnost, že se uložení trestního opatření nejeví jako nutné, je výslovně uvedena pouze u poslední zmíněné podmínky. Z povahy věci by však tato okolnost měla být posuzována vždy. Soud ve výroku o upuštění od uložení trestního opatření určí, naplnění které (kterých) z výše zmíněných alternativních podmínek shledává.

Soud může na mladistvého v souvislosti s upuštěním od uložení trestního opatření působit i tak, že přijme určitá opatření nahrazující trestní postih. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v souvislosti s tímto v § 11 odst. 2 zmiňuje možnost, že soud mladistvého napomene nebo přenechá postižení mladistvého jinému subjektu. Pokud jde o napomenutí soudem, blíží se toto výchovnému opatření napomenutí s výstrahou (§ 20 ZSVM), nelze však tyto dva instituty slučovat. Samotné napomenutí je méně formální a důrazné než napomenutí s výstrahou. Co se týče přenechání mladistvého k postihu jinému subjektu, měly by to být subjekty, které jsou schopny výchovně působit na mladistvého. Tímto subjektem může být především zákonný zástupce mladistvého, škola, kterou mladistvý navštěvuje, případně výchovné zařízení,⁹¹ v němž žije. Soud si předem vyžádá stanovisko toho subjektu, jemuž hodlá potrestání přenechat. Poté, co k potrestání dojde, by měl tento subjekt vyrozumět o výsledku soud. Vyřízení věci napomenutím nebo přenecháním k potrestání jinému subjektu by mělo být promítnuto do výroku o upuštění od potrestání.

Rozhodnutí o upuštění od potrestání je součástí odsuzujícího rozsudku. Tento rozsudek představuje definitivní rozhodnutí ve věci samé, v němž je primárně výrok o vině k určitému provinění a dále výrok o upuštění od potrestání, jenž má v podstatě

⁹¹ Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

povahu výroku o trestu (srov. § 122 odst. 1 TZ). Dále může rozsudek obsahovat i výrok o náhradě škody. V odůvodnění rozhodnutí by mělo být shrnuto, z čeho soud vycházel při posouzení toho, zda jsou splněny zákonné podmínky pro možnost od potrestání upustit.

Pokud bylo od potrestání pravomocně upuštěno, uplatní se fikce neodsouzení – na mladistvého se tedy hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 13 ZSVM). Záznam o trestném činu se však pro účely orgánů činných v trestním řízení objevuje v opisu z rejstříku trestů. V případě dalšího trestního stíhání mladistvého tato skutečnost nemůže být považována za okolnost zakládající recidivu (nemůže dojít k naplnění ustanovení § 42 písm. p) TZ, neboť se na pachatele hledí, jako by odsouzen nebyl). Může však být posuzována jako přitěžující okolnost dle § 42 písm. n) TZ, pokud pachatel spáchal více trestných činů, a to „z hlediska sklonu pachatele k trestné činnosti, jeho vztahu ke společenským hodnotám chráněným trestním zákonem, možnosti jeho nápravy apod.“⁹²

Ve zvláštních případech může soud dle § 12 ZSVM také **upustit od uložení trestního opatření za současného přijetí ochranného opatření nebo vhodného výchovného opatření**. V těchto případech není dána podmínka menší závažnosti spáchaného provinění a možnost upustit od potrestání je tak rozšířena na všechna provinění.

Zprv jde o situace, kdy se mladistvý dopustil provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a soud shledá jako vhodnější uložení ochranného opatření, neboť zhodnotí, že ochranné opatření naplní účel zákona lépe, než kdyby bylo uloženo trestní opatření. Uloženým ochranným opatřením může být v tomto případě buď zabezpečovací detence, nebo ochranné léčení. Tyto instituty byly podrobně rozebrány v části práce, jež se zabývala ochrannými opatřeními. Duševní porucha sama o sobě nemusí mít vliv na snížení rozpoznávací schopnosti a mít tak za důsledek zmenšenou přičetnost či dokonce nepřičetnost pachatele (což by znamenalo, že pachatel nebyl trestně odpovědný). To, zda mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jaký tato porucha měla vliv na jeho přičetnost, je třeba nechat přezkoumat

⁹² Dle stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. Tpjf 28/73 ze dne 4.4.1974 (publikováno jako R 10/1974): „*Formálny znak recidívy nie je naplnený, ak o predchádzajúcom odsúdení platí zákonná fikcia, že sa na páchatela hľadí, ako keby nebol odsúdený.*“ K naplnění formálního znaku recidivy tedy nedojde, jestliže se u předchozího odsouzení uplatní zákonná fikce, dle které se na pachatele hledí, jako by odsouzen nebyl. Toto rozhodnutí lze analogicky použít i v případě upuštění od potrestání dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

znalcem (srov. § 58 ZSVM). Ze znaleckého posudku by mělo vyplynout, jaký vliv měla duševní porucha na rozumové a rozpoznávací schopnosti pachatele a zda nějakým způsobem ovlivňovala pachatele při spáchání provinění. Ani pokud si duševní poruchu přivodil pachatel sám užitím některé návykové látky, není využití tohoto institutu vyloučeno. Uložením vhodného ochranného opatření by měla být posílena možnost nápravy pachatele tak, že budou eliminovány negativní faktory, jež na něj působí a budou tak snížena i rizika recidivy trestné činnosti.

Druhým zvláštním případem je situace, kdy je mladistvému uloženo ochranné nebo výchovné opatření, přičemž soud zhodnotí, že není potřeba k dosažení účelu zákona ukládat opatření trestní. Nemusí tedy být splněna ani podmínka menší závažnosti spáchaného provinění, ani podmínka, že ochranné nebo výchovné opatření zajistí nápravu pachatele lépe, než trestní opatření. Může být uloženo kterékoli ochranné či výchovné opatření, nebo dokonce i několik opatření současně, a to dle okolností daného případu a s ohledem na osobu mladistvého pachatele. Uvažuje-li soud o tom, že mladistvému uloží jako ochranné opatření ochranné léčení či zabezpečovací detenci, má však zpravidla přednost rozhodnutí dle předchozího odstavce (tedy dle § 12 písm. a) ZSVM), jsou-li pro takové rozhodnutí splněny všechny předpoklady. Všechna výchovná i ochranná opatření již byla podrobně rozebrána dříve, není tedy nutné je rozebírat opětovně.

Rozsudek, v rámci něhož je vyslovena vina mladistvého a od potrestání je upuštěno, pak obsahuje i výrok, kterým jsou uložena určitá výchovná či ochranná opatření, případně soud rozhodne i o náhradě škody. Tento rozsudek rovněž představuje definitivní rozhodnutí ve věci a právní mocí rozsudku se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen. Znamená to mimo jiné to, že nedostojí-li mladistvý uloženým opatřením, nebude to pro něj mít žádný trestněprávní důsledek.⁹³

Má-li tedy soud pochybnosti, zda uložená opatření budou naplněna, může **od uložení trestního opatření dle § 14 ZSVM upustit pouze podmíněně**. V takovém případě je rovněž zkoumáno naplnění podmínek stanovených v § 11 odst. 1 ZSVM, a

⁹³ Výjimkou mohou být dle komentáře k § 12 ZSVM „pouze případy závažného úmyslného jednání směřujícího k zmaření účelu uloženého ochranného léčení, zabezpečovací detence nebo ochranné výchovy a případy podstatného ztěžování jejich výkonu“. Tyto případy by byly postižitelné dle § 337 TZ jako maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 121.

dále je mladistvému stanovena zkušební doba až na jeden rok, ve kterém bude soud chování mladistvého sledovat. Zkušební doba začíná běžet dnem právní moci rozsudku, jehož je výrok o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření součástí. Současně může soud mladistvému uložit vhodná ochranná nebo výchovná opatření a náhradu škody způsobené proviněním. Soud tak mladistvého vede zejména k tomu, aby byly odstraněny příčiny trestné činnosti mladistvého a její škodlivé následky. Ochranná opatření mohou být realizována, dokud to vyžaduje jejich účel. Naproti tomu výchovná opatření se ukládají maximálně na dobu současně stanovené zkušební doby.

Pokud mladistvý během zkušební doby nevyhoví stanoveným opatřením a nevede řádný život⁹⁴, může mu soud trestní opatření rozsudkem dodatečně uložit, a to i před skončením zkušební doby. Rozhodnutí o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření tak na rozdíl od předchozích rozhodnutí není definitivní. Spáchání dalšího provinění během podmíněného upuštění od uložení trestního opatření navíc zakládá recidivu mladistvého pachatele.

Ačkoli mladistvý zavdává příčinu k uložení trestního opatření, soud může ponechat podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v platnosti, shledá-li to za vhodné vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého. K takovému rozhodnutí se soud uchyluje zpravidla při méně závažných porušeních stanovených opatření nebo vybočení mladistvého z vedení řádného života. V takovém případě však usnesením rozhodne o tom, že se režim podmíněného upuštění od uložení trestního opatření zpřísní a uloží alespoň jedno z následujících opatření:

- stanoví nad mladistvým dohled probačního úředníka, pokud již nebyl uložen;
- přiměřeně prodlouží zkušební dobu, nejvýš však o jeden rok (celkově tak zkušební doba může trvat maximálně dva roky); nebo
- stanoví dosud neuložená výchovná opatření, jež mají vést k tomu, aby mladistvý vedl řádný život.

⁹⁴ Zákon neobsahuje legální definici pojmu řádný život. Při posuzování toho, zda mladistvý vede řádný život, je dle judikatury zkoumáno především, zda „*dodržuje právní řád a další základní normy občanské společnosti, plní si své povinnosti a závazky, ať už vůči společnosti a státu nebo soukromým osobám a rodině, nenarušuje občanské soužití, nezneužívá svých práv vůči jiným osobám a nedopouští se provinění, přestupků ani jiných deliktů. Navštěvuje-li školu, pak je důležité, aby dodržoval pravidla školní docházky a choval se slušně vůči spolužákům i učitelům.*“ In Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 133. Srov. také poznámka pod čarou č. 57.

Pokud mladistvý během zkušební doby dostojí stanoveným podmínkám a vede řádný život, rozhodne soud usnesením o tom, že se mladiství osvědčil. Pokud nevysloví soud, že se mladistvý osvědčil do jednoho roku od uplynutí zkušební doby, aniž by za to nesl vinu mladistvý, má se za to, že se osvědčil. Fikce o osvědčení se mladistvého pak vzniká přímo ze zákona, k jejímu vzniku není potřeba žádného rozhodnutí soudu. Po uplynutí této lhůty tedy již soud nemůže konstatovat, že se mladistvý neosvědčil, případně zpřísnit podmínky podmíněného upuštění od uložení trestního opatření dle § 14 odst. 3 ZSVM, přičemž zde není rozhodující, jak se mladistvý během zkušební doby i po jejím uplynutí choval. Mladistvý však nesmí zavinit to, že nebylo ani rok po uplynutí zkušební doby o jeho (ne)osvědčení se rozhodnuto. K tomu by mohlo dojít například tak, že by během zkušební doby byl mladistvý stíhán za další provinění. V takovém případě by soud před rozhodnutím o (ne)osvědčení se měl vyčkat na ukončení tohoto trestního stíhání.⁹⁵

Na mladistvého se po právní moci rozhodnutí o osvědčení se nebo po uplatnění fikce o osvědčení se hledí, jako by nebyl odsouzen a za stejné provinění mu již nemůže být trestní opatření uloženo (srov. § 14 odst. 6 ZSVM a § 13 ZSVM).

3.3 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Osoby mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné, nelze je tedy trestně stíhat za skutek, který spáchaly před dovršením patnáctého roku věku (tzn. před půlnocí dne, kdy mají patnácté narozeniny, srov. § 139 TZ).⁹⁶ Stanoví to nejen § 89 odst. 1 ZSVM, ale i § 11 odst. 1 písm. d) TŘ, dle kterého je důvodem pro nezahájení, popřípadě zastavení již zahájeného trestního stíhání nedostatek věku. Pokud tedy spáchá čin, u

⁹⁵ Analogicky lze uplatnit rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4 Tz 2/86 ze dne 14.2.1986: „Soud nemůže podle § 83 odst. 1 TZ rozhodnout o tom, že podmíněně odsouzený trest odnětí svobody vykoná jen na základě zjištění, že odsouzený je stíhán pro trestnou činnost, kterou měl spáchat ve zkušební době podmíněného odsouzení. Soud je povinen vyčkat ukončení tohoto stíhání, pokud tu nejsou ještě jiné důvody pro rozhodnutí, že podmíněně odložený trest se vykoná.“ Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

⁹⁶ Dle usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 3 Rodo 6/2006 ze dne 31.10.2006: „Pokud zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, používá v hlavě třetí pojmu „dítě mladší patnácti let“, označuje tak toho, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, jak je vymezeno v ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) tohoto zákona. Skutečnost, že dítě po spáchání činu jinak trestného dovršilo patnáctý rok věku, nebrání zahájení řízení podle hlavy třetí a uložení opatření podle § 93 odst. 1 ZSVM.“

kterého jsou naplněny všechny znaky trestného činu dle trestního zákoníku, osoba mladší patnácti let, nazýváme toto jednání jako čin jinak trestný.⁹⁷

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je upraveno v hlavě III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud není v zákoně o soudnictví věcech mládeže stanoveno jinak, řídí se postup v řízení proti osobám mladším patnácti let podle předpisů občanského soudního řízení (§ 96 ZSVM) – zejména analogicky podle ustanovení o řízení ve věcech péče o nezletilé dle § 466 a n. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních⁹⁸ a dále dle obecných ustanovení občanského soudního řádu. Je to v podstatě specifický druh nesporného občanského soudního řízení s modifikacemi dle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, které probíhá před okresním soudem pro mládež, místně příslušným dle bydliště dítěte (§ 3 odst.1, § 4 odst. 2 a § 467 zákona o zvláštních řízeních soudních). Vždy se jedná o řízení před samosoudcem dle § 36a odst. 2 OSŘ ve spojení s §1 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních, i pokud by šlo o velmi závažný čin jinak trestný.

Je dán předpoklad, že po dovršení patnáctého roku věku je už jedinec natolik rozumově a mravně vyspělý, aby byl za své jednání odpovědný. Avšak nemusí tak tomu být vždy. Hlava III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže se proto krom dětí mladších patnácti let vztahuje i na mladistvé, kteří spáchali čin vykazující všechny znaky trestného činu (provinění), ale kteří z důvodů své rozumové a mravní vyspělosti nedokážou rozpoznat nebezpečnost svého chování a nejsou proto trestně odpovědní (§ 5 odst. 2 ZSVM). Obdobně se hlava III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže použije

⁹⁷ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 514/ 2008 ze dne 30.4.2008: „*Základním předpokladem pro uložení některého z opatření uvedených v ustanovení § 93 odst. 1 ZSVM dítěti mladšímu patnácti let je zjištění, že spáchalo čin jinak trestný, jehož trestnost je v konkrétním případě vyloučena jen s ohledem na nedostatek věku pachatele. Takový čin musí vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestného činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost.*“ Dle názoru soudce JUDr. Šabaty by nemělo docházet k tomu, že před soudem pro mládež budou řešeny bagatelní jednání dětí mladších patnácti let, de facto případy „klukovin“. Takové případy by neměly být vyhodnoceny jako činy jinak trestné a státní zástupce by je měl odložit dle § 159a odst. 1 či odst. 4 TR (In: Šabata, K.: Praktické poznámky k řízení před soudem pro mládež ve věcech dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství. 2012, roč. 10, č. 3, str. 39). Rovněž ve svém jiném článku JUDr. Šabata společně s JUDr. Zezulovou konstatuje, že pokud není u spáchaného činu jinak trestného dán určitý stupeň nebezpečnosti, je věc nutno dle výše zmíněného ustanovení odložit, neboť není naplněna materiální stránka činu jinak trestného. Na druhé straně však autoři varují před přílišnou tolerancí v posuzování nebezpečnosti protiprávního činu, „*neboť spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let bývá mnohdy vyústěním i jiných výchovných potíží*“ (In: Zezulová, J.; Šabata, K.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let – vybrané otázky. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 14 - 15).

⁹⁸ Do nabytí účinnosti nového občanského zákoníku bylo řízení ve věcech péče o nezletilé upraveno v § 176 a n. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). Dle přechodného ustanovení uvedeného v části první, článku II., bod č. 2 v zákoně 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se však pro řízení zahájená přede dnem 1.1.2014 nadále použije občanský soudní řád ve znění účinném do 31.12.2013.

na mladistvé, kteří jsou v době spáchání činu nepříčetní (srov. § 26 TZ). Budu-li tedy v této části práce užívat pojem dítě, mám tím na mysli i trestně neodpovědného mladistvého, neboť pro něj se uplatní v zásadě stejné postupy. Výjimkou je možnost uložení širšího okruhu opatření pro trestně neodpovědné mladistvé, na což však v textu výslovně upozorním.

I přesto, že je trestní stíhání v případě dětí mladších patnácti let vyloučeno, musí být spáchaný čin jinak trestný před zahájením občanského soudního řízení co nejvíce objasněn. Na počátku tedy zpravidla jde o typické přípravné řízení trestní a vyšetřování probíhá obdobně jako u pachatelů starších patnácti let. Pokud je v něm prokázáno, že jde o čin jinak trestný a že ho spáchala osoba mladší patnácti let nebo trestně neodpovědný mladistvý, je věc usnesením odložena dle § 159a odst. 2 TŘ a následuje postup dle předpisů občanského soudního řízení. Přípravné řízení soudní tedy určitým způsobem navazuje na přípravné řízení trestní. Důležité je se při shromažďování důkazů a při samotném vyšetřování soustředit na osobnostní a rozumovou vyspělost pachatele, jeho rodinné poměry a jeho postoj k spáchání činu jinak trestného, při čemž je kladen důraz na komunikaci s rodiči pachatele, se školským zařízením a OSPOD.

Na začátku řízení před soudem je státním zastupitelem, místně příslušným dle bydliště dítěte, podán návrh na uložení opatření potřebných k nápravě pachatele, popřípadě není-li takový návrh podán, zahájí řízení bez návrhu soud pro mládež (§ 90 odst. 1, 2 ZSVM). K tomu však v praxi téměř nedochází. Pokud podá návrh na zahájení řízení (resp. návrh na uložení opatření k nápravě) jiný subjekt než státní zástupce, soud usnesením řízení zastaví. Tyto jiné subjekty nejsou legitimovány k podání návrhu, mohou pouze dát podnět soudu k zahájení řízení dle § 90 odst. 2 ZSVM.

Účastníky řízení jsou dle § 91 odst. 1 ZSVM trestně neodpovědné nezletilé dítě, příslušný OSPOD, zákonní zástupci dítěte (popř. osoby, které mají dítě svěřeno do péče), státní zastupitel, byl-li navrhovatelem řízení, popřípadě i další osoby, o jejichž právech a povinnostech se jedná. Takovou další osobou může být například ten, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno jeho rodiči do osobní péče bez rozhodnutí soudu. Rovněž může být touto další osobou samotné trestně neodpovědné dítě, a to například za situace, že je rozhodováno o uložení ochranného léčení již zletilému „dítěti“. Účastníkem řízení naproti tomu není osoba poškozená.

Vzhledem k tomu, že dítě není dostatečně procesně způsobilé, bývá mu pro takové řízení soudem ustanoven opatrovník, kterým může být pouze advokát. Takto ustanovený opatrovník plní rovněž funkci kolizního opatrovníka dle § 892 odst. 3 NOZ, případně opatrovníka pro řízení dle § 29 odst. 1 OSŘ. Advokát by měl funkci opatrovníka vykonávat osobně, je vyloučeno, aby se nechal zastoupit koncipientem.⁹⁹ Opatrovník svou funkci vykonává, dokud není řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let skončeno (tedy bez ohledu na to, zda již dítě nabylo plné svéprávnosti). Náklady za zastoupení opatrovníkem hradí primárně stát, za určitých okolností lze však úhradu nákladů požadovat po dítěti, jeho zákonných zástupcích, dále osobách, jimž bylo dítě svěřeno do výchovy (nebo obdobné péče) nebo po dalších osobách, o jejichž právech a povinnostech bylo v řízení jednáno (srov. § 95 ZSVM). Požadavek úhrady nákladů zastoupení opatrovníkem po dítěti bývá velmi výjimečný.

Není rovněž vyloučeno, aby dítě bylo zastoupeno ustanoveným opatrovníkem a zároveň zvoleným právním zástupcem. Zákonní zástupci mohou dítěti zvolit advokáta (právního zástupce), a to již poté, co začne být prověřováno, zda nedošlo ke spáchání činu jinak trestného. Není zde však zakotvena povinnost nutné obhajoby, jako tomu je u mladistvých obviněných. Tato chybějící úprava může být považována za problematickou zejména v předsoudní fázi řízení vedeného proti dítěti mladšímu patnácti let, ve fázi řízení před soudem je již problém překlenut ustanovením opatrovníka. V rámci prověřování trestného činu, tedy ještě předtím, než je zjištěno, že byl spáchán čin jinak trestný osobou mladší patnácti let a trestní stíhání je proto odloženo, nutná obhajoba upravena není a není-li zvolen právní zástupce rodiči dítěte, může dle názoru části odborné veřejnosti dojít k podstatnému zásahu do práv dítěte. Například organizace Liga lidských práv, která se mimo jiné procesními právy dětí mladších patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže ve světle lidsko-právních standardů zabývá, prosazuje názor, že pro děti mladší patnácti let by vzhledem k jejich věku a nezpůsobilosti se bránit měly být zachovány minimálně stejné standardy, jako

⁹⁹ Dle usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 12 Rodo 5/2004, ze dne 12.1.2005: „Advokát, který byl ustanoven opatrovníkem dítěte podle § 91 odst. 2 ZSVM, se nemůže nechat zastupovat advokátním koncipientem, ale jen jiným advokátem.“

jsou zaručeny mladistvým a dospělým pachatelům.¹⁰⁰ Podrobněji bude tato problematika rozebrána v závěru této práce.

Dle občanského soudního řádu není na rozdíl od trestního řádu stanovena lhůta pro nařízení jednání, ale aby soudní řízení plnilo co nejefektivněji svůj výchovný účel, mělo by být jednání nařízeno co nejdříve. Soudce pro mládež JUDr. Šabata s ohledem na svou rozhodovací praxi konstatuje, že *„uplyne-li mezi spácháním činu a jednáním před soudem pro mládež delší doba, není již takové projednání činu zpravidla efektivní. Čin se stává po uplynutí delší doby pro dítě málo aktuální. Dokonce jsem se setkal s tím, že dítě si již po uplynutí například jednoho roku od spáchání činu na skutek pořádně nedokázalo upamatovat. Po uplynutí delší doby dochází často i k zásadním změnám v poměrech dítěte.“*¹⁰¹

Jelikož se v řízení ve věcech děti mladších patnácti let neuplatní trestní řád, je i systém dokazování odlišný od typického trestního řízení. Postupuje se dle § 120 a n. OSŘ, i důkazy shromážděné v přípravném řízení trestním se hodnotí dle občanského soudního řádu a to jako důkazy listinné a věcné. Přípustnost důkazních prostředků je zde širší, než jak je tomu podle úpravy dané trestním řádem.¹⁰² Uplatní se zásada vyhledávací (vyšetřovací) – soud pro mládež je povinen provést i jiné důkazy, než byly účastníky navrženy (§ 21 zákona o zvláštních řízeních soudních), aby byl řádně zjištěn skutkový stav věci, není však povinen po důkazech pátrat. Nesplnění povinnosti tvrzení a důkazní povinnosti nemůže být na újmu účastníkovi řízení. Neuplatní se zde zásada koncentrace řízení (srov. § 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních), účastníci tedy mohou důkazy navrhnout kdykoli během řízení, dokonce i v řízení před soudem druhého stupně.¹⁰³ Stejně jako dokazování, tak i nabývání právní moci rozsudku, řízení o řádných či mimořádných opravných prostředcích a v podstatě i vykonávací řízení se řídí ustanoveními předpisů občanského soudního řízení.

¹⁰⁰ Srov. například <http://lp.cz/2013/07/vybor-osn-pro-lidska-prava-vyzval-ceskou-republiku-aby-prestala-porusovat-prava-deti-v-trestnim-rizeni/>. Názor Ligy lidských práv byl prezentován rovněž na kulatém stole, který se k tomuto tématu konal za účasti odborné veřejnosti dne 31.1.2013, a jehož se autorka této práce osobně účastnila.

¹⁰¹ Šabata, K.: Praktické poznámky k řízení před soudem pro mládež ve věcech dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství. 2012, roč. 10, č. 3, str. 42.

¹⁰² Podrobně o zajištění důkazů a důkazních prostředcích viz. Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. Komentář k § 96, str. 819 – 821 a 828-831.

¹⁰³ Zezulová, J.; Šabata, K.: Průběh řízení před soudem pro mládež – v otázkách a v odpovědích. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 18.

Dítě by mělo být v rámci jednání vyslechnuto a mělo by mu být umožněno, aby se k řízení vyjádřilo. U výsledku dítěte by neměli být přítomni ostatní účastníci řízení, vždy by však měl být přítomen opatrovník dítěte. Dítě musí být dle § 131 odst. 2 OSŘ poučeno, a to přiměřeně k jeho věku. V jednání před soudem již dítě být vyslechnuto nemusí, je-li čin jinak trestným dostatečným způsobem v rámci dokazování prokázán a je-li znám názor dítěte na projednávanou věc. Názor dítěte může být zjištěn buď výsledkem dítěte, nebo prostřednictvím jeho zástupce (zákonného zástupce, právního zástupce nebo ustanoveného opatrovníka) či příslušného OSPOD. Preferuje se však přítomnost dítěte při jednání, neboť je tak lépe naplněn výchovný účel řízení. Od přítomnosti dítěte lze upustit zejména tehdy, je-li shledáno, že by dítě smysl probíhajícího řízení nepochopilo a účast na jednání by pro něj byla příliš traumatizující.

Jak již bylo zmíněno, cílem celého řízení je učinit opatření k nápravě trestně neodpovědného pachatele, *„které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. Řízení má být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů“* (srov. § 1 odst. 2 ZSVM). Soud tedy nerozhoduje o vině pachatele za čin jinak trestný, ale pouze o uloženém opatření. V odůvodnění rozhodnutí by však mělo být konstatováno, v čem soud spáchání činu jinak trestného spatřuje a že jej spáchal ten, jemuž je opatření ukládáno. Pokud soud naopak zjistí, že ke spáchání činu jinak trestného nedošlo nebo že ho nespáchalo dítě, vůči němuž je použití určitého opatření navrhováno, návrh státního zástupce na uložení opatření zamítne, případně jednal-li soud ex offo bez návrhu státního zástupce, řízení usnesením zastaví.¹⁰⁴

Stejně jako jednání ve věcech mladistvých jsou i jednání ve věcech dětí mladších patnácti let zásadně neveřejná, není-li soudem pro mládež rozhodnuto jinak (§ 92 odst. 2 ZSVM, § 52 až 54 ZSVM). Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

¹⁰⁴ Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 1072/2010 ze dne 27.10.2010: *„V řízení ve věcech dětí mladších patnácti let soud pro mládež zamítne návrh státního zástupce na uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let § 93 odst. 9 ZSVM ve znění účinném od 1. 1. 2010 (pozn. nyní § 93 odst. 11 ZSVM), jen pokud shledá, že se nestal čin, pro nějž byl návrh na uložení opatření podán, nebo nebylo prokázáno, že se tohoto činu dopustilo dítě mladší patnácti let, vůči němuž návrh směřoval, anebo čin spáchaný dítětem mladším patnácti let nenaplníje zákonné znaky trestného činu (mimo věku pachatele). Přítom postačí, není-li splněna toliko některá z těchto podmínek, jež ve svém souhrnu vytvářejí předpoklad pro uložení opatření podle § 93 odst. 1 ZSVM.“*

podrobněji nespecifikuje, které subjekty mají právo účastnit se jednání, zmiňuje pouze to, že účast musí být umožněna úředníkům PMS. Standardně se jednání účastní účastníci řízení dle § 91 ZSVM a dále osoby, jejíž účast povolí soud (ve spojení s § 54 odst. 1 ZSVM to bývají zejména příbuzní dítěte v pokolení přímém, sourozenci, manžel nebo druh, případně zástupci školy či výchovného zařízení).

Obdobně jako u mladistvých je i uveřejnění informací o průběhu jednání a výsledků řízení omezeno. Analogicky se uplatní ustanovení § 52 až 54 ZSVM (srov. kapitola 3.1.5 této práce). Rozsudek je sice vyhlášován veřejně, avšak obsah rozsudku lze uveřejnit až poté, co rozhodnutí nabude právní moci a v žádném případě nesmí být zveřejněna jména a příjmení pachatele, jeho zákonných zástupců a opatrovníka. Rovněž nesmí být zveřejňovány takové informace, které by mohly vést k identifikaci pachatele. I zde je však v odůvodněných případech možné, aby soud pro mládež připustil výjimku a umožnil tak zveřejnění jmen a příjmení určitých osob (§ 94 odst. 1, 2 ZSVM, § 52 až 54 ZSVM).

3.3.1 Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let

Dle § 93 ZSVM může soud pro mládež na návrh státního zastupitelství, případně i bez návrhu, dítěti mladšímu patnácti let (případně trestně neodpovědnému mladistvému) uložit pro dosažení jeho nápravy jedno nebo více z těchto opatření:

- výchovnou povinnost,
- výchovné omezení,
- napomenutí s výstrahou,
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- dohled probačního úředníka,
- ochrannou výchovu,
- ochranné léčení.

Před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebylo postihování dětí mladších patnácti let za spáchaný čin jinak trestný nijak komplexně upraveno. Docházelo proto k tomu, že bylo-li trestní stíhání pro nedostatek věku pachatele zastaveno, další postih ze strany státu nenásledoval, případný postih byl přenechán

rodině dítěte mladšího patnácti let. V zájmu zákonodárců bylo této nekomplexnosti předejít, a tudíž byla do zákona o soudnictví ve věcech mládeže začleněna opatření, která lze k nápravě dětí mladších patnácti let uložit. Okruh těchto opatření byl několikrát rozšířen, až dospěl do současné podoby.

Smyslem ukládaných opatření je zejména výchovně a terapeuticky působit na dítě a prostředí, v němž žije, a předejít tak dalšímu páchání trestné činnosti. Tato zásada je vyjádřena stejně jako pro mladistvé pachatele v § 1 odst. 2 ZSVM a dále v § 3 odst. 1 ZSVM, kde je stanoveno, že *„sankce a způsob jejich ukládání, směřují především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení protiprávním činům.“* Tato zásada je dále zdůrazněna i v samotném § 93 odst. 8 ZSVM, kde je dáno, že: *„při ukládání opatření podle odstavce 1 soud pro mládež dbá na výchovné působení na dítě a sleduje i preventivní účinek opatření.“* Primárním cílem tedy není způsobit nějakou újmu pachateli, i když není vyloučeno, že uložením některého z opatření určitá újma způsobena bude. Primárně by měla být ukládána ta opatření, která co nejméně zasáhnou do života dítěte. K užití opatření, která jsou spojena s omezením svobody dítěte (ochranná výchova, ochranné léčení), by tak mělo docházet jen v závažných případech. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v taxativním výčtu možných opatření v § 93 odst. 1 naznačuje i určitou hierarchii, dle které by měla být opatření ukládána. Dopustili se činu jinak trestného trestně neodpovědný mladistvý, lze mu uložit i opatření vyjmenovaná v § 21 ZSVM (srov. § 5 odst. 2 ZSVM). Ukládá-li soud opatření dle § 21 ZSVM (včetně ochranné výchovy a ochranného léčení), nepostupuje však dle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, ale dle § 239 odst. 1 TŘ. Ochrannou výchovu a ochranné léčení lze tedy trestně neodpovědnému mladistvému uložit jak dle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tak i dle zmíněného ustanovení trestního řádu (k tomu více srov. kapitolu 3.2.2 této práce).

Nejnižší věková hranice, odkdy lze opatření uložit, není zákonem stanovena. Bude vždy záležet na úvaze soudu, jak vyhodnotí, zda jsou naplněny všechny zákonné znaky pro to, aby čin byl posuzován jako čin jinak trestný, tedy zejména jak vyhodnotí závažnost a společenskou škodlivost daného skutku, ale i to, zda si je dítě schopno uvědomit smysl přijatého opatření a toto tak bude moci plnit svůj účel. Dle komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže je v praxi *„obvykle přijímanou věkovou*

*hranicí, kdy je dítě považováno v civilní oblasti za schopné se samo k věci vyjádřit, příp. o sobě rozhodnout, věková hranice dvanácti let. To ale neznamená úplné vyloučení možnosti přijetí opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže vůči dítěti mladšímu, pokud to opodstatní jeho celková vyspělost a charakter spáchaného činu jinak trestného.*¹⁰⁵

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přikládá význam tomu, aby navržené a zvolené opatření odpovídalo výsledkům pedagogicko-psychologického vyšetření. Půjde zpravidla o znalecký posudek vypracovaný znalcem z oboru dětské psychologie, případně o odborné vyjádření konzultanta z oboru dětské psychiatrie (srov. § 127 odst. 1 OSŘ). Provedení pedagogicko-psychologického vyšetření však není obligatorní.¹⁰⁶ Vedle toho by soud měl spolupracovat s příslušným OSPOD, případně i s PMS, aby bylo náležitě zjištěno, v jakém sociálním a výchovném prostředí dítě vyrůstá a jak by bylo vhodné na něj dále působit. Dle § 3 odst. 3 ZSVM musí soud při ukládání opatření „*přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu.*“

Pro ukládání a výkon těchto opatření se uplatní analogicky pravidla užívaná pro opatření ukládaná mladistvým pachatelům (srov. § 93 odst. 6, 7, 8 ZSVM). Přiměřeně se tedy užije ustanovení § 16, 18, 19 a 20 ZSVM. Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče přitom v podstatě odpovídá výchovné povinnosti ukládané dle § 18 odst. 1 písm.

¹⁰⁵ Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 702.

¹⁰⁶ K tomu srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 108/2007 ze dne 28.2.2007. Také Šabata ve svém článku konstatuje, že „*zpracování takového vyšetření není rozhodně v každé věci nezbytným opatřením. Přicházelo by v úvahu, pokud by byly zjištěny výraznější obtíže v chování dítěte, v případě závažnějšího činu jinak trestného. V případech, kdy návrhovač navrhuje uložit napomenutí s výstrahou, nebo dohled probačního úředníka, nebo jednorázovou výchovnou povinnost, se nejvíce takové opatření zpravidla nutným.*“ (In: Šabata, K.: Praktické poznámky k řízení před soudem pro mládež ve věcech dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství. 2012, roč. 10, č. 3, str. 41). Dále se Zezulová a Šabata shodují na tom, že z praktické práce je jim známo, „*že soudy pro mládež spíše o provedení pedagogicko-psychologického vyšetření neusilují, nebo k tomuto vyšetření přistupují jen tehdy, pokud je to odůvodněno určitými zvláštními okolnostmi konkrétní věci, nebo osobou dítěte. (...) Důvodnost jeho provedení je třeba posuzovat případ od případu. (...) Z vlastní praktické zkušenosti je nám známo, že pedagogicko-psychologická vyšetření v pedagogicko-psychologických poradnách se týkají dětí s menšími obtížemi v chování, kdy zpracování takového vyšetření v případech závažnějších potíží dítěte se tyto poradny brání. Vyšetření ve středisku výchovné péče se týká spíše dětí, u nichž je hrozba opakování delikventního jednání. Ne v každém okrese však působí střediska výchovné péče. (...) Oba autoři příspěvku zastávají shodné stanovisko, že provedení pedagogicko-psychologického vyšetření není na místě, pokud soud pro mládež upouští od uložení opatření.*“ (In Zezulová, J.; Šabata, K.: Průběh řízení před soudem pro mládež – v otázkách a v odpovědích. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 20-21)

g) ZSVM. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však stanoví některé odchylky. Nejvýraznější odlišnosti se pak uplatní u ukládání ochranné výchovy a ochranného léčení, přičemž tyto se pokusím podrobněji rozebrat v následujícím textu.

Ochranná výchova představuje jeden z nejzávažnějších zásahů do života dítěte. Je dítěti mladšímu patnácti let obligatorně uložena v případě, že toto dítě spáchalo po dosažení dvanácti let věku (tedy mezi dvanáctým a patnáctým rokem věku) čin jinak trestný, za nějž by bylo možno dle trestního zákoníku uložit výjimečný trest (srov. § 54 TZ). Vzhledem k povaze těchto činů není obligatorní uložení ochranné výchovy u dětí mladších patnácti let obvyklé. Fakultativně je ochranná výchova soudem pro mládež uložena, jestliže to odůvodňuje *povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte.*¹⁰⁷ Soud zde musí zvažovat, zda není na místě použití některého alternativního opatření, případně zda nelze využít jiného zákonného prostředku, který by měl mírnější dopad na dítě, a přesto by mohl naplnit účel zákona (např. uložení ústavní výchovy dle § 971 a n. NOZ soudem péče o nezletilé). Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, zpravidla pak v dětských domovech se školou, případně ve výchovných ústavech. Priměřeně se použijí ustanovení zejména § 500 a n. zákona o zvláštních řízeních soudních a dále ustanovení zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Ochranné léčení představuje nejvýraznější zásah do osobní svobody dítěte. Toto opatření může soud pro mládež dítěti uložit, pokud spáchalo čin jinak trestný *ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jde-li o dítě, které se oddává zneužívání takové látky.* Zároveň musí být splněna podmínka, že pobyt dítěte na svobodě bez uložení tohoto opatření je do budoucna nebezpečný. Na rozdíl od mladistvých a dospělých pachatelů nejsou zákonem

¹⁰⁷ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 514/ 2008 ze dne 30.4.2008: „K uložení fakultativní ochranné výchovy dítěti mladšímu patnácti let podle § 93 odst. 3 ZSVM se vyžaduje splnění dvou kumulativně stanovených podmínek. Jednak musí být takové opatření nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte, jednak její uložení je odůvodněno povahou spáchaného činu jinak trestného. Jestliže uložení ochranné výchovy zákon podmiňuje „povahou“ činu jinak trestného, a nikoliv jeho závažností, pak pro naplnění této zákonné podmínky se nevyžaduje, aby čin dítěte mladšího patnácti let vykazoval nějaký vysoký či velmi vysoký stupeň společenské nebezpečnosti. Proto uvedená podmínka pro uložení této ochranné výchovy bude dána především tehdy, je-li spáchaný čin jinak trestný již projevem významnějšího narušení osobnosti dítěte mladšího patnácti let a důsledkem jeho zanedbané výchovy či nevhodnosti prostředí, v němž žije.“

stanoveny žádné okolnosti, za kterých musí být dítěti stanoveno ochranné léčení obligatorně. Pro vyhodnocení naplnění podmínek pro uložení ochranného léčení je nutné, aby byl vyšetřen duševní stav dítěte v souladu s § 58 ZSVM, tedy dvěma znalci z oboru zdravotnictví (případně pedagogiky), a to z odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Toto vyšetření může být zároveň spojeno s pedagogicko-psychologickým vyšetřením předpokládaným dle § 93 odst. 1 ZSVM. Forma ochranného léčení je stejně jako u mladistvých či dospělých pachatelů ústavní nebo ambulantní. Stejně tak je možné v průběhu opatření rozhodnout o změně ambulantní formy na ústavní a naopak. Doba trvání ochranného opatření závisí na tom, zda je jeho výkon nadále účelný. Na rozdíl úpravy užívané pro mladistvé a dospělé pachatele, však soud v případě dětí nejméně jednou za rok přezkoumává, zda důvody pro pokračování výkonu tohoto opatření nadále trvají. Kratší lhůta je dána zejména s ohledem na věk dítěte a má zajistit, aby toto opatření bylo vykonáváno jen po nezbytně nutnou dobu. Pokud soud pro mládež shledá, že důvody pro uložení ochranného léčení již netrvají, zruší toto opatření. U mladistvých a dospělých pachatelů, jimž bylo ochranné léčení uloženo, je vyžadován přezkum důvodnosti trvání opatření nejméně jednou za dva roky.

Výkon ochranného léčení je speciálně upraven v § 95a ZSVM (ve zbytku se v souladu s § 96 ZSVM uplatní ustanovení občanského soudního řádu, resp. § 500 a n. zákona o zvláštních řízeních soudních). Neuplatní se tedy úprava, která se vztahuje na mladistvé a dospělé pachatele (§ 351 a n. TŘ), ačkoli je obdobná úpravě § 95a ZSVM. V rámci vykonávacího řízení by měl být dítěti znovu ustanoven opatrovník (advokát). Výkon ochranného léčení nařizuje soud pro mládež a provádějí jej zdravotnická zařízení, zpravidla psychiatrické léčebny. S ohledem na věk pachatele nedochází k výkonu tohoto opatření v nápravném zařízení, jak je to umožněno v případě mladistvých a dospělých pachatelů. Návrh na změnu způsobu výkonu ochranného léčení nebo návrh na pokračování ve výkonu ochranného léčení či zrušení jeho výkonu může dát soudu pro mládež zdravotnické zařízení, státní zástupce, dítě, na němž se vykonává ochranné léčení, zákonný zástupce dítěte, OSPOD, anebo může soud rozhodnout i bez návrhu. Rozhodnutí by vždy mělo být podloženo odbornou lékařskou zprávou o průběhu a výsledcích léčení.

Hlavním smyslem ukládaných opatření je naplnění výchovného a preventivního účelu. Všechna opatření dle § 93 odst. 1 se ukládají na blíže neurčenou dobu, trvají tak dlouho, dokud trvá jejich účel, respektive některá opatření trvají, dokud nejsou splněna nebo jednorázově provedena. Splněním tak končí například povinnost absolvovat výchovný program ve středisku výchovné péče. Jednorázově provést lze například napomenutí s výstrahou. Maximálně lze opatření uložit a vykonávat až do dovršení osmnáctého roku věku dítěte. Výjimkou je ochranná výchova, kterou sice lze uložit jen do osmnácti let věku, avšak za určitých okolností může být její výkon prodloužen až do dovršení devatenácti let věku. Další výjimkou je, jak již bylo zmíněno, ochranné léčení, které lze dokonce uložit a vykonávat i po dosažení osmnácti let věku pachatele, je-li jeho výkon nadále účelný.¹⁰⁸ Jakmile opatření splní svůj účel, rozhodne soud usnesením o jeho zrušení.

V řízení dle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže není možné použití žádné formy odklonu od standardního řízení, neboť předpisy upravující občanské soudní řízení tyto odklony neznají. Soud však může vyhodnotit, že účel zákona je naplněn samotným projednáním činu jinak trestného státním zástupcem nebo před soudem pro mládež. V takovém případě soud od uložení opatření upustí (§ 93 odst. 10 ZSVM).¹⁰⁹ Už sám státní zástupce může s ohledem na projednání věci s dítětem ve svém návrhu na zahájení řízení před soudem konstatovat, že samotné projednání činu bylo pro pachatele dostačující. V takovém případě nenavrhne uložení žádného opatření, nýbrž navrhne soudu, aby od uložení opatření upustil, není však možné, aby návrh na

¹⁰⁸ V této souvislosti rozvíjí prof. Válková ve sém článku zajímavou myšlenku, že „vzhledem k tomu, že činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými dětmi se ze zákona nepromlčují, nelze přitom vyloučit možnost vedení řízení podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže vůči nim i v jejich hluboké dospělosti, a to v mezích daných právní úpravou vymezenou v této hlavě, tedy za obligatorní účasti opatrovníka a pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí (§ 91 odst. 1 a 2 ZSVM). Tím se režim uplatnění tohoto opatření zcela vymyká režimu uplatnění ostatních opatření podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže.“ In Válková, H.: Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, překážky a výzvy. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 13.

¹⁰⁹ Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8 Tdo 1067/2008 ze dne 15.10.2008: „rozhoduje-li soud pro mládež podle § 93 odst. 1 ZSVM o návrhu státního zástupce na uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let za situace, kdy od spáchání činu jinak trestného, pro nějž se toto řízení vede, uplynula natolik dlouhá doba, že toto dítě již přesáhlo hranici patnácti let a přitom se blíží zletilosti a jsou proti němu již jako proti mladistvému vedena další řízení podle hlavy II. ZSVM, lze podle § 93 odst. 10 ZSVM upustit od uložení opatření, i když to zákon přímo nestanoví. Takový postup je možný se zřetelem na účel vymezený ustanovením § 1 odst. 2 ZSVM a vyplývá i ze smyslu opatření podle § 93 odst. 8 ZSVM. Projednání činu dítěte mladšího patnácti let ve smyslu § 93 odst. 10 ZSVM lze i z teleologického výkladu chápat v širším smyslu jako projednání činu dítěte před soudem pro mládež nejen v konkrétní věci, ale i se zřetelem na další činy tohoto dítěte projednávané soudem pro mládež v jiných věcech.“ Číslo paragrafů byla aktualizována dle současné právní úpravy.

uložení opatření z takového důvodu nepodal vůbec.¹¹⁰ Logickým výkladem lze dospět k závěru, že upustit od uložení opatření není možné, pokud se dítě projednání věci před státním zástupcem nebo před soudem neúčastnilo.¹¹¹

Pokud nejsou plněny podmínky uložení opatření, není zpravidla možné uložit nové, přísnější opatření. Výjimkou je ochranné léčení, které lze v případě ambulantní léčby zpřísnit na léčbu ústavní. V úvahu však připadá postih za maření výkonu rozhodnutí – dítěti mladšímu patnácti let či trestně neodpovědnému mladistvému pak může být obecným soudem pro nezletilé uloženo opatření dle § 925 NOZ. Postiženy mohou být i osoby odpovědné za výchovu dítěte, v krajním případě může dojít i k naplnění skutkové podstaty trestného činu dle § 337 TZ (maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání).

¹¹⁰ Srov. Zezulová, J.; Šabata, K.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let – vybrané otázky. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 17. Autoři zde publikují různé názory na tuto problematiku. „Karel Šabata je přesvědčen, že význam tohoto projednání by vzrostl, pokud by právní úprava *de lege ferenda* přinesla možnost upustit od podání návrhu nebo podmíněně upustit od podání návrhu, a to právě na základě projednání činu státním zástupcem. Jana Zezulová však takovou změnu *de lege ferenda* nepovažuje za možnou, neboť zákon o soudnictví ve věcech mládeže je vybudován na zásadě, že dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, soud pro mládež vždy takovou věc projedná a učiní opatření potřebná k jeho nápravě, pokud nebude považovat za dostačující již projednání věci před ním nebo před státním zástupcem. Toto rozhodnutí však přísluší jen soudu pro mládež.“ Osobně se přikláním spíše ke stanovisku Zezulové, neboť ten dle mého názoru lépe vystihuje záměr zákonodárce.

¹¹¹ K tomuto srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 185/2006 ze dne 28.2.2006: „*podmínka vyjádřená v ustanovení § 93 odst. 10 zák. č. 218/2003 Sb. předpokládá, že k dosažení účelu zákona postačí projednání činu nezletilého státním zástupcem nebo před soudem. Tato podmínka je tudíž splněna tehdy, pokud samotné projednání věci bylo natolik účinné a důrazné, že na dítě působilo silným vlivem, že další opatření, jichž by bylo možné použít, již není třeba, neboť samotné řízení, jehož bylo dítě účastno, splňuje výchovný efekt, který by jinak bylo možné očekávat od uložení a výkonu některého z možných opatření. Tato zásada svědčí o nutnosti přesvědčivého a důrazného účinku, jaký má na dítě skutečnost, že jeho případ byl projednán státním zástupcem, v daném případě však především, že byl postaven před soud, před kterým okolnosti jeho činu byly rozebrány, a bylo též poukázáno na rozhodné momenty v jeho životě související s důvody, proč došlo ke spáchání činu jinak trestného, které jsou pro dítě takovým ponaučením a dostatečnou reflexí, že již není nutné jiné působení k jeho nápravě. Aby projednání věci před soudem mělo tento účinek, je nutné předpokládat aktivní podíl a zapojení dítěte do tohoto procesu.*“ Číslo paragrafů byla aktualizována dle současně právní úpravy. Dále také dle usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 12 Rodo 7/2005 ze dne 18.5.2005: „*Osobě mladší patnácti let lze uložit opatření podle § 93 ZSVM jen tehdy, je-li prokázáno, že se nezletilý dopustil činu jinak trestného. Bez projednání věci před soudem nebo státním zástupcem nelze upustit od uložení opatření.*“

4. Polemika nad věkovou hranicí trestní odpovědnosti v ČR a srovnání se zahraniční úpravou

Česká republika se svou úpravou věkové hranice trestní odpovědnosti nijak nevybočuje z mantinelů nastavených ostatními evropskými státy. Při posuzování věkové hranice trestní odpovědnosti musíme rozlišovat tzv. plnou trestní odpovědnost, která je většinou vázána na dosažení osmnáctého roku věku, a tzv. spodní hranici trestní odpovědnosti, tedy hranici, od které je pachatel považován za odpovědného za své protiprávní jednání, avšak v rámci trestního řízení i v oblasti trestního práva hmotného se pro něj vzhledem k jeho věku uplatní určité odchylky. Dle stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru k prevenci kriminality mládeže ze dne 15. března 2006 (2006/C 110/13): „Mezi zeměmi EU panuje největší shoda v otázce horní věkové hranice, kdy se systém soudnictví ve věcech mládeže uplatňuje ve všech případech do věkové hranice 18 let, i když některé země umožňují jeho použití v různé míře a v závislosti na okolnostech případu i v případech mladých osob do 21 let věku (Rakousko, Německo, Řecko, Itálie, Nizozemsko a Portugalsko). Větší rozdíly panují ohledně spodní věkové hranice trestní odpovědnosti: 7 let v Irsku; 8 let v Řecku a Skotsku; 10 let v Anglii, Walesu a Francii; 12 let v Nizozemsku a Portugalsku; 13 let v Polsku; 14 let v Rakousku, Estonsku, Německu, Maďarsku, Itálii, Lotyšsku, Litvě, Slovinsku a Španělsku; 15 let v České republice, Dánsku, Finsku, Slovensku a Švédsku a 16 let v Belgii. Je však třeba mít na paměti, že v mnoha případech, zejména vůči osobám ve věku od 7 do 13-15 let, nemají příslušná opatření ve skutečnosti trestněprávní charakter nebo jsou méně přísná než ta opatření, která jsou uplatňována vůči osobám ve věku od 13-15 do 18-21 let, přičemž je v mnoha případech zcela vyloučeno umístění v příslušných zařízeních určených pro výkon odnětí svobody.“¹¹²

V minulosti byla spodní hranice trestní odpovědnosti v ČR tradičně vázána na dosažení čtrnáctého roku věku, od roku 1950 však byla tato hranice posunuta na patnáctý rok věku. V souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009

¹¹² Od doby vydání tohoto stanoviska došlo v některých státech ke změně věkových hranic trestní odpovědnosti, na což upozorním v příslušných částech práce, které budou vybraným státům věnovány.

Sb.) byly tendence tuto hranici opětovně snížit. Ačkoli v nově přijatém trestním zákoníku bylo snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let věku prosazeno, ještě před nabytím účinnosti zákona byl trestní zákoník novelizován a dolní hranice trestní odpovědnosti tak zůstala navázána na dosažení patnáctého roku věku. Důvodem pro zachování vyšší věkové hranice trestní odpovědnosti byly četné polemiky nad tím, zda je vhodné s hranicí trestní odpovědnosti snížit i věkovou hranici, od které je přípustný sexuální styk. Zákonodárci považovali tyto dvě hranice jako nerozlučně provázané, ačkoli na Slovensku obdobný problém vyřešili výjimkou, dle které stanovili odlišnou věkovou hranici trestní odpovědnosti pro trestný čin sexuálního zneužívání (srov. kapitola 4.1). V důvodové zprávě k novele trestního zákoníku č. 306/2009 Sb., kterou byla hranice trestní odpovědnosti zvýšena, je tento krok komentován takto: *„Značná část odborné veřejnosti včetně Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva je silně znepokojena snížením věku trestní odpovědnosti dětí v novém trestním zákoníku (...), a obzvláště jeho spojením se snížením věkové hranice, kdy je dítě chráněno před pohlavním zneužíváním a dokonce i před týráním (§ 143). Jde o nesytemové opatření, které neřeší žádný existující problém, porušuje smysl i literu Úmluvy o právech dítěte, nebere v úvahu výsledek celá léta trvající odborné diskuse a jde právě opačným směrem než současný světový trend.(...) Také Výbor OSN pro práva dítěte, vrcholný světový orgán pro ochranu dětských práv, jednoznačně doporučil všem členským státům OSN zachovat hranici trestní odpovědnosti dětí, případně ji zvýšit nejméně na 15 let.“*

V následujících částech této kapitoly se pokusím stručně nastínit aktuální úpravu věkové hranice trestní odpovědnosti ve vybraných evropských zemích, a to se zaměřením na spodní hranici trestní odpovědnosti.

4.1 Slovensko

Trestní odpovědnost mladistvých upravuje zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (dále jen „slovenský trestní zákon“ nebo „STZ“). Spodní hranice trestní odpovědnosti je stanovena na čtrnáct let věku, plná trestní odpovědnost je pak spojena s dovršením osmnáctého roku věku. Od dovršení čtrnáctého roku věku do dovršení osmnácti let věku je pachatel označován jako mladistvý (§ 94 odst. 1 STZ).

Do dosažení čtrnácti let věku není pachatel za svůj čin trestně odpovědný (§ 22 odst. 1 STZ), po dosažení čtrnáctého roku věku za svůj čin plně odpovídá, avšak

s určitými specifiky pro trestní stíhání ve věcech mladistvých. Z této úpravy jsou dány dvě výjimky. První je obsažena v § 22 odst. 2 STZ a na jejím základě je stanoveno, že trestní odpovědnost za trestný čin sexuálního zneužívání dle § 201 STZ vzniká až dosažením patnáctého roku věku. Druhá výjimka je zakotvena v hlavě čtvrté slovenského trestního zákona upravující zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých, konkrétně v § 95 odst. 1 STZ. Dle této výjimky mladistvý, který v době spáchání trestného činu nedosáhl takovou úroveň rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.¹¹³ Jde o obdobnou úpravu jako je zakotvena v § 5 odst. 1 ZSVM.

4.2 Německo a Rakousko¹¹⁴

Dle německé zákonné úpravy je trestně odpovědná osoba, která spáchala trestný čin po dovršení čtrnáctého roku věku (§ 19 německého trestního zákoníku, tzv. *Strafgesetzbuch*). Do dovršení čtrnáctého roku věku se pachatel považuje za osobu nepřičetnou (*Schuldunfähigkeit*), může však být veden k odpovědnosti mimo trestní řízení (zpravidla v rámci občanskoprávního řízení). Jako mladiství jsou pak označováni ti, kteří v době spáchání trestného činu dosáhli čtrnácti let věku, nepřekročili však osmnáctý rok věku (§ 1 odst. 2 *Jugendgerichtsgesetz*, tj. zákona o soudnictví ve věcech mládeže). Spáchá-li trestný čin osoba mladistvá, je individuálně posuzováno, zda v době spáchání trestného činu byla dostatečně rozumově a mravně vyspělá, aby mohla pochopit zavrženíhodnost svého jednání. Plné trestní odpovědnosti se nabývá dosažením osmnáctého roku věku. Pro věkovou skupinu adolescentů (*Heranwachsender*) od osmnácti do jedenadvaceti let se však ještě mohou uplatnit určité odchylky.

¹¹³ Dle znění § 95 STZ a komentáře k tomuto zákonu se rozumová a mravní vyspělost mladistvého zkoumá obligatorně, spáchal-li trestný čin mezi čtrnáctým a patnáctým rokem věku. Po dosažení patnáctého roku věku dochází ke zkoumání rozumové a mravní vyspělosti jen je-li to důvodné. Srov. Stiffel, H.; Toman, P., Samaš, O.: Trestný zákon. Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. Komentár k § 95 STZ.

¹¹⁴ Při zpracování této části práce bylo kromě textů příslušných zákonů pracováno s následující literaturou: Böhm, A.; Feuerhelm, W.: Einführung in das Jugendstrafrecht. 4. Aufl. München: Beck, 2004. Meier, B. D.; Rösner, D.; Schöch, H.: Jugendstrafrecht. München: Beck, 2003. Akermann, L.: Die Altersgrenzen der Strafbarkeit in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009. Jesionek, U.: Das österreichische Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 3. Aufl. Wien: Juridica Verlag, 2012.

V Rakousku je právní úprava obdobná jako v Německu. Trestně odpovědný není ten, kdo v době spáchání trestného činu nedovršil čtrnáctý rok věku. Od čtrnácti let věku do dosažení osmnácti let věku je pachatel označován jako osoba nezletilá či mladistvá (§ 74 rakouského trestního zákoníku (*Strafgesetzbuch*), § 1 *Jugendgerichtsgesetz*). U mladistvých se objevují určité odchylky v ukládání trestů. Zejména trest odnětí svobody nemůže být mladistvému, který v době spáchání trestného činu nedosáhl šestnácti let věku, uložen vůbec, ostatním mladistvým pak může být uložen maximálně na dobu dvou týdnů. Mladistvý není brán jako trestně odpovědný, nebyl-li v době spáchání trestného činu dostatečně rozumově vyspělý na to, aby pochopil nebezpečnost a nezákonnost spáchaného činu. Plné trestní odpovědnosti se stejně jako v Německu nabývá až dosažením osmnáctého roku věku.¹¹⁵

4.3 Francie¹¹⁶

Ve Francii je plná trestní odpovědnost navázána na dosažení zletilosti, tedy osmnáctého roku věku. Dolní věková hranice trestní odpovědnosti byla dříve částečně spojena s dosažením třináctého roku věku. Dnes však není dolní hranice trestní odpovědnosti explicitně stanovena. Francie tak představuje jediný stát Evropy, ve kterém není dolní hranice výslovně stanovena.¹¹⁷ V zásadě se ale dá říci, že do sedmi let věku jsou pachatelé trestně neodpovědní. Ve věkové kategorii od sedmi do osmnácti let je pak věnována zvýšená pozornost posouzení rozpoznávací schopnosti mladistvého pachatele (tzv. schopnost rozlišit dobré od zlého). Základním principem obsaženým v článku 122-8 Code pénal, francouzského trestního zákoníku z 1. března 1994, je, že pokud je pachatel vzhledem ke svému věku schopen tohoto rozlišení, je trestně odpovědný, a to za podmínek stanovených zvláštním předpisem. Tímto zvláštním

¹¹⁵ Do roku 1988 byla horní hranice trestní odpovědnosti v Rakousku navázána na dosažení osmnácti let věku. Poté byla posunuta až na dosažení devatenácti let věku, ale v roce 2001 byla tato hranice opětovně snížena a navázána na dosažení osmnáctého roku věku. In: Höpfel, F.: Austria/Criminal responsibility of minors. *Revue internationale de droit pénal*, 2004, roč. 75, č. 1, str. 121-149.

¹¹⁶ Při zpracování této části práce bylo vycházeno zejména ze studie *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe: FRANCIE*, jež byla v českém překladu publikována Institutem pro kriminologii a sociální prevenci zde: <http://www.ok.cz/iksp/docs/287.pdf>. Dále bylo vycházeno z knihy: Bailleau, F., Cartuyvels, Y.: *The criminalisation of youth: juvenile justice in Europe, Turkey and Canada*. VUBPress, Brussels, 2010, str. 155-186.

¹¹⁷ Bell, E.: 'Large, unpleasant thugs'? The Penal Responsibilisation of Young People in France and the United Kingdom. *Revue Française de Civilisation Britannique*, 2011, roč. 15, č. 3, str. 115-132.

předpisem je nařízení z 2. února 1945 (ordonnance), které shrnuje zvláštní pravidla řízení pro mladistvé pachatele (včetně práv mladistvého v souvislosti se vzetím do vazby, specifické úpravy výsledku apod.).

Podle věku jsou pak diferenciovány sankce, které je možné pachateli uložit. Těmito sankcemi mohou být:

- výchovná opatření: tato mohou být uložena jakémukoli nezletilému (staršímu sedmi let věku) včetně těch, kteří nejsou schopni rozlišit dobré od zlého
- výchovné sankce: tyto mohou být uloženy pouze těm nezletilým, kteří jsou schopni rozlišení dobrého od zlého, a zároveň jsou starší deseti let. Takovou výchovnou sankcí může být např. zabavení věci, povinnost absolvovat určitý program apod.
- tresty: tyto mohou být uloženy rovněž jen těm pachatelům, u nichž byla zachována rozpoznávací schopnost. Další podmínka, která musí být splněna, je dosažení třinácti let věku. Trest je ukládán maximálně v poloviční výměře, než je stanovena pro dospělé pachatele.

4.4 Španělsko

Dolní hranice trestní odpovědnosti ve Španělsku je zakotvena na čtrnácti letech věku. Obecná zákonná úprava (trestní zákoník, tzv. *Ley Orgánica 10/1995 de 23 Noviembre. Código Penal*) se vztahuje na osoby starší osmnácti let věku, zatímco na jedince starší čtrnácti let, ale mladší osmnácti let věku se vztahuje zákon o trestní odpovědnosti mladistvých (*Ley Orgánica 5/2000 de 12 enero. Regula la responsabilidad penal de los menores*). Osoby mladší čtrnácti let věku jsou posuzovány jako děti a použijí se pro ně předpisy občanského práva.

4.5 Itálie¹¹⁸

Dle italského trestního zákoníku (*Codice Penale, Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398*; zejm. čl. 97 a 98) je minimální

¹¹⁸ Zdroj: Manna, A; Infante, E.: Systémy trestní justice v Evropě a v Severní Americe: Itálie. Překlad I.T.C. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/docs/262.pdf>, str. 10-11.

hranice trestní odpovědnosti v Itálii navázána na dosažení čtrnácti let věku. Do dosažení čtrnáctého roku věku není pachatel brán jako trestně odpovědný a to vzhledem k nedostatečné rozpoznávací a ovládací schopnosti (není schopen úsudku a záměru). Mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem věku se posuzuje rozpoznávací a ovládací schopnost pachatele, tedy zda pachatel v době spáchání činu mohl rozpoznat nebezpečnost a závažnost svého jednání a zda mohl své jednání ovlivnit. Pokud ano, je za své jednání trestně odpovědný. Plná trestní odpovědnost pak nastává dosažením osmnáctého roku věku.

4.6 Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska se uplatňují tři různé jurisdikce – pro Anglii a Wales, Skotsko a Severní Irsko. Ve všech těchto zemích je ale dolní hranice trestní odpovědnosti stanovena hluboko pod evropským průměrem.

V Anglii a Walesu jsou děti do deseti let považovány za trestně neodpovědné. Mezi desátým a sedmnáctým rokem věku jsou považovány za schopné spáchat zločin a předpokládá se, že jsou schopny rozpoznat škodlivost a závažnost spáchaného trestného činu. Existuje zde ale výjimka, kdy pachatel nemůže být shledán vinným, pokud je „neschopen se hájit“ (*unfit to plead*), tedy pokud se například na základě psychiatrického posudku prokáže, že není schopen porozumět soudnímu řízení. Horní hranice trestní odpovědnosti je obdobně jako v jiných evropských zemích navázána na dosažení osmnácti let věku.

Zatímco v Anglii a Walesu byla dolní hranice trestní odpovědnosti zvýšena z osmi na deset let v roce 1963, **ve Skotsku** zůstala na úrovni osmi let až do nedávné minulosti.¹¹⁹ Skotsko tak patřilo k zemím s nejnižší hranicí trestní odpovědnosti v Evropě. Od března 2011 byla hranice trestní odpovědnosti zvýšena na dvanáct let věku. Plná trestní odpovědnost za protiprávní jednání pak nastává od šestnácti let věku. Do šestnácti let věku může být pachatel stíhán trestním soudem, ale obvyklejší je, že je posuzován jako dítě a protiprávní jednání je projednáváno v rámci soudního řízení o dětech (*the Children's Hearings system*). Až do dosažení jedenadvaceti let věku se pro pachatele uplatní určité odchylky v trestním řízení – těmto pachatelům například nelze

¹¹⁹ Barry, M.: Youth custody in Scotland: rates, trends and drivers. Youth Custody in Scotland, 2010.

uložit trest odnětí svobody, lze je však zadržet v ústavu pro mladistvé pachatele (Young Offenders institution).

V Severním Irsku je systém hranic trestní odpovědnosti mládeže stejný jako v Anglii a Walesu.¹²⁰ Dolní hranice trestní odpovědnosti je navázána na dosažení deseti let věku, probíhají však debaty o zvýšení dolní hranice na dvanáct nebo čtrnáct let věku.¹²¹

Z výše nastíněné úpravy ve vybraných evropských zemích je zřetelně vidět, že česká zákonná úprava odpovídá trendům v Evropě. Dle převažujícího názoru odborné veřejnosti by i do budoucna měla být dolní věková hranice trestní odpovědnosti zachována na patnácti letech.¹²² Jako nejčastější argumenty pro zachování současné úpravy spodní hranice trestní odpovědnosti jsou uváděny tyto:

- tato hranice odpovídá tradici, její snížení nijak neovlivní trestnou činnost;
- tato věková hranice je dostatečná vzhledem k psychickému a duševnímu vývoji dětí;
- tato hranice navazuje na další předpisy;
- patnáct let odpovídá rozumové a mravní vyspělosti i společenským a právním poměrům.

Odborníci se dále domnívají, že snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti by pravděpodobně nevedlo k pozitivním výsledkům ve smyslu generální prevence.¹²³ Převážná část odborné veřejnosti však souhlasí s tím, že by se snížením

¹²⁰ Zdroj: A Review of the Youth Justice System in Northern Ireland, dostupné na <http://www.dojni.gov.uk/index/publications/publication-categories/pubs-criminal-justice/review-of-youth-justice---large-print-version-of-report.pdf>

¹²¹ Convery, U., Moore, L.: The Custodial Detention of Children and the Youth Justice Review. 2013.

¹²² Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 6-10. V rámci tohoto výzkumu ze 121 respondentů z řad státních zástupců a soudců souhlasilo 64,5 % se zachováním dolní věkové hranice na patnácti letech. Pro zvýšení dolní hranice trestní odpovědnosti se nevyjádřil žádný z respondentů, pro snížení hranice na čtrnáct let věku bylo 24,8 % respondentů. Tito argumentovali především tím, že *uvedená věková kategorie se podílí významně na páchání protiprávní činnosti, uvědomuje si svoji beztrestnost; děti dospívají rychleji, jsou dnes v nižším věku lépe informované, s větším rozhledem* atd. Nepatrná část respondentů pak navrhovala dokonce snížení dolní hranice trestní odpovědnosti na dvanáct či třináct let věku. Část respondentů prosazuje myšlenku, že dolní věková hranice trestní odpovědnosti by neměla být snížena plošně, ale pouze u vybraných provinění.

¹²³ Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 10-11. V rámci tohoto výzkumu vyjádřilo tento názor přes 70 % respondentů ze 121 respondentů z řad státních zástupců a soudců.

dolní věkové hranice trestní odpovědnosti dosáhlo snížení dětské delikvence.¹²⁴ Toto je dáno pravděpodobně tím, že je evidováno hodně případů z praxe, kdy pachatelé bylo při spáchání činu jinak trestného čtrnáct let. Pokud by se dolní hranice trestní odpovědnosti snížila a jako trestně odpovědní by byli posuzováni i čtrnáctiletí pachatelé, došlo by tak logicky k poklesu dětské kriminality (avšak k nárůstu kriminality mladistvých).

Osobně bych ponechala stávající úpravu, tedy dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti navázanou na dosažení patnácti let věku.

¹²⁴ Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 12. V rámci tohoto výzkum vyjádřilo tento názor 69,4 % respondentů ze 121 respondentů z řad státních zástupců a soudců.

Závěr

V rámci této práce jsem se pokusila představit zvláštnosti trestního řízení vedeného vůči mládeži. Pozornost byla věnována jak odchylkám v řízení ve věcech mladistvých, tak i řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Podrobněji bylo rozebráno rovněž sankcionování obou těchto věkových skupin. Výklad jsem se snažila doplnit nejen o názory odborné veřejnosti, ale také o příslušnou judikaturu. Jako zajímavost jsem na závěr práce rozebrala úpravu věkové hranice trestní odpovědnosti ve vybraných evropských státech, přičemž bylo poukázáno na skutečnost, že úprava, jež platí v České republice, koresponduje s úpravou zahraniční.

Rokem 2013 oslavil zákon o soudnictví ve věcech mládeže 10. výročí svého přijetí. V souvislosti s tímto jubileem byl zákon hodnocen zejména odbornou veřejností. Prof. Šámal, jako „duchovní otec“ zákona o soudnictví ve věcech mládeže konstatoval, že zákon se dle jeho názoru osvědčil a nepotřebuje žádné novelizace. Případné nejasnosti by dle Šámala neměly být řešeny legislativními úpravami, ale judikaturou.¹²⁵

Odbornou veřejnosti jsou však negativně hodnoceny některé nedostatky zákona o soudnictví ve věcech mládeže, na které se nyní budu snažit upozornit. Velmi zajímavá je z hlediska hodnocení praktické aplikovatelnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže praktická část výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“¹²⁶. Cílem tohoto výzkumu, jenž byl realizován v roce 2010 v rámci grantového projektu Masarykovy univerzity, bylo „zjistit názor odborné veřejnosti na otázku věkové hranice trestní odpovědnosti, jakož i na další významné aspekty související s fenoménem kriminality mládeže“. Osloveni byli soudci a státní zástupci zabývající se soudnictvím ve věcech mládeže. Ze 187 oslovených subjektů se výzkumu zúčastnilo 121 respondentů (60 soudců a 61 státních zástupců). Celkově byla v rámci tohoto výzkumu vyhodnocena kvalita zpracování zákona o soudnictví mládeže rozporuplně, 48,8 % respondentů vyjádřilo názor, že zákon o soudnictví ve věcech

¹²⁵ Srov. Zezulová, J.; Šámal, P.: Rozhovor s profesorem Pavlem Šámalem k 10. výročí přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2013, roč. 11, č. 3, str. 5-6.

¹²⁶ Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. *Státní zastupitelství*, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 3-50.

mládeže nepovažují za kvalitně zpracovaný předpis.¹²⁷ Naopak 43,8 % respondentů považuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže za kvalitně zpracovaný právní předpis, avšak vyjadřují také určité výhrady. Mezi nejčastěji kritizované prvky zákona patří tyto:

- chybějící možnost uložit osobám mladším patnácti let zabrání věci;
- nutná obhajoba dětí mladších patnácti let;
- úprava vazby mladistvých;

K chybějící možnosti uložit osobám mladším patnácti let zabrání věci se ve svém článku¹²⁸ vyjádřil například státní zástupce Mgr. Martin Rykl. Rykl zde nastiňuje možnou změnu konstantní judikatury, s tím že uložení takového opatření dětem mladším patnácti let by do budoucna mohlo být umožněno. Dle stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp.zn. Tpjn 300/2010 ze dne 10.6.2010 však dítěti mladšímu patnácti let nelze jiné opatření, než je uvedeno ve výčtu § 93 odst. 1 ZSVM, uložit, neboť tento taxativní výčet nelze žádným způsobem rozšiřovat. Vhodné by tedy bylo do budoucna výčet opatření, která lze dětem mladším patnácti let uložit, doplnit o tento institut (což prosazuje např. i Válková¹²⁹ či Zezulová¹³⁰).

Kritizována je ze strany odborné veřejnosti rovněž úprava zastoupení dítěte mladšího patnácti let v rámci přípravného řízení, jak již bylo nastíněno v části práce, týkající se řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Část odborné veřejnosti trvá na tom, že současná úprava zákona o soudnictví ve věcech mládeže je dostačující, neboť přípravné řízení (fáze prověřování spáchaného činu) je předsoudním stadiem řízení, ve kterém je cílem zjistit pouze to, zda došlo ke spáchání činu jinak trestného a zda je pachatelem osoba mladší patnácti let. Dítě zde není vyslýcháno v pravém slova smyslu, je po něm pouze požadováno vysvětlení, tedy jakési jeho stanovisko ke spáchanému činu jinak trestnému. JUDr. Šámal se proto domnívá, že „není na místě, jak je někdy v poslední době požadováno, zastoupení dítěte ve formě „obhajoby“. Dítě může být samozřejmě zastoupeno právním zástupcem, jímž může být i advokát, kterého mohou

¹²⁷ Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 40 – 44.

¹²⁸ Rykl, M.: Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty u dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 5, str. 19 – 22.

¹²⁹ Válková, H.: Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, překážky a výzvy. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 15.

¹³⁰ Zezulová, J.: Několik poznámek k výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 53.

dítěti zvolit rodiče jako zákonní zástupci, popř. jiné osoby. Zastoupení typu obhajoby v předsoudním řízení nemá místo, protože zde se vlastně žádné dokazování ohledně „viny“ toho dítěte neprovádí. Toto dokazování se má provádět a také se provádí až v řízení před soudem pro mládež, kde působí advokát jako opatrovník dítěte. Na tom je vlastně postavena celá hlava III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže.“¹³¹ Obdobný názor sdílí i JUDr. Šámalová, která ve svém článku¹³² dále konstatuje, že „obhajoba jako taková má vždy vztah k trestnímu řízení, které se v řízení proti dětem mladším patnácti let (...) nevede, nelze v případě této kategorie dětí ochranu dětí realizovat prostřednictvím práva na obhajobu, ale je nutné v řízení o činech jinak trestných, jichž se tyto děti dopustily, použít instituty používané občanskoprávními předpisy. (...) Práva dítěte nejsou zajišťována „obhájcem“, ale jejich ochrana je svěřena jednak opatrovníkovi, jednak orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale podílejí se na ní i jeho zákonní zástupci nebo osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče. (...) Úkolem opatrovníka tedy není soustředit se za všech okolností na to, aby se dítě mladší patnácti let vyhnulo uložení opatření dle § 93 ZSVM, tzn. vyvrácení tvrzení o tom, že spáchalo projednávaný čin jinak trestný, ale měl by přispívat k nalézání řešení z dlouhodobého hlediska perspektivních a pozitivně motivujících takové dítě ve snaze po nápravě a odstranění příčin, jež vedly k jeho kriminálnímu jednání.“ Naproti tomu například nezisková organizace Liga lidských práv, podpořená i názory části odborné veřejnosti, jež vyplývají z výše uvedeného výzkumu, s touto úpravou nesouhlasí. Liga lidských práv v souvislosti s tímto upozorňuje například na doporučení Výboru OSN pro lidská práva z července 2013, dle kterého Česká republika porušuje práva dětí mladších patnácti let v řízení ve věcech mládeže, neboť děti mladší patnácti let mají v této oblasti méně práv, než mladiství.¹³³ Osobně se v této problematice přikláním spíše na stranu oponentů stávající právní úpravy. Dětem mladším patnácti let by měla být zachována stejná práva jako mladistvým a dospělým pachatelům, bez ohledu na to, že dle věku pachatele se uplatní v řízení vedeném proti němu odlišné obecné procesně právní předpisy.

¹³¹ Zezulová, J.; Šámal, P.: Rozhovor s profesorem Pavlem Šámalem k 10. výročí přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 5-6.

¹³² Šámalová, M.: Dítě mladší patnácti let a zajištění jeho práv. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 19 - 21.

¹³³ Zdroj: <http://lhp.cz/2013/07/vybor-osn-pro-lidska-prava-vyzval-ceskou-republiku-aby-prestala-porusovat-prava-deti-v-trestnim-rizeni/>

Dále je ze strany odborné veřejnosti kritizována úprava vazby v řízení ve věcech mladistvých. Je upozorňováno zejména na velmi krátké maximální lhůty trvání vazby a negativně hodnocen je i proces rozhodování o trvání vazby.¹³⁴ Naproti tomu Hulmáková ve svém článku¹³⁵ uvádí, že „*k námitkám odborníků z praxe na příliš krátké maximální doby vazby u mladistvých a příliš komplikovaný způsob rozhodování lze uvést, že v evropském kontextu se česká právní úprava maximálních délek vazby u mladistvých nijak výrazně neodlišuje od toho, jak je tomu v řadě evropských zemí, a lépe než předchozí úprava reflektuje principy, zakotvené ve významných mezinárodních dokumentech, což se potvrdilo i v aplikační praxi.*“

Upozorňováno je rovněž na nemožnost odklonů od standardního řízení u dětí mladších patnácti let.¹³⁶

Ačkoli jsou tedy v souvislosti se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže kritizovány určité nedostatky, celkově hodnotím zákonnou úpravu kladně. Jsem toho názoru, že se zákonodárci podařilo víceméně naplnit cíle, jež si v souvislosti s přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže stanovil, tedy zejména odstranit nedostatky původní nekomplexní zákonné úpravy, které byly nastíněny na úvod kapitoly třetí této práce. Pozitivně hodnotím zejména prosazení modelu restorativní justice a snahu přistupovat ke každému pachateli individuálně, aby mohl být naplněn co nejlépe výchovný účel zákona. Děti a mladiství jsou naše budoucnost a bude-li jim věnována patřičná pozornost již v nízkém věku, je tak dána velká pravděpodobnost, že se podaří předejít jejich recidivě a kriminalita, jakožto negativní jev ve společnosti, bude snížena.

¹³⁴ Například Stař z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str.40 – 44. Ze stran soudců a státních zástupců se často objevuje názor, že vazební řízení by mělo být komplexně upraveno v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže a neměla by být subsidiárně použita úprava v trestním řádu. Dále jsou kritizovány krátké lhůty trvání vazby, kdy je upozorňováno na nereálné dodržení lhůty dvou měsíců (jako vhodné by bylo shledáváno prodloužení doby vazby u všech mladistvých na šest měsíců a celkové zjednodušení vazebního řízení).

¹³⁵ Hulmáková, J.: Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 31.

¹³⁶ Válková, H.: Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, překážky a výzvy. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 15.

Použité zdroje

Knižní publikace

- Akermann, L.: Die Altersgrenzen der Strafbarkeit in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009.
- Bailleau, F., Cartuyvels, Y.: The criminalisation of youth: juvenile justice in Europe, Turkey and Canada. VUBPress, Brussels, 2010.
- Böhm, A.; Feuerhelm, W.: Einführung in das Jugendstrafrecht. 4. Aufl. München: Beck, 2004.
- Císařová, D.; Fenyk, J.; Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. Praha: ASPI a.s., 2008.
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 3. vydání. Praha: Leges, 2013.
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2013.
- Jesionek, U.: Das österreichische Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 3. Aufl. Wien: Juridica Verlag, 2012.
- McCord, J., Widom, C. S., Crowell, N. A.: Juvenile Crime, Juvenile Justice. Panel on Juvenile Crime: Prevention, Treatment, and Control. National Academy Press, Washington, DC, 2001.
- Meier, B. D.; Rösner, D.; Schöch, H.: Jugendstrafrecht. München: Beck, 2003.
- Novotný, F.; Souček, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.
- Novotný, O.; Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. Vydání 3., přepracované. Praha: ASPI a.s., 2008.
- Ostendorf, H.: Das Jugendstrafverfahren: eine Einführung in die Praxis. 3., neu bearbeitete und erw. Aufl. Köln: Heymanns, 2004.
- Prikryl, O.: Mladiství v trestnom práve. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2006.

- Stiffel, H.; Toman, P., Samaš, O.: Trestný zákon. Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.
- Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6 vydání. Praha: C.H. Beck, 2008.
- Šámal, P.; Musil, J.; Kuchta, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013.
- Šámal, P.; Válková, H.; Sotolář, A.; Hrušáková M.; Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.
- Válková, H.; Dünkel, F.: Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. Praha: Leges, 1992.
- Zezulová, J.: Trestní zákonodárství nad mládeží. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 1997.

Články

- Bell, E.: 'Large, unpleasant thugs'? The Penal Responsibilisation of Young People in France and the United Kingdom. *Revue Française de Civilisation Britannique*, 2011, roč. 15, č. 3, str. 115-132.
- Herich, L.: Ukládání výchovných opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2013, roč. 11, č. 4, str. 28 – 32.
- Höpfel, F.: Austria/Criminal responsibility of minors. *Revue internationale de droit pénal*, 2004, roč. 75, č. 1, str. 121-149.
- Hulmáková, J.: Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM. *Státní zastupitelství*, 2013, roč. 11, č. 3, str. 26-31.
- Jonášová, R.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 1-2, str. 52-54.
- Kovářová, D.: Výchovná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*, 2006, č. 9.
- Kovářová, D.: Ochranná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*, 2006, č. 8.
- Kovářová, D.: Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, 2006, č. 6.

- Matoušková, A.; Karban, M.: Praxe zákona o soudnictví ve věcech mládeže z pohledu Probační a mediační služby ČR na období let 2005 – 2012. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 32-41.
- Púry, F.: Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. Trestněprávní revue, 2010, č. 1.
- Rozum, J.; Tomášek, J.; Špejra, M.: Probační programy pro mladistvé a jejich efektivita. Státní zastupitelství, 2012, roč. 10, č. 1, str. 44 – 51.
- Rykl, M.: Zabraní věci nebo jiné majetkové hodnoty u dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 5, str. 19 – 22.
- Sotolář, A.: Nad judikaturou k obecně prospěšným pracím. Soudní rozhledy, 2001, č. 12.
- Stať z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 3-50.
- Šabata, K.: Praktické poznámky k řízení před soudem pro mládež ve věcech dětí mladších patnácti let. Státní zastupitelství, 2012, roč. 10, č. 3, str. 39 – 43.
- Šámalová, M.: Dítě mladší patnácti let a zajištění jeho práv. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 17-25.
- Válková, H.: 15-14-15 = dolní věková hranice trestní odpovědnosti v České republice v roce 2009. Právní rozhledy, 2009, č. 15, str. II.
- Válková, H.: Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, překážky a výzvy. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 7-16.
- Zezulová, J.: Vybraná soudní rozhodnutí k řízení v trestních věcech mladistvých. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 11, str. 13 – 17.
- Zezulová, J.: Několik poznámek k výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství, 2011, roč. 9, č. 1-2, str. 50-53.
- Zezulová, J.; Šabata, K.: Průběh řízení před soudem pro mládež – v otázkách a v odpovědích. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 17 – 28.
- Zezulová, J.; Šabata, K.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let – vybrané otázky. Státní zastupitelství, 2009, roč. 7, č. 2, str. 13 – 21.

- Zezulová, J.; Šámal, P.: Rozhovor s profesorem Pavlem Šámalem k 10. výročí přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2013, roč. 11, č. 3, str. 5-6.

Internetové zdroje

- A Review of the Youth Justice System in Northern Ireland
<http://www.dojni.gov.uk/index/publications/publication-categories/pubs-criminal-justice/review-of-youth-justice---large-print-version-of-report.pdf>
- Barry, M.: Youth custody in Scotland: rates, trends and drivers. Youth Custody in Scotland, 2010.
<http://strathprints.strath.ac.uk/18638/1/strathprints018638.pdf>
- Convery, U., Moore, L.: The Custodial Detention of Children and the Youth Justice Review. 2013.
http://www.niassembly.gov.uk/Documents/RaISe/knowledge_exchange/briefing_papers/convery_moore.pdf
- Gibb, A., Duff, P.: Criminal Justice Systems in Europe and North America: Scotland. Překlad I.T.C. Jan Žižka. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. <http://www.ok.cz/iksp/docs/289.pdf>
- Jelínková, T.; Rejček, T.: Některé praktické pohledy na výkon zabezpečovací detence. Publikováno na internetovém serveru epravo.cz dne 15.1.2014.
<http://www.epravo.cz/top/clanky/nektere-prakticke-pohledy-na-vykon-zabezpecovaci-detence-93278.html>
- La responsabilité pénale. <http://www.cours-de-droit.net/cours-de-droit-penal/la-responsabilite-penale,a3413451.html>
- Manna, A; Infante, E.: Systémy trestní justice v Evropě a v Severní Americe: Itálie. Překlad I.T.C. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
<http://www.ok.cz/iksp/docs/262.pdf>
- McKee, J-Y: Criminal Justice Systems in Europe and North America: France. Překlad I.T.C. Jan Žižka. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. <http://www.ok.cz/iksp/docs/287.pdf>

- Responsabilité pénale des mineurs. <http://www.jeunesviolencesecoute.fr/espace-professionnels/quest-ce-que-la-violence/informations-juridiques/responsabilite-penale-des-mineurs.html>
- Rozum, J. a kol.: Probační programy pro mladistvé. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2011. <http://www.ok.cz/iksp/docs/389.pdf>
- Zpráva o realizaci probačních programů v roce 2011. <https://www.pmscr.cz/mladistvi-probacni-programy/>

Seznam použitých zkratk

- NOZ nový občanský zákoník
- OSPOD orgán(y) sociálně-právní ochrany dětí
- OSŘ občanský soudní řád
- OZ občanský zákoník
- PMS Probační a mediační služba
- STZ slovenský trestní zákon
- TŘ trestní řád
- TZ trestní zákoník
- ZSVM zákon o soudnictví ve věcech mládeže
- ZTSM zákon o trestním soudnictví nad mládeží

Shrnutí

Práce je zaměřena na vybrané trestněprávní aspekty, kterými se odlišuje trestní řízení a sankcionování pachatelů z řad mládeže od obecné úpravy vztahující se na dospělé pachatele.

V úvodní části práce je nastíněn historický vývoj trestního práva ve věcech mládeže na území českého státu. V rámci kapitoly věnované této problematice je představena trestněprávní úprava, která na území českého státu platila mezi lety 1918 až 2003, tedy do doby, než začal platit v současnosti užívaný zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Pozornost je zde soustředěna zejména na účel trestního řízení, věkovou hranici trestní odpovědnosti a ukládané sankce v jednotlivých trestněprávních zákonných úpravách, které se v minulosti na našem území uplatňovaly.

V následujících částech práce se již autorka zabývá současnou právní úpravou. Pachatelé z řad mládeže jsou členěni na dvě skupiny. První skupinou jsou tzv. děti, tedy ti pachatelé, kteří v době spáchání trestného činu nedovršili patnáctý rok věku. Druhou skupinou jsou tzv. mladiství, tedy ti pachatelé, kteří v době spáchání trestného činu dovršili patnáctý rok věku, avšak nedovršili osmnáctý rok věku. Vůči těmto věkovým skupinám pachatelů se v rámci trestního řízení uplatňují určité odchylky a rovněž systém sankcí, ukládaných těmto pachatelům, vykazuje odlišnosti od sankcionování dospělých. V rámci práce se tak autorka zaměřuje především na vybrané odlišnosti, které pak podrobněji rozebírá. Podrobněji je tak analyzována například speciální příslušnost soudů, institut nutné obhajoby mladistvého, vazba mladistvého, specifická úprava sankcionování mladistvého i možnost odklonů od standardního řízení v případě mladistvých pachatelů a možnost upuštění od uložení trestního opatření. V případě „dětských pachatelů“ je pak nastíněn zvláštní typ řízení probíhající dle občanskoprávních předpisů i možná opatření, která lze těmto pachatelům uložit.

Dále je práce doplněna o polemiku nad dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, tedy nad úpravou toho, odkdy je pachatel považován za trestně odpovědného. Pozornost je v této oblasti zaměřena nejen na úpravu českou, ale i na srovnání s úpravou používanou ve vybraných evropských státech.

Text je doplněn o související judikaturu, a dále o poznatky autorky z praxe a názory odborné veřejnosti na aplikovatelnost zákonné úpravy v praxi.

Abstrakt

Cílem práce je především poukázat na vybrané trestněprávní aspekty, kterými se odlišuje trestní řízení a sankcionování pachatelů z řad mládeže od obecné úpravy vztahující se na dospělé pachatele.

Pachatele z řad mládeže lze dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, členit na dvě skupiny. První skupinou jsou tzv. děti, tedy ti pachatelé, kteří v době spáchání trestného činu nedovršili patnáctý rok věku. Druhou skupinou jsou tzv. mladiství, tedy ti pachatelé, kteří v době spáchání trestného činu dovršili patnáctý rok věku, avšak nedovršili osmnáctý rok věku. V rámci trestního řízení se na tyto pachatele uplatňují určité odchylky a rovněž systém sankcí, ukládaných těmto pachatelům, vykazuje odlišnosti od sankcionování dospělých. V rámci práce se tak autorka zaměřuje především na nastínění těchto odlišností, které pak podrobněji rozebírá.

Další kapitoly práce se zaměřují na historický exkurz do české trestněprávní úpravy týkající se soudnictví ve věcech mládeže, tedy na úpravu, která na území českého státu platila před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Dále je věnována pozornost polemice nad dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, přičemž v rámci této kapitoly je nastíněno srovnání české úpravy s úpravou ve vybraných evropských zemích.

Text je doplněn o související judikaturu a poznatky ohledně aplikovatelnosti zákonné úpravy v praxi.

Klíčová slova

mládež

trestní řízení

sankcionování

trestní odpovědnost

Summary

This thesis is focused on selected aspects of criminal law, which distinguish prosecution and sanctioning of youth offenders from general provisions applicable to adult offenders.

In the first chapter, the thesis outlines the historical development of youth criminal law on the territory of the Czech Republic. The first chapter describes the criminal legislation that was in force on the territory of the Czech Republic between 1918 and 2003, that is, until a currently valid Act No. 218/2003 Coll., on Liability of Juveniles for Illegal Acts and on Juvenile Justice, came into force. This chapter focuses mainly on the purpose of criminal proceedings, the age of criminal responsibility, and the sanctions imposed in individual criminal legislations, which were in force on our territory in the past.

In the following parts of the thesis, the author deals with the current legislation. Youth offenders are divided into two groups. The first group consists of children, i.e. those offenders who do not reach fifteen years of age at the time of the offense. The second group consists of adolescents, i.e. those offenders who reach fifteen years of age but do not reach the age of eighteen at the time of the offense. These two groups of offenders are treated somewhat differently than adult offenders in the criminal proceedings, and the system of sanctions used to punish these offenders is also different from sanction schemes imposed on adults. The author of this thesis focuses on selected differences, and discusses these in more detail. The author analyses in more detail for example special jurisdictions of the courts, the institution of necessary defense of juveniles, an arrest of juveniles, specifics of the juvenile system of sanctions, a possibility of diversion from the standard procedure in the case of juvenile offenders, and a possibility to refrain from imposing punitive measures. In case of "child offenders", the thesis outlines a specific type of proceedings, which are carried out in compliance with the civil law, and possible measures that can be imposed on these offenders.

Finally, the thesis discusses the controversy of the minimum age for criminal responsibility, i.e. the age since when the offender is considered criminally responsible.

The focus is not only on the Czech legislation concerning the age of criminal responsibility, but also on the comparison with selected European countries.

The thesis is supplemented by relevant case law, by the author's practical knowledge, and by opinions from the professional community about applicability of the statutory framework in practice.

Abstract

The aim of this thesis is to point to selected aspects of criminal law, which distinguish prosecution and sanctioning of youth offenders from general provisions applicable to adult offenders.

Youth offenders can be divided into two groups according to the Act No. 218/2003 Coll., on Liability of Juveniles for Illegal Acts and on Juvenile Justice. The first group consists of children, i.e. those offenders who do not reach fifteen years of age at the time of the offense. The second group consists of adolescents, i.e. those offenders who reach fifteen years of age but do not reach the age of eighteen at the time of the offense. These two groups of offenders are treated somewhat differently than adult offenders in the criminal proceedings, and the system of sanctions used to punish these offenders is also different from sanction schemes imposed on adults. In this thesis, the author outlines these differences and discusses selected aspects in more detail.

The thesis also provides a historical excursion into the Czech criminal law that regulated the juvenile justice on the territory of the Czech Republic before the Act on Juvenile Justice came into force. Moreover, the thesis provides an overview of the minimum age for criminal responsibility in the Czech Republic compared to selected European countries.

The thesis is supplemented by relevant case law and by professional opinions about applicability of the statutory framework in practice.

Keywords:

juveniles

criminal proceedings

sanctioning

criminal responsibility